

Budowanie społeczeństwa równych szans

Rozmowa z Jarosławem Dudą, Pełnomocnikiem Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych – Sekretarzem Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej.

Panie Ministrze, jak Pan ocenia 20 lat funkcjonowania systemu wsparcia osób niepełnosprawnych w Polsce?

Dla mnie najważniejsze jest, że udało się nam doprowadzić do olbrzymiej zmiany świadomości. Te wszystkie lata to olbrzymia praca zarówno moich poprzedników, szeregu osób zaangażowanych w działania na rzecz osób niepełnosprawnych, jak i, a może przede wszystkim, organizacji pozarządowych działających w tym obszarze oraz samych osób niepełnosprawnych, która doprowadziła do całkowitego przebudowania postrzegania osób niepełnosprawnych.

Dziś nikogo nie zaskakuje niepełnosprawność osób, które spotykamy w życiu codziennym, akceptujemy konieczność tworzenia dostępnej przestrzeni, wspólnie podejmujemy działania, które mają na celu budowanie społeczeństwa równych szans. Ta zmiana to dla mnie najważniejszy element w realizacji zadań stawianych przed Pełnomocnikiem Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych. Zdecydowanie łatwiej jest budować każdy z elementów systemu wsparcia, tworzyć instrumenty mające na celu realizację różnych form zwiększania aktywności osób niepełnosprawnych mając świadomość, że wszyscy zdajemy sobie sprawę z tego, że jest to potrzebne i po prostu naturalne.

Te 20 lat to ogrom zrealizowanych zadań. Tworzenie dobrego – choć jeszcze nie doskonałego – prawa. Zwrócenie uwagi na potrzebą działań stwarzających równy dostęp w wielu obszarach codziennego funkcjonowania. To także wiele rozpoczętych inicjatyw, które powinny zostać dokończone bez względu na układ sił politycznych.

Wspomniana zmiana świadomości osób niepełnosprawnych i nas wszystkich, pozwala postawić tezę, że dziś osoby niepełnosprawne korzystają z różnych rozwiązań sprzyjających budowaniu społeczeństwa

równych szans. Czy w Pana opinii to, co już się udało zrobić to dopiero początek czy koniec potrzeb i możliwości?

Patrząc wstecz widzimy jak wiele się udało, ale patrząc w przyszłość wiemy, ile jeszcze pracy przed nami wszystkimi.

Obok podejmowanych i planowanych działań w obszarze legislacji istotne są pozostałe, równie ważne obszary. Bez wykorzystania środków pochodzących ze środków unijnych, w szczególności Europejskiego Funduszu Społecznego, nie byłoby możliwe uzupełnienie instrumentów ustawowych w ważnych obszarach aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych. Z kolei bez kontynuowania promocji pozytywnych postaw wobec osób niepełnosprawnych, w postaci szeregu kampanii społecznych, nie będzie możliwe wdrożenie nawet najdoskonalszych przepisów.

Tych ważnych zadań nie uda się zrealizować bez zaangażowania ogółu społeczeństwa, zwłaszcza społeczności lokalnych i sektora pozarządowego. Dlatego tak istotne i doceniane są działania organizacji pozarządowych, które najlepiej docierają do osób niepełnosprawnych i pozwalają im przełamać te pierwsze bariery utrudniające, a niejednokrotnie uniemożliwiające bycie aktywnym społecznie. Dla mnie, m.in. jako reprezentanta szeroko rozumianej administracji publicznej, bardzo ważnym jest wsłuchiwanie się i wykorzystywanie dobrych praktyk i rozwiązań, które płyną od samego środowiska osób niepełnosprawnych. Bez tego niemożliwym byłoby realizowanie jakichkolwiek działań odpowiadających realnym potrzebom.

Czy uważa Pan, że jest za mało środków na realizację wszystkich obecnych działań?

Bez wątpienia nie jest możliwe realizowanie jakichkolwiek działań bez zaangażowania odpowiednich środków. Różne inicjatywy, instrumenty wsparcia wymagają nakładów finansowych. Nasz system finansowania zadań

w obszarze wsparcia osób niepełnosprawnych, oparty na wykorzystaniu środków pochodzących z wpłat od pracodawców niezatrudniających niepełnosprawnych pracowników, daje stabilną podstawę do finansową. Środki wpłacone do Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych służą osobom niepełnosprawnym zarówno w obszarze wsparcia ich aktywności zawodowej jak i umożliwienia przygotowania do wejścia i utrzymania się na rynku pracy. Wspierane z tych środków instrumenty mają różny charakter i kierowane są do różnych beneficjentów. Najważniejszą grupą są osoby niepełnosprawne, które dzięki środkom przekazywanym im bezpośrednio mogą korzystać z różnych form wsparcia. Istotne jest również odpowiednie wspieranie pracodawców oraz kierowanie środków do organizacji pozarządowych realizujących różne działania na rzecz osób niepełnosprawnych. Każdy obszar jest równie ważny, wzajemnie się uzupełnia i pozwala lepiej wykorzystywać potencjał osób niepełnosprawnych.

Istotnym jest, aby nie zapominać, że środki Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych nie są jedynymi, które mogą być i powinny być przeznaczane na wsparcie osób niepełnosprawnych. Brakiem dofinansowania z tego funduszu nie można tłumaczyć własnej bierności i zaprzestania wspierania cennych inicjatyw czy zabezpieczenia odpowiedniego wsparcia osób niepełnosprawnych w ich codziennym funkcjonowaniu.

Wszystkie rozwiązania powinny zmierzać do realizacji takich zadań, które będą wspierać osobę niepełnosprawną, przełamywać bariery, przygotowywać ją do funkcjonowania społecznego i zawodowego oraz wspierać jej zatrudnienie adekwatnie do potrzeb i ograniczeń wynikających z niepełnosprawności. Odpowiednie wsparcie każdego z elementów systemu rehabilitacji – indywidualnych osób niepełnosprawnych, organizacji pozarządowych, instytucji działających na rzecz osób niepełnosprawnych oraz pracodawców – jest priorytetem w działaniach Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych i Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Wkrótce rozpoczyna się Prezydencja Polski w Unii Europejskiej, równocześnie trwają prace nad ratyfikacją Konwencji ONZ – jakie szanse widzi Pan w tych obszarach dla realizacji działań na rzecz osób niepełnosprawnych?

Problematyka niepełnosprawności jest ważna i obecna w Prezydencji Polskiej. Wymienię najważniejsze wydarzenia o charakterze europejskim i ogólnopolskim.

Na początku lipca br. odbędzie się w Warszawie, XIX Europejska Konferencja Służb Socjalnych 2011, organizo-

wana przez European Social Network i dotycząca „*Tworzenie aktywnego i opiekuńczego społeczeństwa: innowacja, udział, wspólnota*”. W trakcie Konferencji problematyce osób niepełnosprawnych poświęcone będą w całości trzy warsztaty dyskusyjne na temat promowania podstawowych praw osób z niepełnosprawnością intelektualną i problemami zdrowia psychicznego oraz samookreślenia osób z niepełnosprawnością umysłową, a także wyzwani związanych z kwestią aktywnego włączenia osób ze znaczną niepełnosprawnością w życie społeczne.

Drugie bardzo ważne wydarzenie to Konwencja Europejskiej Platformy Przeciw Ubóstwu, która odbędzie się w październiku br. w Krakowie organizowana we współpracy z Komisją Europejską. Konwencja została pomyślana jako forum dyskusji i wymiany doświadczeń państw członkowskich w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym, a zatem dotyczy także osób niepełnosprawnych. Na Konwencji zostaną przedstawione propozycje działań państw członkowskich w tym obszarze.

Na szczególną uwagę zasługuje Konferencja „E-wolontariat”, która odbędzie się we wrześniu w Warszawie, a jej podstawowym celem będzie przedstawienie e-wolontariatu jako innowacyjnego instrumentu realizacji celów społecznych oraz tworzenia i wzmacniania więzi społecznych na poziomie lokalnym.

Osobom niepełnosprawnym będzie również poświęcony dzień 1 września br. w Pawilonie Europejskiego Roku Wolontariatu, który będzie gościł na Placu Defilad w Warszawie w pierwszej połowie września 2011 roku, a każdy dzień trwania imprezy poświęcono innemu aspektowi wolontariatu w Polsce. Hasłem przewodnim pierwszego dnia trwania imprezy będzie „Integracja osób niepełnosprawnych w społeczeństwie”. Ze względu na różnorodność działań, które będą odbywać się wewnątrz pawilonu (warsztaty, pokazy, debaty, spotkania z publicznością, pokazy filmowe), do współuczestniczenia w aranżacji i organizacji wydarzeń oraz do udziału w imprezie zostały zaproszone organizacje pozarządowe i organizacje zajmujące się osobami niepełnosprawnymi. Organizacja Pawilonu stanowić będzie doskonałą okazję do pokazania wielu ciekawych inicjatyw skierowanych do osób niepełnosprawnych podejmowanych przez organizacje pozarządowe.

W czasie Prezydencji Polskiej będą kontynuowane prace nad projektem nowej, horyzontalnej dyrektywy antydyskryminacyjnej, która ma dotyczyć ochrony m.in. osób niepełnosprawnych przed dyskryminacją w innych, poza rynkiem pracy, obszarach (tj. np. w odniesieniu do pomocy społecznej, czy do dostępu do towarów i usług).

Druga część pytania dotyczyła przyjętej 13 grudnia 2006 przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych, którą Polska podpisała 30 marca 2007 r. wyrażając tym samym wolę przestrzegania postanowień w niej zawartych.

Z prawdziwą satysfakcją mogę powiedzieć, że w tym roku została już podjęta decyzja o wszczęciu procedury ratyfikacji przez Polskę Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych. To jest ważne, wręcz fundamentalne wydarzenie dla osób niepełnosprawnych, polityki społecznej i dla całego społeczeństwa. Podjęcie tej decyzji było możliwe dzięki zakończeniu w br. – rozpoczętych pod koniec 2007 r. – interdyscyplinarnych prac analitycznych dotyczących zgodności prawa polskiego z postanowieniami tej Konwencji. Większość jej postanowień znajduje już odzwierciedlenie w polskich regulacjach prawnych, ale planowane jest też dalsze doskonalenie ustawodawstwa krajowego. Na podstawie tych prac analitycznych opracowano raport i skierowano go do konsultacji międzyresortowych i społecznych.

Pragnę nadmienić, że Unia Europejska ratyfikowała 23 grudnia 2010 r. Konwencję ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych, a tym samym ten także istotny dokument stał się częścią porządku prawnego Unii Europejskiej.

Wdrażaniu postanowień Konwencji w Polsce pomocna będzie Europejska Strategia w sprawie niepełnosprawności 2010-2020: *Odnowione zobowiązania do budowy Europy bez barier* (COM(2010)636), dokument przyjęty przez Unię Europejską w celu wyznaczenia ośmiu podstawowych obszarów działań: dostępność, uczestnictwo, równość, zatrudnienie, kształcenie i szkolenie, ochrona socjalna, zdrowie oraz działania zewnętrzne. Podstawowym zadaniem Europejskiej Strategii jest wspieranie Państw Członkowskich Unii Europejskiej, we wdrażaniu działań na rzecz poprawy sytuacji osób niepełnosprawnych.

Kierunki działań określone w Strategii mają istotne znaczenie dla osób niepełnosprawnych i wynikają bezpośrednio z ich potrzeb. Strategia ma na celu zwiększenie możliwości osób niepełnosprawnych, aby mogły one w pełni korzystać ze swoich praw i uczestniczyć w życiu społecznym.

20 lat to czas podsumowań, ale i czas stawiania pytań o przyszłość – co dla Pana będzie najważniejsze w najbliższym czasie i w szerszej perspektywie wpięcia osób niepełnosprawnych?

Zebrane doświadczenie – czas funkcjonowania ustawy o rehabilitacji, prace nad różnymi projektami legislacyjnymi

oraz liczne sygnały od wszystkich zainteresowanych środowisk – skłania do stwierdzenia, że potrzebne jest nowe, kompleksowe prawo obejmujące wszystkie elementy funkcjonowania osób niepełnosprawnych

Plany na przyszłość – to gruntowna i merytoryczna dyskusja o systemie wsparcia osób niepełnosprawnych. Chciałbym, aby z doświadczeń 20 lat można było stworzyć system, który będzie w optymalny sposób wykorzystywał potencjał osób niepełnosprawnych, wspierał na odpowiednim poziomie każdy obszar działań na rzecz ich pełnego udziału w społeczeństwie równych szans. Niezbędne jest zachowanie równowagi we wszystkich obszarach rehabilitacji. Istotnym jest podjęcie takich działań, które pozwolą na odpowiednie wsparcie zatrudnienia osób niepełnosprawnych – w tym zakresie właściwym wydaje się dokonanie przeglądu form wsparcia i dokonanie zmian, które będą w sposób stabilny wspierać zatrudnienie osób, które bez takich rozwiązań nie mogłyby znaleźć miejsca na rynku pracy, jak i zapewnienie wsparcia kierowanego do indywidualnych osób niepełnosprawnych – również realizowanego przez organizacje pozarządowe. To również dyskusja i podjęcie, być może trudnych decyzji w zakresie nowego definiowania znanych nam dziś spraw.

Nowe przepisy będą wymagały rzetelnej dyskusji i przełamania pewnych utartych schematów, jak sztuczny podział na różne rodzaje rehabilitacji.

Konieczne jest uregulowanie kompleksowe – od zdefiniowania, do kogo należy kierować wsparcie po określenie konkretnych działań, które będą odpowiadać realnym potrzebom wynikającym z niepełnosprawności.

W pracach nad tymi rozwiązaniami niezbędne będzie zebranie najlepszych propozycji, szerokie konsultacje i kompromis odpowiadający podstawowemu celowi jakim jest wsparcie konkretnej osoby niepełnosprawnej w sposób odpowiadający jej potrzebom i możliwościom w każdym aspekcie jej funkcjonowania.

Nowe prawo powinno wejść w życie w czasie, który pozwoli nam na rzetelną debatę nad propozycjami. Niezbędne jest również zharmonizowanie nowych rozwiązań z przepisami z zakresu pomocy publicznej.

Mam nadzieję, że wiedza, którą dziś mamy, możliwość korzystania ze sprawdzonych rozwiązań w różnych systemach wspierania osób niepełnosprawnych pozwoli nam zbudować nową jakość. W tych zamierzeniach musimy po prostu pamiętać o najważniejszym – wspólnym mianownikiem wszystkich działań powinna być osoba niepełnosprawna i jej wsparcie.

Rozmawiał Jacek Kosiński

Kalendarium 20-lecia systemu zatrudniania oraz rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych

Pełnomocnicy Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych¹ – z mocy ustawy Prezesa Rady Nadzorczej Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych – najważniejsze wydarzenia i działania

Andrzej Urbanik² – sierpień 1991 – styczeń 1992

- 1990 – rozpoczęcie prac nad projektem nowego systemu zatrudniania i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych,
- 9 maja 1991 r. przyjęcie przez Sejm RP ustawy o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych,
- powołanie Pełnomocnika do Spraw Osób Niepełnosprawnych – Sekretarza Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Socjalnej,

Andrzej Urbanik

- powołanie Prezesa Zarządu Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- wprowadzono definicję osoby niepełnosprawnej i zasady orzekania o niepełnosprawności,
- zobowiązano zakłady pracy zatrudniające co najmniej 50

- osób w pełnym wymiarze czasu pracy do wpłat na PFRON i dano tym zakładom możliwość zwolnienia z wpłat jeśli zatrudnią 6 proc. osób niepełnosprawnych,
- wprowadzono pojęcie zakładu pracy chronionej oraz określono zasady nadawania statusu takiego zakładu,
- wprowadzono pojęcie warsztatu terapii zajęciowej i zasady jego tworzenia,
- określono zasady funkcjonowania wojewódzkich ośrodków zatrudniania i rehabilitacji osób niepełnosprawnych w ramach wojewódzkich biur pracy,
- 1991 rozpoczęcie organizacji Biura Pełnomocnika do Spraw Osób Niepełnosprawnych i Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych – początek realizacji zadań ustawowych,
- nadanie pierwszego statusu zakładu pracy chronionej (wrzesień)

Maria Lubera – luty 1992 – lipiec 1992

- kontynuacja organizacji Biura Pełnomocnika do Spraw Osób Niepełnosprawnych i Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.
- wdrażanie ustawy z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych

Joanna Staręga-Piasek (p. o.) – lipiec 1992 – październik 1992

- wdrażanie ustawy z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych

¹ Pełnomocnik do Spraw Osób Niepełnosprawnych – Sekretarz Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Socjalnej od 1999 r. jest Pełnomocnikiem Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych – Sekretarzem Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej.

² Andrzej Urbanik był Pełnomocnikiem do Spraw Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych w Ministerstwie Pracy i Polityki Socjalnej od 1990 r. (lutym) do 1991 r. (lipiec).

Maria Lubera (w środku) z pracownikami Biura Pełnomocnika do Spraw Osób Niepełnosprawnych – 1992 r.

Joanna Staręga-Piasek (przemawia). Fot. R. Rzebko – archiwum Magazynu *Nasze Sprawy*

Grażyna Andrzejewska-Sroczyńska (przemawia). Fot. R. Rzebko – archiwum Magazynu *Nasze Sprawy*

Grażyna Andrzejewska-Sroczyńska – październik 1992 – marzec 1995

1992–1993

- zlecenie przeprowadzenia interdyscyplinarnego naukowego „Badania nad niepełnosprawnością w Polsce” (*diagnoza i nakreślenie możliwości tworzenia perspektywicznych rozwiązań*).
- przygotowanie projektu „Rządowego programu działań na rzecz osób niepełnosprawnych i ich integracji ze społeczeństwem”

- 5 października 1993 – przyjęcie przez Radę Ministrów RP pierwszego w historii Polski rządowego programu pn. „Rządowy program działań na rzecz osób niepełnosprawnych i ich integracji ze społeczeństwem”,
- wdrożenie pierwszych programów celowych Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych adresowanych do osób niepełnosprawnych: „*Wykształcenie twoja szansą*” i „*Premia dla aktywnych*”,
- rozpoczęcie stałej współpracy z organizacjami pozarządowymi osób niepełnosprawnych,
- aktywny udział w pracach nad projektem ustawy „Prawo Budowlane”,
- 1994 – wdrożenie „Rządowego programu działań na rzecz osób niepełnosprawnych i ich integracji ze społeczeństwem”, zatwierdzenie przez Radę Ministrów harmonogramu realizacji zadań 1994-1995.

Adam Apolinary Gwara – kwiecień 1995 – grudzień 1997

1995

- powołanie stałych zespołów do spraw współpracy z partnerami społecznymi (związki zawodowe i organizacje pozarządowe) i z pracodawcami,

Adam Apolinary Gwara (drugi z prawej). Fot. R. Rzebko – archiwum Magazynu *Nasze Sprawy*

1996

- przygotowanie kompleksowej analizy ustawodawstwa krajowego w aspekcie realizacji praw osób niepełnosprawnych,
- przygotowanie założeń do pierwszych programów celowych Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych adresowanych do niepełnosprawnych mieszkańców wsi, pn. „*Medium*” i „*Pomoc wsi*”,
- 1996-1997 – przygotowanie projektu nowej ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, zawierającego m.in.:
- nowy system orzekania o stopniu niepełnosprawności dla celów pozaubezpieczeniowych,

- nową formę zatrudniania osób niepełnosprawnych o znacznej niepełnosprawności – zakłady aktywności zawodowej,
- organ opiniotawczo-doradczy Pełnomocnika do Spraw Osób Niepełnosprawnych – Krajowa Rada Konsultacyjna do Spraw Osób Niepełnosprawnych (forum współpracy administracji rządowej, samorządowej i organizacji pozarządowych),
- systemowe wspieranie organizacji pozarządowych realizujących zadania na rzecz osób niepełnosprawnych,
- 2 kwietnia 1997 r. — uchwalenie Konstytucji RP, która zapewnia prawo do niedyskryminowania (art.32 ust.1), nakłada na władze publiczne obowiązek zapewnienia osobom niepełnosprawnym szczególnej opieki zdrowotnej (art. 68) oraz obowiązek pomocy w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej (art. 69),
- 27 sierpnia 1997 r. Sejm RP przyjął ustawę o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,
- aktywny udział w pracach nad sejmowym projektem uchwały „Karta Praw Osób Niepełnosprawnych”
- 1 sierpnia 1997 r. Sejm RP przyjął uchwałę – „Karta Praw Osób Niepełnosprawnych”,
- utworzenie Scentralizowanego Zakładowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych przy Ministerstwie Pracy i Polityki Socjalnej w celu udzielenia pomocy osobom niepełnosprawnym i zakładom pracy zatrudniającym osoby niepełnosprawne, które poniosły straty w wyniku powodzi w lipcu 1997 r.

Janusz Gałęziak – grudzień 1997 – kwiecień 1999

1998

- wdrożenie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych, w tym nowego systemu orzekania o stopniu niepełnosprawności dla celów pozaubezpieczeniowych,

Janusz Gałęziak (w środku) – 1997 r.

- aktywny udział w przygotowaniu rządowego programu reformy administracyjnej państwa m.in. powołanie nowych instytucji w powiatach i określenia ustawowych zadań samorządów powiatowych i samorządów województw na rzecz osób niepełnosprawnych,
- przygotowanie i rozpoczęcie decentralizacji zadań i uprawnień Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.
- rozpoczęcie przygotowań do prac na projektem nowej ustawy o wyrównywaniu szans osób niepełnosprawnych,
- zakończenie prac nad oceną zgodności prawodawstwa polskiego z prawem wspólnotowym, w części dotyczącej problematyki niepełnosprawności.

1999

- wdrożenie przepisów wprowadzających reformę administracyjną kraju w zakresie dotyczącym zatrudniania oraz rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych

Joanna Staręga-Piasek – kwiecień 1999 – październik 2001

Joanna Staręga-Piasek (z lewej) na targach rehabilitacyjnych. Fot. R. Rzebko – archiwum Magazynu *Nasze Sprawy*

1999

- przygotowanie nowego systemu zatrudniania osób niepełnosprawnych (kategoryzacja),

2000

- zakończenie realizacji „Rządowego programu działań na rzecz osób niepełnosprawnych i ich integracji ze społeczeństwem”,
- przygotowywanie przez rząd rocznej informacji z realizacji postanowień uchwały Sejmu RP z dnia 1 sierpnia 1997 r. – Karta Praw Osób Niepełnosprawnych,
- przygotowanie i wdrożenie w 2001 r. programów szkoleniowych („Atena” i „Orzecznik”) adresowanych do pracowników służb samorządowych,

- przygotowanie założeń do projektu programu celowego PFRON – „Partner” określającego podstawowe zadania wspierania działań na rzecz osób niepełnosprawnych realizowanych przez organizacje pozarządowe,

Jolanta Banach – październik 2001 – luty 2004 2002-2003

- opracowanie i wdrożenie – w ramach systemu orzekania o stopniu niepełnosprawności – orzekania o niepełnosprawności dzieci do lat 16,
- opracowanie i wprowadzenie nowej formy wspierania zatrudnienia osób niepełnosprawnych – dofinansowania do wynagrodzeń osób niepełnosprawnych,

Jolanta Banach (przemawia). Fot. R. Rzebko – archiwum Magazynu *Nasze Sprawy*

- przygotowanie i realizacja obchodów Europejskiego Roku Osób Niepełnosprawnych 2003 w Polsce,
- przygotowanie projektów w zakresie dopuszczalności przez Unię Europejską stosowania pomocy publicznej dla przedsiębiorców zatrudniających osoby niepełnosprawne, w związku z planowaną akcesją Polski do Unii Europejskiej,
- rozpoczęcie prac nad określeniem działania w zakresie wsparcia osób niepełnosprawnych na rynku pracy, w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich, współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego,
- zostaje opracowana w MPiPS „Zielona Księga” – diagnoza sytuacji systemu świadczeń na rzecz osób niepełnosprawnych oraz propozycje zmian w związku z proponowaną reformą finansów publicznych.

Krzysztof Pater – luty 2004 – kwiecień 2004

2004 – zatwierdzenie projektów w zakresie dopuszczalności przez Unię Europejską stosowania pomocy publicznej dla przedsiębiorców zatrudniających osoby niepełnos-

Krzysztof Pater (w środku)

prawne, w związku z akcesją Polski do Unii Europejskiej, 1 maja 2004 – akcesja Polski do Unii Europejskiej.

Leszek Stanisław Zieliński – kwiecień 2004 – grudzień 2005

2004 r.:

- wdrożenie projektów w zakresie dopuszczalności przez Unię Europejską stosowania pomocy publicznej dla przedsiębiorców zatrudniających osoby niepełnosprawne, w związku z akcesją Polski do Unii Europejskiej,

Leszek Stanisław Zieliński (z prawej). Fot. R. Rzebko – archiwum Magazynu *Nasze Sprawy*

- opracowanie projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej dotyczących:
  - stworzenia Elektronicznego Krajowego Systemu Monitoringu Orzekania o Niepełnosprawności,
  - obchodów Krajowych Dni Informacji i ich realizacja.
- zatwierdzenie Działania 1.4. Integracja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych w ramach Priorytetu 1: *Aktywna polityka rynku pracy oraz integracja zawodowa i społeczna* Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich, współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego.

2005

- Konferencja – System informacji dla osób niepełnosprawnych w ramach Krajowych Dni Informacyjnych

Paweł Wypych – grudzień 2005 – sierpień 2006

2006

- Polska otrzymuje prestiżową Międzynarodową Nagrodą Niepełnosprawności im. F.D. Roosevelta przyznaną

Paweł Wypych (w środku)

- przez Światowy Komitet ds. Osób Niepełnosprawnych oraz Instytut Franklina i Eleonory Rooseveltów; za znaczący postęp we wdrażaniu przepisów sprzyjających włączeniu społecznemu osób niepełnosprawnych – nagrodę odbierali Prezydent RP Lech Kaczyński oraz Prezes Towarzystwa Pomocy Głuchoniewidomym Grzegorz Kozłowski,
- przeprowadzona zostaje ogólnopolska debata nad docelowym systemem wsparcia osób niepełnosprawnych, w której podczas wiecu konferencji tematycznych wzięli udział przedstawiciele wszystkich środowisk zainteresowanych (organizacji pozarządowych, administracji rządowej i samorządowej, pracodawców i osób niepełnosprawnych)".

Mirosław Mielniczuk – sierpień 2006 – listopad 2007

2006

- aktywny udział w pracach międzynarodowego zespołu nad przygotowaniem projektu Konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych o Prawach Osób Niepełnosprawnych,
- opracowanie ramowych planów dla beneficjenta systemowego – Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych realizującego Poddziałanie 1.3.6 w ramach Działania 1.3 – Ogólnopolskie programy integracji i aktywizacji zawodowej, Priorytetu I – Zatrudnienie i integracja społeczna, Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007 – 2013.

Mirosław Mielniczuk (przemawia)

30 marca 2007 r. Minister Pracy i Polityki Społecznej podpisuje w imieniu Rządu RP Konwencję Organizacji Narodów Zjednoczonych o Prawach Osób Niepełnosprawnych, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 13 grudnia 2006 r. 2007 r. rozpoczęcie prac analitycznych dotyczących zgodności prawa polskiego z postanowieniami Konwencji.

- przygotowanie założeń do nowego systemu aktywizacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych.

Jarosław Duda – od listopada 2007

2008

- rozpoczęcie prac nad projektem założeń do ustawy o języku migowym i innych środkach komunikacji,
- opracowanie nowego systemu wspierania pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne, w związku z nowymi przepisami Unii Europejskiej w zakresie dopuszczalności stosowania pomocy publicznej dla przedsiębiorców,

Minister Jarosław Duda i Minister Jolanta Fedak

– 5 grudnia 2008 r. Sejm RP przyjmuje ustawę o zmianie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych oraz o zmianie innych ustaw, w tym nowy system wspierania pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne.

2009

– wdrożenie nowego systemu wspierania pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne, w związku z nowymi przepisami Unii Europejskiej w zakresie dopuszczalności stosowania pomocy publicznej dla przedsiębiorców.

2010

– Komisja Europejska ogłosiła Europejską strategię w sprawie niepełnosprawności 2010-2020: odnowione zobowiązanie do budowania Europy bez barier KOM (2010) 636,
– rozpoczęcie debaty na temat:

- opracowania systemu zatrudnienia wspomaganego adresowanego do osób niepełnosprawnych, które mają poważne trudności z wejściem na rynek pracy,

- upowszechniania zasady projektowania uniwersalnego,
- zlecenie opracowania przez naukowców analizy systemu orzekania o niepełnosprawności oraz niezdolności do pracy.

2011 (wydarzenia do 31 maja)

- zakończenie prac nad projektem założeń do ustawy o języku migowym i innych środkach komunikacji,
- zakończenie prac analitycznych dotyczących zgodności prawa polskiego z postanowieniami Konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych o Prawach Osób Niepełnosprawnych – opracowanie raportu,
- rozpoczęcie prac nad przygotowaniem wniosku o ratyfikację Konwencji przez Polskę,
- podpisanie porozumienia ze Związkiem Powiatów Polskich o współpracy w zakresie wspierania działań samorządów powiatowych na rzecz realizacji praw osób niepełnosprawnych i ich integracji społecznej.

ROK 1989 – podłoże zmian sytuacji osób niepełnosprawnych

Zmiany polityczne i gospodarcze zapoczątkowane w Polsce w 1989 r. spowodowały także konsekwencje dla ogólnej polityki socjalnej, w tym również dla rehabilitacji zawodowej. Wprowadzanie gospodarki wolnorynkowej spowodowało dość bolesny kryzys gospodarczy, który w poważnym stopniu dotknął także osoby niepełnosprawne i placówki je zatrudniające. Jak wykazuje doświadczenie, w okresach kryzysów gospodarczych osoby niepełnosprawne są zwalniane z pracy w pierwszej kolejności i jako ostatnie są przyjmowane do pracy. Jest to zjawisko powszechne, występujące nie tylko u nas, lecz także w innych krajach.

Nastąpiły zmiany w organizacji rehabilitacji zawodowej:

W grudniu 1989 r. na mocy ustawy o zatrudnieniu niektóre elementy rehabilitacji zawodowej (poradnictwo zawodowe i pośrednictwo pracy) przeszły z gestii ministra zdrowia i opieki społecznej w gestię ministra pracy i polityki socjalnej.

W 1990 r. zostały rozwiązane wszystkie centrale spółdzielcze, w tym także Centralny Związek Spółdzielni Inwalidów i Centralny Związek Spółdzielni Niewidomych, które zrzeszały spółdzielnie inwalidów, reprezentowały je wobec władz, prowadziły placówki rehabilitacyjno-socjalne oraz koordynowały działalność rehabilitacyjną, socjalną i szkoleniową, ustalały procedury postępowania rehabilitacyjnego, zajmowały się dystrybucją środków gromadzonych na scentralizowanym funduszu rehabilitacji inwalidów.

W 1991 r. rozwiązano powołaną w 1982 r. Radę do Spraw Ludzi Starszych, Inwalidów i Osób Niepełnosprawnych.

W wyniku dokonujących się zmian gospodarczych- likwidacji wielu przedsiębiorstw i ograniczeniu zatrudnienia w zwykłych zakładach wiele osób niepełnosprawnych straciło pracę bądź zostało zmuszonych do przejścia na rentę inwalidzką lub wcześniejszą emeryturę.

Szczególnie negatywnie zmiany w gospodarce odbiły się na spółdzielniach inwalidów. Wiele osób niepełnosprawnych zostało zwolnionych z pracy, a powszechnym zjawiskiem stało się ograniczenie działalności rehabilitacyjno socjalnej.

(Fragment książki Tadeusza Majewskiego – Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych, wyd. Centrum Badawczo-Rozwojowe Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Warszawa, 1995 r.)

Pierwszego Pełnomocnika refleksje o pracach nad nowym systemem

Andrzej Urbanik, pierwszy Pełnomocnik do Spraw Osób Niepełnosprawnych – Sekretarz Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Socjalnej w 1991–1992 dzieli się refleksjami o rozpoczęciu w 1990 r. prac nad nowym system zatrudniania i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych.

Wszystko zaczęło się od powołania mnie przez ministra Jacka Kuronia na stanowisko Pełnomocnika do Spraw Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych w lutym 1990 roku ponieważ w ustawie o zmianach w spółdzielczości, która była częścią tak zwanego pakietu Balcerowicza wchodzącego w życie 1 stycznia 1990 roku, pojawił się zapis o powołaniu Pełnomocnika Ministra do Spraw Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych usytuowanego w Ministerstwie Pracy i Spraw Socjalnych.

Równocześnie został powołany likwidator centralnych związków spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych, nieżyjący już, Pan mecenas Tadeusz Stawski. Minister zdecydował, że to likwidator będzie obsługiwał tę część administracji państwowej jaką był Pełnomocnik do Spraw Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych.

Zadaniem Pełnomocnika do Spraw Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych była przede wszystkim osłona systemu zatrudnienia osób niepełnosprawnych w spółdzielniach inwalidów i niewidomych w konfrontacji z wolnym rynkiem. Dostyc szybko udało się uzyskać środki rządowe, o ile pamiętam na początku maja 1990 roku, na posiedzeniu Rady Ministrów zapadła decyzja o udzieleniu wsparcia finansowego, w formie pakietu, wspierającego zatrudnienie i utrzymanie w zatrudnieniu osób niepełnosprawnych w spółdzielniach inwalidów i niewidomych. To wsparcie było niezbędne do realizacji zadań Pełnomocnika do Spraw Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych. Ważnym osiągnięciem w tym

okresie było połączenie działania administracji rządowej z działaniami tych, którzy dotychczas zajmowali się w Centralnym Związku Spółdzielni Inwalidów i w Centralnym Związku Spółdzielni Niewidomych, zatrudnianiem osób niepełnosprawnych. Trzeba też wspomnieć o bliskiej i owocnej współpracy ze związkami zawodowymi, szczególnie z NSZZ Solidarność.

Zajmując się sprawami utrzymania zatrudnienia w spółdzielniach inwalidów i spółdzielniach niewidomych bardzo szybko zorientowaliśmy się, że nie można ograniczać się tylko do spraw zatrudniania, spraw produkcyjnych czy rozwiązywania takich problemów jak gwałtownie zmniejszający się eksport wyrobów spółdzielni inwalidów na wschód lub wydanie zgody na produkcję śliwek w czekoladzie, które były tradycyjnie zastrzeżone np. dla Spółdzielni Inwalidów „Solidarność” z Lublina. Ta ostatnia sprawa była jednym z absurdów polityki PRL i bardzo trudno było wytłumaczyć, że pełnomocnik tym się nie będzie zajmował. Tak na dobrą sprawę to trzeba się było zająć nie tylko działalnością gospodarczą w obszarze niepełnosprawności, ale również sprawami zarówno konstytucyjnymi jak i mającymi związek ze zmianą kultury życia społecznego. Polska musiała się stać dostępną dla osób niepełnosprawnych. Problemy osób niepełnosprawnych miały się wreszcie stać istotnym problemem społecznym, a realizacja ich podstawowych praw ważną częścią agendy społecznej.

Niezależnie od wspomnianych działań pojawiły się również ustawodawcze inicjatywy posłów mające na celu –

w pierwszym zamyśle – wsparcie spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych oraz zakładów własnych Polskiego Związku Głuchych i Polskiego Związku Niewidomych w zakresie zwolnień podatkowych, tak aby mogły one działać w rodzącej się gospodarce rynkowej.

Zaczął się od bardzo wąskiego problemu dotyczącego wyłącznie zatrudnienia osób niepełnosprawnych w spółdzielczości inwalidów, aby przejść do w miarę kompleksowej problematyki osób niepełnosprawnych. Rozpoczęliśmy pracę nad nową, nowatorską i pierwszą w Polsce ustawą o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych, wszystkich osób niepełnosprawnych, a nie tylko zatrudnionych w spółdzielczości inwalidów i niewidomych. Dzięki zrozumieniu i wsparciu m.in. Jacka Kuronia – Ministra Pracy i Polityki Socjalnej i jego wice-ministrów: Jerzego Szretera – Sekretarza Stanu, Joanny Staręgi-Piasek – Podsekretarza Stanu i Heleny Góralskiej – Podsekretarza Stanu, a także Posłów RP: Teresy Liszcz, Marka Pola, Jerzego Huberta Modrzejewskiego i Ryszarda Wojciechowskiego udało się przygotować projekt ustawy zawierający nowy system zatrudniania i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych. Pragę jeszcze wspomnieć o merytorycznym wsparciu Jerzego Gawędy, reprezentującego Komisję Krajową NSZZ „Solidarności” i Kazimierza Kucia – byłego wiceprezesa i Liliany Pindor – byłego dyrektora Centralnego Związku Spółdzielni Inwalidów, a także Marii Mossakowskiej, reprezentującej Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Warto też w tym miejscu wspomnieć pozytywne działania Ministra Michała Boniego, który zastąpił Jacka Kuronia.

Rozpoczynając prace na projektem wspomnianej ustawy zapoczątkowaliśmy dyskusję w sferze rządowej i na forum Parlamentu na temat osób niepełnosprawnych i ich problemów, a nie tylko o trudnościach i problemach spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych. I to działanie uważam za najważniejsze w tamtym okresie i w chwili obecnej.

Po prawie rocznej pracy udało się doprowadzić do uchwalenia 9 maja 1991 r. ustawy o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych. Zaczął się zupełnie nowy etap, bo powołano nowe instytucje: Pełnomocnika do Spraw Osób Niepełnosprawnych w randze Sekretarza Stanu w Ministerstwie Pracy i Spraw Socjalnych będącego jednocześnie Prezesem Rady Nadzorczej Pań-

stwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych posiadający osobowość prawną, Wojewódzkie Ośrodki do Spraw Zatrudnienia Osób Niepełnosprawnych (w 49 ówczesnych województwach). Miałem zaszczyt być pierwszym pełnomocnikiem i wraz ze współpracownikami tworzyć te instytucje i zapoczątkować ich działanie.

Spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych przestały być jedynymi podmiotami (tak jak były przed 1989 r.) zatrudniającymi osoby niepełnosprawne i zostały przekształcone w zakłady pracy chronionej – nową formę zatrudnienia, z której mogli skorzystać wszyscy pracodawcy prowadzący działalność gospodarczą, bez względu na formę własności.

W tym okresie szybkich zmian staraliśmy się korzystać z pomocy osób zajmujących się rehabilitacją zawodową w Niemieckiej Republice Federalnej. Nasi przyjaciele pokazywali nam swoje rozwiązania a jednocześnie podkreślali, aby traktować je jako inspirację do wdrażania nowych rozwiązań w Polsce. Ostrzegali, że tworzenie dużych instytucji i ośrodków zajmujących się rehabilitacją zawodową, zdrowotną czy szkoleniami mija się z celem, bo takie molochy po pewnym czasie przestają efektywnie działać. Warto tworzyć instytucje lokalne na funkcjonowanie których mają bezpośredni wpływ mieszkańcy, w tym i niepełnosprawni jako m.in. wyborcy.

Ten czas został dobrze wykorzystany, albowiem udało się przekonać decydentów i ustawodawców, że nie można ograniczać się do zatrudnienia osób niepełnosprawnych w spółdzielczości inwalidów i niewidomych. Trzeba na problemy niepełnosprawnych patrzeć w szerszym wymiarze. Jest to problem praw człowieka, a także problem kultury społecznej. Polityka wobec niepełnosprawnych musi rozwiązywać ich problemy kompleksowo, a nie tylko ograniczać się do kondycji finansowej spółdzielni inwalidów i niewidomych. Społeczeństwo i ówczesne elity rządzące zaczęły zdawać sobie sprawę z tego, że istnieje w naszym kraju poważny problem osób niepełnosprawnych.

Nasze działania znalazły także uznanie międzynarodowe. W Paryżu na jesieni 1991 roku na konferencji Rady Europy ministrów odpowiedzialnych za sprawy niepełnosprawnych przedstawiłem nasze działania i zostały one pozytywnie ocenione przez społeczność międzynarodową.

Sylwetki twórców ustawy

Ryszard Wojciechowski – współtwórca nowego systemu zatrudniania i rehabilitacji osób niepełnosprawnych we wspomnieniu Jerzego Szretera¹

Fot. R. Rzebko – archiwum Magazynu Nasze Sprawy

Dziś kiedy mija 20 lat od przyjęcia 9 maja 1991 r. przez Sejm RP ustawy o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych, koniecznie trzeba przypomnieć postać Ryszarda Wojciechowskiego wybitnego działacza spółdzielczego, posła na Sejm X kadencji, a zwłaszcza jednego z współtwórców ustawy z 1991 roku.

Ryszard Wojciechowski urodził się 6 czerwca 1931 roku, a zmarł 16 lipca 2006 roku. Przez 60 lat aktywności zawodowej, społecznej i politycznej odcisnął osobiste piętno na kształcie wielu rozwiązań systemowych i instytucji spółdzielczych działających na rzecz osób niepełnosprawnych.

Jego silna osobowość kształtowała się w trudnych tuż powojennych warunkach. Już w latach pięćdziesiątych związał się ze spółdzielczością, w której pracował do końca swojej aktywności zawodowej, łącząc to zarazem z nauką na kolejnych szczeblach, aż do studiów prawniczych i podyplomowych. Kilka kolektywów spółdzielczych powierzało mu funkcję Prezesa, a przez ostatnie dwadzieścia lat pracy – do roku 1997 był prezesem Zarządu Spółdzielni Inwalidów „Walter” w Warszawie.

Był typem społecznika o wyrażeniu lewicowych poglądach i zawsze dawał wyraz swojej troski o sytuację niepełnosprawnych nie tylko w ramach kierowanych przez niego przedsięwzięć, ale także w znacznie szerszej skali.

Wyrazem uznania dla Jego zaangażowania społecznego oraz pryncypialności było podjęcie obowiązków posła na Sejm X kadencji. To był okres przełomu i początek transformacji kiedy świadome podejmowanie współodpowiedzialności za Polskę i czynne współkształtowanie jej przyszłości wymagało wiedzy, odwagi i umiejętności pozyskiwania sojuszników dla realizacji wartości, których pragnie się bronić. Wszystkie te cechy Ryszard posiadał w najwyższym stopniu. Był w pracach Parlamentu niezłomnym obrońcą środowiska osób niepełnosprawnych,

którego interesy były w szczególności zagrożone w momencie gdy zawalił się „realny socjalizm”, a zaczęły obowiązywać reguły gospodarki rynkowej. Jego wielkim dokonaniem, które na zawsze pozostanie we wdzięcznej pamięci naszego środowiska było walne współprzyczynienie się do powstania w 1991 roku nowej ustawy o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych tworzącej m.in. dla spółdzielni możliwość dostosowania się do nowych realiów. Niezależnie od korekt tytułu tej ustawy oraz dziesiątków nowelizacji – jej zasadnicze założenia są aktualne do dziś.

Wielką zasługą Ryszarda Wojciechowskiego jest także i to, że po likwidacji Centralnego Związku Spółdzielni Inwalidów i ograniczeniu prawa do zrzeszania się spółdzielni zainicjował On, wspólnie z innymi spółdzielcami, w 1991 roku proces ponownej integracji tworząc Krajowy Związek Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych.

Jako Prezes Spółdzielni, Rady Związku, a w ostatnich latach życia jako przewodniczący Federacji Związków Zawodowych był niezłomnym orędownikiem spraw niepełnosprawnych spółdzielców. Mimo rozlicznych zajęć na bardzo wielu polach aktywności, znajdował czas na przewodniczenie Stowarzyszeniu wspierającemu drużyny harcerskie „Nieprzetartego Szlaku” grupujące dzieci i młodzież niepełnosprawną.

Jerzy Hubert Modrzejewski – współtwórca nowego systemu zatrudniania i rehabilitacji osób niepełnosprawnych we wspomnieniu Mariana Leszczyńskiego²

Fot. R. Rzebko – archiwum Magazynu Nasze Sprawy

Jerzy Hubert Modrzejewski po ukończeniu studiów na Wydziale Elektrycznym Politechniki Wrocławskiej podjął pracę w Spółdzielni Inwalidów „Telkom – Simet” w Jeleniej Górze na stanowisku Głównego Energetyka.

Dobre przygotowanie zawodowe, znajomość przepisów prawa pracy oraz wrażliwość na trudne problemy ludzi niepełnosprawnych sprawiły, że szybko stał się rzecznikiem

osób niepełnosprawnych zatrudnionych w Spółdzielni. Często występował w obronie ich interesów wobec kierownictwa Spółdzielni, a gdy to nie przynosiło efektów w ich obronie zwracał się do władz zwierzchnich.

Pod koniec lat 70-tych i w latach 80-tych XX wieku napisał wiele artykułów na temat sposobu traktowania osób niepełnosprawnych w spółdzielniach inwalidów oraz na temat warunków w jakich oni pracowali. Niektóre tezy jego prac zachowały niestety aktualność do dzisiaj. W 1981 roku na fali odnowy Jerzy H. Modrzejewski został wybrany przez członków Spółdzielni Prezesem Spółdzielni. W krótkim czasie wykorzystując korzystną koniunkturę jaka wówczas istniała w branży elektrotechnicznej i elektronicznej, wraz z grupą współpracowników doprowadził do całkowitej modernizacji Spółdzielni.

Do połowy lat 80-tych ubiegłego wieku Spółdzielnia Inwalidów „Telkom-Simet” wybudowała całkowicie nowe obiekty produkcyjne i biurowe oraz zaplecze rehabilitacyjne z prawdziwego zdarzenia. Realizacja tego zadania była możliwa dzięki wydatnej pomocy Centralnego Związku Spółdzielczości Inwalidów z którym J.H. Modrzejewski często był w ostrym sporze występując w obronie podmiotowego traktowania osób niepełnosprawnych, ale z którego pomocy umiał też często korzystać.

W latach stanu wojennego Prezes Jerzy H. Modrzejewski swoją uwagę skupiał na prowadzeniu Spółdzielni oraz na studiach nad systemami rehabilitacji zawodowej i zatrudnienia osób niepełnosprawnych w krajach Europy Zachodniej. Korzystając z licznych kontaktów jakie w tym czasie posiadał między innymi we Francji, Niemczech, Belgii i Wielkiej Brytanii zebrał on bogaty materiał na temat sposobu wspierania zatrudnienia osób niepełnosprawnych w krajach o gospodarce rynkowej.

Ta wiedza i doświadczenie przydały się, gdy w 1989 r. J. H. Modrzejewski został Posłem w Sejmie kontraktowym. W tym czasie w skutek ogromnych procesów transformacji politycznej, społecznej, a zwłaszcza gospodarczej załamała się istniejący dotychczas w Polsce system zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Przejście z systemu gospodarki centralnie planowanej na zasady gospodarki rynkowej sprawiły, że za-

kwestionowana została sama możliwość funkcjonowania systemu spółdzielczości inwalidów i niewidomych, który opierał się na m. innymi na zasadzie wyłączności produkcji, centralnym rozdzielnictwie środków produkcji, właściwej dla systemu nakazowego biurokratycznej ochronie interesów poszczególnych spółdzielni. Pozbawione ochrony Spółdzielnie lawinowo zaczęły zwalniać pracowników w tym niepełnosprawnych. W ciągu niespełna 1,5 roku liczba zatrudnionych osób niepełnosprawnych zmniejszyła się ponad 50%.

Sprawą konieczną stała się pilna i radykalna zmiana systemu wspierania zatrudnienia osób niepełnosprawnych. W tej sytuacji z inicjatywy Jerzego H. Modrzejewskiego oraz innych Posłów w 1990 roku rozpoczęto pracę nad ustawą o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych. W pracach tych Jerzy H. Modrzejewski odegrał rolę znaczącą. Dzięki swojej kompetencji i pozycji w Obywatelskim Klubie Parlamentarnym zapewnił on sprawny i szybki przebieg prac legislacyjnych. W uznaniu Jego zasług dla powstania projektu Ustawy, Komisja Polityki Społecznej Sejmu RP powierzyła Jemu funkcję Posła Sprawozdawcy tego projektu. Ustawa została przyjęta przez Sejm RP w dniu 9.05.1991 roku. Jej wejście w życie początkowo zahamowało regres, a następnie walnie przyczyniło się do wzrostu zatrudnienia osób niepełnosprawnych w Polsce. Warto zauważyć, że w przeszłości nigdy w Polsce nie powstała ustawa kompleksowo regulująca problemy osób niepełnosprawnych. Od momentu jej przyjęcia powstały w Polsce prawne podstawy do działań na rzecz wyrównywania szans osób niepełnosprawnych w społeczeństwie.

Jerzy Hubert Modrzejewski sprawował także różne funkcje w środowisku osób niepełnosprawnych m.in. był członkiem Rady Nadzorczej Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz współzałożycielem i wieloletnim Prezesem Krajowej Izby Gospodarczo – Rehabilitacyjnej. Na tej ostatniej funkcji starał się działać na rzecz rozumnego godzenia interesów zatrudnionych osób niepełnosprawnych i pracodawców. Po Jego przedwczesnej śmierci w 1998 roku okazało się, że w środowisku bardzo zabrakło kogoś kto by umiał tak jak On rozwiązywać konflikty i wpływać na harmonijny rozwój rynku pracy osób niepełnosprawnych.

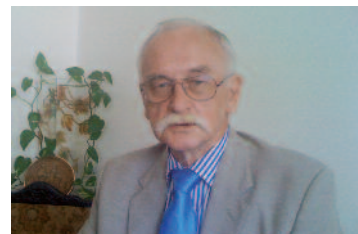
¹ Jerzy Szreter – Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej w latach 1989–1991, Prezes Zarządu Krajowego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych.

² Marian Leszczyński, Prezes i Wiceprezes Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w latach 1998–2008, był Dyrektorem Generalnym Krajowej Izby Gospodarczo-Rehabilitacyjnej (1993 – 1998), bliskim współpracownikiem Jerzego Modrzejewskiego

Zmiana systemu zatrudniania osób niepełnosprawnych

– od nakazowego do wolnorynkowego

Rozmowa z Jerzym Szreterem¹

– 20 lat temu uchwalono ustawę o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych. Jak system wspierania osób z niepełnosprawnością wyglądał wcześniej?

– Zwykle jest tak, że po okresach wojen społeczeństwo czuje się zobowiązane wobec kombatantów, którzy stracili zdrowie. Po II wojnie światowej, w latach 40., 50. z myślą o nich powstawały w Polsce liczne spółdzielnie inwalidów. Były one wmontowane w cały system gospodarki planowej, z wszystkimi jego wadami i zaletami. U progu transformacji mieliśmy ok. 450 spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych. Zatrudniały one ok. 200 tys. osób niepełnosprawnych. Ponad 170 spółdzielni nosiło nazwę zakładu pracy chronionej, a to wtedy oznaczało, że ponad 70 proc. zatrudnionych to były osoby z niepełnosprawnościami. Spółdzielnie miały w tamtym czasie szereg przywilejów. Przede wszystkim, monopol na wytwarzanie szeregu wyrobów, np. szczotek, elementów odzieży ochronnej, roboczej. Były także pewne przywileje w zaopatrzeniu osób niepełnosprawnych. To wszystko funkcjonowało średnio efektywnie, tak jak cała ta gospodarka centralnie planowana. Nie była szczególnie efektywna, ale na pewno pro socjalna.

– Na jakie wsparcie mogli liczyć pracownicy spółdzielni inwalidów?

– Mieli te przywileje, które zostały do dziś, jak np. krótszy czas pracy. Do dziś jeszcze istnieje też siedem sanatoriów, które służyły osobom niepełnosprawnym, były związane z Centralnym Związkiem Spółdzielni Inwalidów. W 17 regionalnych ośrodkach działały przychodnie rehabilitacyjne dla osób niepełnosprawnych. Mało tego, warto pamiętać, że w każdej spółdzielni inwalidów działała przychodnia, która prowadziła rehabilitację. Idea polskiej szkoły rehabilitacji była taka, żeby spółdzielnia realizowała w środowisku pracy rehabilitację społeczną, zawodową i medyczną.

– Komu to przeszkadzało?

– To było oparte na mechanizmach gospodarki tamtych czasów, między innymi na monopolu wytwarzania pewnych dóbr, przywilejach zaopatrzeniowych i podatkowych centralnie sterowanych. Kiedy zmieniła się rzeczywistość gospodarcza, wszystkie te przywileje zniknęły jako sprzeczne z ideą wolnego rynku.

– System sam zaczął się sypać?

– Po pierwsze, po roku 1989 wszystkie te przywileje zostały odebrane. Po drugie, zostały zlikwidowane centralne związki, które rozdzielały pewne dobra, posiadały fundusze, powstające z ulg podatkowych. Spółdzielnie zostały zostawione same, a były nienawykłe do samodzielnej walki na rynku. Do tego pamiętajmy o dużych serwitutach socjalnych. One dalej zrzeszały niepełnosprawnych, którzy nadal mieli swoje prawa i spółdzielnie miały wobec nich określone obowiązki. To przecież kosztuje, więc one nie mogły wprost konkurować z młodymi drapieżnymi kapitalistami. Więc te spółdzielnie, rzucone na głęboką wodę gospodarki rynkowej, szybko zaczęły tonąć. Pojawił się problem, jak stworzyć mechanizm, który pozwoliłby im przetrwać, umożliwiając osobom niepełnosprawnym pracę w nowych warunkach, ale realizowany takimi instrumentami, które będą adekwatne do warunków nowej gospodarki. W największym skrócie: ta ustawa jest właściwie wyrazem tego rodzaju dostosowania. Oparta jest na wzorach francuskich.

– Jakie były jej cele?

– Po pierwsze, ocalić to, co się da ze spółdzielni inwalidów. Przypomnę potencjał: 450 spółdzielni, ponad 200 tys. zatrudnionych osób niepełnosprawnych. Taki poziom zatrudnienia osiągnęliśmy dopiero po 10 latach działania nowego systemu. Drugi cel: upowszechnienie zatrudnienia osób niepełnosprawnych nie tylko wśród tych zakładów pracy chronionej, ale także na tzw. otwartym rynku pracy. I trzeci cel: możliwość tworzenia zakładów pracy chronionej nie tylko w spółdzielczej formie własności.

– Czy cele zostały osiągnięte?

– Ustawa te cele z różnym skutkiem realizowała. Na początku zakładami pracy chronionej były same spółdzielnie, bo one jakby z automatu dostały taki status, ponieważ już spełniały ustawowe warunki. Potem taki status zaczęły uzyskiwać prywatne zakłady. Pracodawcy starający się o status zakładu pracy chronionej musieli zatrudnić co najmniej 40 proc. osób niepełnosprawnych, z tego 10 proc. – ciężiej poszkodowanych i zapewnić im szczególne warunki pracy, możliwość realizacji pewnych świadczeń w zakładzie pracy, a więc przychodnię, badania lekarskie, rehabilitację. W zamian za to tacy pracodawcy dostawali pewien zestaw ulg podatkowych, bo to są pewne zwiększone koszty, dodatkowe obowiązki i państwo, instrumentami właściwymi już dla gospodarki rynkowej, próbuje to zrekompensować. Korzyści związane z utrzymaniem statusu zakładu pracy chronionej były dosyć znaczne – to było właściwie totalne zwolnienie podatkowe. I okazało się po pierwszym okresie, że jest to forma, w ramach której można zrobić szybko pieniądze. Na początku wszyscy patrzyli na to z pewną nieśmiałością. Tym niemniej, druga połowa lat 90. to był czas, gdy rocznie potrafiło powstawać po 600-650 nowych zakładów pracy chronionej. Wszystkich zakładów było prawie 3 tys. Potem to powoli zaczęło maleć, ale to dalej jest ok. 2 tys. zakładów.

– Co się stało ze spółdzielniami?

– W pierwszym okresie znaczną ich część udało się ocalić. Ich ilość w pierwszym okresie zaczęła maleć, ale to był powolny proces. Bardzo mało spółdzielni powstawało, a co i raz któreś padały, w konsekwencji po pierwszych 10 latach zostało ich ok. 400. Generalnie spółdzielnie lepiej realizują cele rehabilitacyjno-socjalne kosztem mniejszej „drapieżności rynkowej”. Obecnie proces uległ przyspieszeniu, jest ostrzejsza konkurencja, także w tej chwili istnieje poniżej 300 spółdzielni. Zatrudnienie też znacząco w nich zmalało. W tej chwili jest to ok. 30 tys. osób niepełnosprawnych. Tym niemniej one dalej istnieją. Gdyby nie ta ustawa z 9 maja 1991 r., dawno by znikły.

– Jak się rozwinęło zatrudnianie osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy?

– Podstawowym elementem było nałożenie na podmioty zatrudniające co najmniej 50 osób w przeliczeniu na

pełny wymiar czasu pracy obowiązku dokonywania ustawowych wpłat na Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Z takich wpłat były zwolnione zakłady, które zatrudniały 6 proc. osób niepełnosprawnych lub częściowo, jeśli zatrudniały nie więcej niż 6 proc. osób niepełnosprawnych. Jest to tzw. „system kwotowy” motywujący ekonomicznie wszystkich większych pracodawców do zatrudnienia tych osób oraz przekazujący te środki tym pracodawcom u których występuje szczególna koncentracja zatrudnienia niepełnosprawnych.

Na początku nikt nie wiedział, jak to będzie funkcjonowało. Dziś wiele krajów odchodzi od systemu kwotowego. Wtedy to było najlepsze rozwiązanie.

– Czy Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych wciąż działa według pierwotnych założeń?

– Zapisy się radykalnie nie zmieniły. PFRON, choć nie bezpośrednio, jest głównym finansowym narzędziem realizacji zadań zawartych w obowiązującej ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, a przedtem w ustawie z 9 maja 1991 r. W 1997 r. odbyła się w Konstancinie k. Warszawy międzynarodowa konferencja na temat systemu kwotowego – funduszy celowych wspierających osoby niepełnosprawne na rynku pracy. Niemal wszyscy uczestnicy podkreślali, że wprowadzić takie fundusze celowe powstają, aby wspierać określone rodzaje działań, czyli zazwyczaj sprawy związane z zatrudnieniem osób niepełnosprawnych, to jednak ich istnienie często wywołuje skłonność u innych organów państwa do przepychania w jego stronę swoich funkcji.

– W Polsce jest podobnie?

– W jakimś zakresie coś takiego się dzieje, chociaż w tej chwili za mało jest w PFRON środków. Obecny kształt systemu powoduje, że wzrost zatrudnienia osób niepełnosprawnych który jest przecież celem nadrzędnym wywołuje jednocześnie spadek wpływów do PFRON i wzrost wydatków z tego funduszu.

Rozwikłanie tej antynomii będzie z pewnością kluczowym elementem prac nad nową ustawą regulującą tę problematykę.

Rozmawiał Tomasz Przybyszewski

¹ Ukończył studia na SGPiS, był pracownikiem naukowym Uniwersytetu Warszawskiego, potem dyrektorem departamentu w Ministerstwie Pracy i Polityki Socjalnej. W okresie Okrągłego Stołu (1989 r.) był kierownikiem resortu pracy, potem pierwszym zastępcą ministrów pracy: Jacka Kuronia oraz Leszka Millera. Obecnie jest Prezesem Zarządu Krajowego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych.

Rządowy program dla osób niepełnosprawnych

Grażyna Andrzejewska-Sroczyńska Sekretarz Stanu – Pełnomocnik do Spraw Osób Niepełnosprawnych w latach 1992–1994, w Ministerstwie Pracy i Polityki Socjalnej.

(fragment wypowiedzi – grudzień 1993 r.)

„Cały sens tej polityki sprowadziłabym do przyjętej przez nas zasady wyrównywania szans osobom niepełnosprawnym. Nie chodzi o działania na zasadzie jałmużny, dawania, lecz o wyrównywanie szans. Osoby niepełnosprawne są takimi samymi członkami społeczeństwa jak osoby sprawne. Rolą administracji i organizacji pozarządowych powinno być ułatwienie im dostępu do wszystkich dziedzin życia, np. dotarcia do Urzędu Pracy i pomoc w znalezieniu pracy, stworzenie lepszych możliwości kształcenia.

Zawsze podkreślam, że osoba niepełnosprawna musi być trzy razy lepiej wykształcona, żeby mieć takie same szanse zdobycia pracy co osoba pełnosprawna. Przyjęliśmy też zasadę pełnej integracji osób niepełnosprawnych ze społeczeństwem na zasadzie współuczestnictwa. Model segregacyjny jest już w tej chwili nie do przyjęcia.

Polityka zatrudniania, rehabilitacji i warunków pracy jest tylko, choć-ważnym, elementem całej problematyki dotyczącej osób niepełnosprawnych. Nie da się jej właściwie realizować nie uwzględniając np. jednoczesnych poczynań w zakresie rehabilitacji leczniczej i usług rehabilitacyjnych czy też różnych przedsięwzięć na rzecz wyrównywania szans osób niepełnosprawnych w społeczeństwie.

Najważniejsze to uświadomienie, że wszelkie działania wobec osób niepełnosprawnych są zadaniem ogólnospołecznym, albowiem skutki niepełnosprawności dotyczą wszystkich dziedzin życia (...)

Zwróciliśmy się zatem do resortów i urzędów centralnych z prośbą o pomoc i współpracę w opracowaniu projektu „Rządowego programu działań na rzecz osób niepełnosprawnych i ich integracji ze społeczeństwem”. 5 października br. (1993 r. przyp. red.) Rada Ministrów zaakceptowała przygotowany projekt (...)

Program określa m.in. rolę polityki państwa jako dążenie do kompleksowego działania uwzględniającego potrzeby fizyczne, psychiczne, społeczne i duchowe każdego niepełnosprawnego obywatela i stwarzającego mu możli-

wości integracji ze społeczeństwem. Niezwykle ważnym elementem rządowego programu jest stwierdzenie, że we wszystkich działaniach należy skupiać szczególną uwagę na możliwościach, a nie na upośledzeniach osób niepełnosprawnych. Ponadto rząd uznaje, że wszelkie poczynania na rzecz osób niepełnosprawnych mają charakter interdyscyplinarny, a więc dotyczą wszystkich przejawów życia w aspekcie zaspokajania tych potrzeb obywateli, które wynikają z faktu ich niepełnosprawności i z konieczności stwarzania im i z nimi możliwości partnerskiego udziału w życiu społecznym.

Organizacje pozarządowe traktuję jako partnerów. Spraw osób niepełnosprawnych nie da się załatwić centralnie w Warszawie. Tylko partnerska współpraca między administracją centralną, samorządową i organizacjami pozarządowymi może przynieść efekty. Organizacje pozarządowe są najlepiej przygotowane do pełnienia konkretnych funkcji, a więc na przykład do prowadzenia warsztatów terapii zajęciowej. Finanse pochodzą całkowicie z Funduszu, ale konkretną pracę wykonują fachowcy z organizacji pozarządowych. Współpracuję również z Krajową Radą Osób Niepełnosprawnych. Ta współpraca jest ścisła i powinna być coraz lepsza. Bez włączenia wszystkich organizacji nie można sobie wyobrazić systemu wsparcia osób niepełnosprawnych. Musimy im natomiast pomagać w jednym - musimy szkolić im kadrę menedżerską w zakresie zarządzania i prowadzenia finansów.”

Z historii realizacji rządowego „Programu działań na rzecz osób niepełnosprawnych i ich integracji ze społeczeństwem”

Program, przygotowany przez Pełnomocnika do Spraw Osób Niepełnosprawnych m.in.: w oparciu o Ustawę z 9 maja 1991 r. o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych, w dniu 5 października 1993 roku zaakceptowała Rada Ministrów.

Akceptując program w 1993 r., Rząd zobowiązał się do podejmowania *zorganizowanych* działań na rzecz osób niepełnosprawnych i ich integracji ze społeczeństwem.

Jedną z ważnych przesłanek przy konstruowaniu „Programu” była możliwość dofinansowania niektórych zadań ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Środki finansowe przeznaczone na realizację programu w latach 1995-1998

ROK	Środki finansowe w tys. zł			Udział % środków PFRON
	Ogółem	Realizatorów	PFRON	
1995	47 033	14 025	33 008	70%
1996	78 458	53 304	25 154	32%
1997	74 807	59 422	15 385	20%
1998	67 736	45 453	22 283	33%
Razem	268 034	172 204	95 830	

Realizatorzy Rządowego programu zaplanowali zadania usystematyzowane w IX działach tematycznych, w zakresie:

1. działań na rzecz usuwania barier funkcjonalnych: architektonicznych, komunikacyjnych, informacyjnych, itp.
2. edukacji i szkolenia,
3. zatrudniania,
4. zapobiegania niepełnosprawności,
5. rehabilitacji i usprawniania,
6. działalności badawczej, informacyjno-promocyjnej i wydawniczej,
7. działań dotyczących przygotowania normalizacji,
8. działań w sferze kultury i sztuki,
9. działań organizacji samorządu gospodarczego na rzecz osób niepełnosprawnych.

Przytaczamy poniżej przykłady przedsięwzięć zrealizowanych w ramach rządowego „Programu działań na rzecz osób niepełnosprawnych i ich integracji ze społeczeństwem”.

1. w zakresie likwidacji barier funkcjonalnych:

– kontynuacja likwidacji barier architektonicznych w obiektach użyteczności publicznej takich jak: urzędy pocztowe i placówki świadczące usługi telekomunikacyjne (resort łączności), jednostki skarbowe (resort finansów), obiekty służby zdrowia podległe resortowi spraw wewnętrznych i administracji, placówki celne (Główny Urząd Ceł); a także kontynuację tych prac na terenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego, Parku Narodowego Gór Stołowych i Tatrzańskiego Parku Narodowego (resort ochrony środowiska, zasobów naturalnych i leśnictwa); resort edukacji przeznaczył środki finansowe na likwidację barier architektonicznych i dofinansowanie działalności inwestycyjnej i modernizacyjnej w szkołach i placówkach kształcenia specjalnego,

– resort transportu i gospodarki morskiej przeprowadził przetarg na zakup 20

podnośników peronowych dla osób niepełnosprawnych, wybierając Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego „Nowy Sącz S.A.” jako producenta, zainstalowanie podnośników peronowych na 9-ciu stacjach kolejowych; ponadto kontynuowano dostosowanie dworców i przystanków kolejowych na linii E-20 Warszawa-Rzepin-granica państwa,

– **zakończono prace techniczne i uruchomiono serię próbną dwóch modeli lasek przeznaczonych dla niewidomych**; laska wykonana z bardzo lekkiego tworzywa o dużej wytrzymałości (tkanina szklana), składała się z 7 segmentów, posiadała zabezpieczenie uniemożliwiające obracanie się segmentów względem siebie, dobrą blokadę zatrzaskową uniemożliwiającą przypadkowe złożenie się laski, niewielką długość po złożeniu (resort gospodarki),

2. w zakresie edukacji i szkolenia oraz zatrudniania:

- w resorcie edukacji zrealizowano wiele zadań:
  - doposażono 22 przedszkola integracyjne w sprzęt rehabilitacyjny i specjalistyczne pomoce dydaktyczne,
  - dofinansowano 9 specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych w zakresie działalności inwestycyjnej i modernizacyjno-remontowej,
  - doposażono 13 placówek szkolnictwa specjalnego w sprzęt komputerowy i programy komputerowe przeznaczone do wspierania dydaktyki rewalidacyjnej,
  - zakupiono dla 13 placówek urzędzenia elektroniczne do bezprzewodowego komunikowania się uczniów niedosłyszących z nauczycielem,
  - doposażono Centrum Kształcenia Ustawicznego Ekonomistów w Bydgoszczy i Centrum Kształcenia Ustawicznego w Tarnowie w sprzęt umożliwiający naukę osobom niepełnosprawnym,
- w Krajowym Urzędzie Pracy opracowano program komputerowy DORADCA 2000 wspierający poradnictwo zawodowe, który został wdrożony w Systemie Urzędów Pracy, dostosowywany do obsługi osób niepełnosprawnych,
- zakończono prace nad przygotowaniem projektów programów kształcenia podyplomowego w zakresie sportu osób niepełnosprawnych, które to programy przeznaczone dla różnych specjalizacji kształcenia w zakresie wybranych dyscyplin sportu (AWF Wrocław, Podyplomowe Studium Sportu Osób Niepełnosprawnych AWF Warszawa, Podyplomowe Studium Wychowania Fizycznego i Sportu Upośledzonych Umysłowo AWF Warszawa, zorganizowano konferencję trenerów szkolenia paraolimpijskiego SYDNEY 2000 (Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki);

3. w zakresie działalności badawczej i wydawniczej:

- Centralny Instytut Ochrony Pracy zakończył realizację I etapu tematów badawczych zalecanych przez Państwową Inspekcję Pracy:
  - „Wybór metod oceny możliwości psychofizycznych osób niepełnosprawnych z dysfunkcją narządu ruchu i opracowanie zasad ich wykorzystania do projektowania i modernizacji stanowisk pracy”
  - „Opracowanie kryteriów oceny zakładów pracy chronionej pod względem bezpieczeństwa i higieny pracy” – analiza wymagań technicznych i or-

ganizacyjnych z zakresu bezpieczeństwa pracy i ochrony zdrowia (w tym opieki medycznej) osób niepełnosprawnych w zakładach pracy chronionej w krajach Unii Europejskiej

- „Podstawy fizjologiczne usprawniania procesów adaptacji zawodowej i rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych i słabo widzących” – Analiza porównawcza wymogów krajowych i zagranicznych w zakresie ochrony zdrowia, organizacji i bezpieczeństwa pracy niepełnosprawnych z upośledzeniem percepcji wzrokowej. Założenie baz danych o tej grupie niepełnosprawnych.
  - „Analiza kosztu fizjologicznego osób niepełnosprawnych podczas typowych czynności zawodowych i pozazawodowych”
- Opracowano i wydano raport dotyczący osób niepełnosprawnych oparty na analizie danych osób niepełnosprawnych zamieszkałych w gospodarstwach rolników na podstawie Spisu Rolnego z 1996 r.; opracowano dane dotyczące edukacji dzieci i młodzieży niepełnosprawnej obejmujące cały system szkolnictwa i opieki nad dziećmi i młodzieżą (Główny Urząd Statystyczny),

4. w zakresie działalności rehabilitacyjnej i usprawniania:

- po raz pierwszy realizowano program wczesnej rehabilitacji zdrowotnej i zawodowej osób chorych na hemofilię, (pierwszy w Polsce i Europie) objęto programem 125 osobową grupę chłopców - najcięższych przypadków choroby (resort zdrowia i Polskie Stowarzyszenie Chorych na Hemofilię),
- przygotowano zawodników niepełnosprawnych do udziału w Zimowych Igrzyskach Paraolimpijskich w Nagano, (reprezentacja polska liczyła 32 sportowców); ponadto Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki współuczestniczył w organizacji wielu imprez sportowych dla sportowców niepełnosprawnych o zasięgu międzynarodowym,

5. w zakresie prac normalizacyjnych – rozpoczęto prace związane z wdrożeniem do Polskich Norm norm europejskich EN i norm międzynarodowych ISO (Polski Komitet Normalizacyjny).

/red./

System nie zawsze bywa skuteczny

rozmowa z Adamem Gwarą – Pełnomocnikiem Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnym (1995–1997)

- Najważniejszym wydarzeniem w Pana kadencji było wprowadzenie w 1997 roku nowej ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Dlaczego musiała ona powstać i co zmieniła w stosunku do tej z 1991 roku?

– Polska bardzo szybko zmieniała się, nie tylko gospodarczo ale także pod względem rozbudowanych potrzeb w obszarze rehabilitacji społecznej. Okazało się, że aby mieć po swojej stronie środowisko osób niepełnosprawnych i jego przyzwolenie na zmiany dotyczące rehabilitacji zawodowej, w ustawie musiały także znaleźć się formy wspierania rehabilitacji społecznej. Oczywiście wszyscy widzieliśmy braki w tym obszarze, w jak niewielkim stopniu były zaspokajane potrzeby osób niepełnosprawnych. Ministerstwo Zdrowia nie było skłonne wyjść im naprzeciw, chciało aby jak najwięcej spraw obejmowało finansowanie ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Presja taka była także wywierana przez środowisko osób niepełnosprawnych, które chciało aby Fundusz finansował zadania rehabilitacji społecznej. To był wciąż początek drogi wprowadzania rozwiązań z rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych i musieliśmy uwzględnić ten element i nie zamknąć oczu na wiele innych potrzeb. Po drugie zwiększały się też oczekiwania pracodawców, którzy chcieli poszerzenia wsparcia dla zatrudniania. Niestety dochodziło do wielu patologii. Pogodzenie potrzeb i interesów różnych środowisk w oparciu o samą ustawę z 1991 roku, było bardzo trudne. Miałem też świadomość, że ustawa to wielka szansa dla polskiego kapitału. I moim zdaniem należy to zaliczyć do sukcesów, że przy pomocy ustawy powstało wiele zakładów pracy chronionej, które stały się potem silnymi polskimi firmami. Telefonia startowała jako zakład pracy chronionej, firma Hop podobnie, największe firmy ochroniarskie też zaczynały jako zakład pracy chronionej. I one rozwinęły się głównie dzięki wsparciu Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

– Czy mieliście wtedy świadomość, że coraz większe finansowanie programów rehabilitacji społecznej ze

środków PFRON, jeszcze bardziej będzie utwierdzać innych, że ten Fundusz jest od finansowania „działań na rzecz osób niepełnosprawnych”? I że kiedyś Funduszowi może zabraknąć pieniędzy na ich realizację?

– Granica pomiędzy rehabilitacją zawodową, a rehabilitacją społeczną jest bardzo płynna. Na zakładach pracy chronionej spoczywały też pewne obowiązki związane z rehabilitacją społeczną. Zakładowy fundusz rehabilitacji osób niepełnosprawnych, tworzony z mocy ustawy w zakładach pracy chronionej dotyczył przecież m.in. rehabilitacji społecznej, a nawet częściowo medycznej. Uważaliśmy, że jeśli pomału będziemy – z rozmaitych względów – ograniczali finansowe wsparcie zakładów pracy chronionej np. w formie zwolnień podatkowych, to pieniędzy na projekty rehabilitacji społecznej wystarczy. Było wiele powodów które wymuszały takie a nie inne podejście. Wtedy chyba nikt nie zastanawiał się co się stanie, jeśli znacznie wzrośnie zatrudnienie i zabraknie pieniędzy na rehabilitację społeczną. Wydawało się, że ich nie zabraknie.

– Dzisiejsze problemy Funduszu wynikają właśnie ze zwiększonego zatrudnienia osób niepełnosprawnych o 68 tys. Nagle zabrakło pieniędzy na inne cele: na organizacje pozarządowe i na programy celowe. Ta bomba z opóźnionym zapłonem tykała od lat, aż wreszcie wybuchła. Obnażyła paradoks tego systemu: wzrost zatrudnienia „załamuje” rehabilitację społeczną.

– Nie nazwałbym tego bombą z opóźnionym zapłonem, która rozmontowała system. Wtedy taka była logika podejmowanych działań. One rzeczywiście były wtedy potrzebne, potrzebowały ich osoby niepełnosprawne i organizacje pozarządowe, warsztaty terapii zajęciowej, turnusy rehabilitacyjne itd. Powtórzę, nie wszystkie działania musiały być realizowane przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Jeżeli plan finansowy PFRON, którego priorytetem jest zatrudnienie osób niepełnosprawnych, nie pozwala ich dziś realizować, to należy zwrócić się po środki budżetowe na sfinansowanie tych programów. To są zobowiązania państwa wobec obywateli i te zadania muszą być finansowane.

– Jakie wtedy Pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych miał możliwości wpływu i kształtowania sytuacji osób niepełnosprawnych?

– Np. opracowując propozycje zmian ustawowych w zakresie rehabilitacji zawodowej i społecznej. Fakt że nowa ustawa weszła w życie w 1997 r. jest tego dowodem. Prace nad nią trwały już od kilku lat. Pełnomocnik ma możliwość wyjścia poprzez Ministra Pracy i Polityki Społecznej z inicjatywą legislacyjną. W Biurze Pełnomocnika powinny pojawiać się analizy, przemyślenia, różne rozwiązania, symulacje i nowe pomysły co zrobić, aby poprawić sytuację osób niepełnosprawnych. Rolą Pełnomocnika jest pozyskanie dla tych koncepcji, rozwiązań parlamentarzystów, kolegów z rządu, a także środowisko osób niepełnosprawnych. Pełnomocnik z mocy ustawy jest przewodniczącym Rady Nadzorczej Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych i przy planowaniu budżetu może i powinien także przedstawiać swoje pomysły – koncepcje działań na rzecz osób niepełnosprawnych.

– Jakie Pan pomysły wtedy przedłożył?

– To m.in. realizacja „Rządowego programu działań na rzecz osób niepełnosprawnych i ich integracji ze społeczeństwem” skierowanego do resortów i urzędów centralnych, tworzenie liderów przedsiębiorczości w środowiskach wiejskich, likwidowanie barier w obiektach administracji publicznej i rządowej, czy także powołanie Krajowej Rady Konsultacyjnej ds. Osób Niepełnosprawnych przy Pełnomocniku.

– Proponował Pan także nadanie Pełnomocnikowi większej niezależności, podniesienie do rangi ministra. Organizacje pozarządowe od lat o to zabiegały i wciąż postulują, bo widzą, że ani Pełnomocnik nie jest traktowany przez resorty jako równy partner...

– To oczekiwanie środowiska było bardzo duże. Dziś z perspektywy czasu, nie mam pewności czy jest to konieczne. Osoby niepełnosprawne są normalnymi obywatelami, tyle że mają inne potrzeby. One powinny być realizowane we wszystkich innych ustawach. Można stworzyć najlepszą ustawę, ale jeżeli nie ma woli współdziałania pomiędzy instytucjami, to niewiele się uda. Obecny system jest niestety zatowiszony, podzielony i dysfunkcyjny. Różne wpłynęły na to historyczne zaszczyty i decyzje. Ma on wielu partnerów, wiele instytucji realizuje w nim swoją politykę. Wspecjalizowały się w prowadzeniu rejestrów, przybijaniu pieczętek, wymaganiu wielu załączników, tylko wcale to nie poprawia sytuacji osób niepełnosprawnych. Moim zdaniem decentralizacja systemu wsparcia osób nie-

pełnosprawnych na razie niczego w ich sytuacji nie poprawiła. Także w poprawieniu wydawania środków przekazywanych samorządom przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Ten system nie pozwala na koordynowanie działań, na monitoring i egzekwowanie. Moim zdaniem poprzednie rozwiązania były znacznie lepsze.

– Za pana czasów powstały też pierwsze zakłady aktywności zawodowej.

– Miały one być brakującym ogniwem w systemie rehabilitacji zawodowej, przechodzenia z warsztatów terapii zajęciowej do zakładu pracy chronionej i na otwarty rynek pracy. Rozwiązania mogą być dobre, pozostaje jeszcze ich stosowanie. Generalnie mam taką refleksję, że słabością państwa polskiego jest zła egzekucja prawa. Jako Pełnomocnik dokonałem analizy naszego prawodawstwa na rzecz osób niepełnosprawnych z rozwiązaniami istniejącymi w krajach zachodnich. I taki raport powstał. Okazało się, że nasze rozwiązania nie są tak bardzo odbiegające od innych, nie są tylko monitorowane i przestrzegane.

– Jakie widzi Pan niedociągnięcia w systemie rehabilitacji zawodowej?

– Zgodnie z przepisem wpłaty na Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych wnoszą pracodawcy, którzy nie zatrudniają 6 proc. osób niepełnosprawnych. A dlaczego nie np. 10 proc.? Może warto zrobić rzetelną analizę, jaki procent populacji to osoby niepełnosprawne i w oparciu o te wyniki regulować wskaźnik?

– Pracodawcy chyba by nie przyklasnęli takiemu pomysłowi?

– Niekoniecznie. Sam jestem pracodawcą i od ponad pół roku wspólnie z powiatowym urzędem pracy w Białymstoku próbuję zatrudnić 25 osób niepełnosprawnych. Po pół roku działań mam rekrutowane tylko 3 osoby. Zrobiliśmy wszystko, żeby je zatrudnić i stworzyć im warunki pracy. Ciągłe przedstawia się osoby niepełnosprawne jako wykluczone osoby, ale prawda jest też taka, że wielu z nich nie chce pracować. Z jednej strony wpłaty na Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych mogłyby być wyższe, ale z drugiej strony, jeśli pracodawca wykaże, że podjął wiele działań aby zatrudnić osoby niepełnosprawne – od ogłoszeń prasowych, współpracę z urzędem pracy, przystosował budynek, miejsca pracy – a nie ma chętnych, to może powinien może być zwolniony z płacenia tej składki.

– Nie dziwię się, że nie chcą one pracować. Pracodawcy oferują im najniższe ustawowo wyn-

grodzenie. Z drugiej strony powiatowe urzędy pracy nie mają programów aktywizujących te osoby niepełnosprawne, nie mają wystarczającej liczby psychologów, profesjonalnych doradców zawodowych, czy trenerów. A mówimy o osobach które w większości nie mają żadnego doświadczenia zawodowego i potrzebują fachowej pomocy na rynku pracy. Nic więc dziwnego, że osoby te przyjmują postawę wycofania z aktywnego poszukiwania pracy.

– Bo to są w większości instytucje, które się zbiurokratyzowały, prowadzą głównie rejestrację bezrobocia, ale nie walczą z bezrobociem i nie wychodzą z żadną inicjatywą. Jest więc co robić. Potrzeba kompetentnych urzędników i zrozumienia potrzeb osób niepełnosprawnych.

– Czy w 1997 roku patrząc na konstrukcję tego systemu, nie można było przewidzieć jakie problemy w przyszłości mogą się pojawić? System oparty głównie na środkach Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w zasadzie jest w stanie pomóc niewielkiej tylko liczbie osób niepełnosprawnych.

– Czy niewielkiej? Przykład: około 300 tys. osób niepełnosprawnych pracujących na chronionym i otwartym rynku pracy oraz prowadzących działalność gospodarczą otrzymuje regularne wsparcie (pośrednie lub bezpośrednie), aby utrzymać się w zatrudnieniu. Ponad 70 tysięcy osób niepełnosprawnych corocznie korzysta z turnusów rehabilitacyjnych. Prawie 23,5 tysiąca osób niepełnosprawnych, które nie mogą podjąć pracy, korzysta z rehabilitacji w warsztatach terapii zajęciowej. Jest jednak i taki problem z którym zetknąłem się, jako pracodawca, w Białymstoku liczącym około 330 tysięcy mieszkańców, w tym prawie 33 tysiące osób niepełnosprawnych. Proszę mi wyjaśnić dlaczego pracodawca po anonsach w telewizji, prasie, w radiu i współpracując z urzędem pracy, chętny je przeszkolić, nie może znaleźć 25 pracowników niepełnosprawnych?

– Bo potencjalni kandydaci boją się utraty renty, a za 600 zł pracować nie chcą. A jaką Pan znalazł odpowiedź?

– Myślę, że wiele osób niepełnosprawnych nie jest aktywnych zawodowo i to jest oczywiście wielkie wyzwanie dla tych wszystkich, którzy zawodowo i społecznie zajmują się wsparciem osób niepełnosprawnych na rynku pracy. Ale co ma jeszcze zrobić pracodawca, który zrobił wszystko, aby zatrudnić osoby niepełnosprawne?

– Zwrócić się do organizacji pozarządowych. One mają największe doświadczenie i sukcesy w aktywizacji tych osób niepełnosprawnych.

– Do nich się także zwracaliśmy. Nie zwalajmy tylko winy na system, pomyślmy jak rozbudzać te potrzeby, jak uświadamiać osobom niepełnosprawnym, że praca jest najlepszą formą rehabilitacji i integracji, by stali się pełnoprawnymi członkami społeczeństwa. Oczywiście system jest poszatkiwany, zbiurokratyzowany, z pozornymi działaniami. I to jest wielka rola Pełnomocnika i jego Biura, aby oceniać system i proponować zmiany.

– Na Pełnomocnika wywierany jest także nacisk różnego lobby i grup interesów, od pracodawców po organizacje pozarządowe i polityków. Dla organizacji pozarządowych Pełnomocnik jest niemal jak ich reprezentant, rzecznik ich interesów przy rządzie.

– I to jest błąd. Pełnomocnik nie pełni roli reprezentanta środowiska osób niepełnosprawnych, jest on jak nazwa wskazuje, Pełnomocnikiem Rządu ds. osób niepełnosprawnych. Jest to Pełnomocnik Rządu, aby państwo polskie miało dobrą politykę na rzecz osób niepełnosprawnych. I za to jest on odpowiedzialny. Natomiast organizacje pozarządowe staną się silnym partnerem kiedy będą potrafiły się dogadać, wyrażać wspólne stanowisko, a nie dzielić. Czasem polityka rządu może nie podobać się takiej, czy innej organizacji, albo reprezentacji środowiska. Sam byłem w takiej sytuacji, kiedy wielokrotnie chciano mojego odwołania, choć starałem się narzędziami jakimi dysponowałem zrobić coś sensownego dla środowiska. Pełnomocnik musi wykonywać przepisy istniejącej ustawy i proponować rozwiązania, które w ramach tego systemu mogą coś ulepszyć. Z całą pewnością dziś ustawa nie spełnia oczekiwań i wyzwań współczesności. Pełnomocnik powinien mieć wpływ na działania legislacyjne i stać na straży jego wykonywania. Aby mieć mocniejszą pozycję wobec osób niepełnosprawnych, powinien mieć też większy wpływ na wydatkowanie środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

– Jakie były największe korzyści z wprowadzenia ustawy w 1997 roku, a w czym się nie sprawdziła?

Po raz pierwszy w ustawie zawarto nowe rozwiązania dotyczące orzekania o stopniu niepełnosprawności dla celów poza ubezpieczeniowych, w tym zatrudnieniowych. Uzupełniono system rehabilitacji zawodowej poprzez wprowadzenie zakładów aktywności zawodowej, wprowadzono ustawową zasadę konsultowania ze środowiskiem osób niepełnosprawnych m.in. przepisów jego do-

tyczących, powołano Krajową Radę Konsultacyjną do Spraw Osób Niepełnosprawnych jako organ opiniodawczo-doradczy Pełnomocnika będący forum współpracy administracji rządowej, samorządowej i organizacji pozarządowych, zdyscyplinowano, wspieraną przez środki publiczne, gospodarkę finansową zakładów pracy chronionej. Te i inne rozwiązania dawały nadzieję, że system będzie lepszy. Sytuacja szybko się jednak zmieniała, stąd wiele następnych nowelizacji. Z jednej strony myślano co poprawić, ale z drugiej strony, czego nie zepsuć. Doprowadziliśmy do tego, że nie ma skutecznego systemu ani aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych, ani rehabilitacji społecznej.

– Kto powinien przejąć zadania rehabilitacji społecznej? Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, jednostki samorządu terytorialnego, rząd ?

– Zadania określone w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełno-

sprawnych, w szczególności zadania obligatoryjne powinny być w pełni realizowane z własnych środków PFRON i ze środków budżetu państwa. Jeśli budżet państwa w danym roku ogranicza swój udział we wspieraniu zatrudniania osób niepełnosprawnych, to wówczas pojawiają się problemy braku środków za realizację zadań ustawowych.

Jeżeli pracodawcy zobowiązani do wpłat na Fundusz zaczęli zatrudniać osoby niepełnosprawne, a o to przecież chodzi, to będą stopniowo zmniejszać się przychody Funduszu i powinny zwiększać się dotacje z budżetu państwa na aktywizację zawodową osób niepełnosprawnych. Ten ustawowy mechanizm wpisany jest w funkcjonujący system zatrudniania i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych. I o tym trzeba przypominać politykom, w szczególności z obszaru finansowego.

rozmawiał Piotr Stanisławski

Nowy system orzekania o niepełnosprawności dla celów pozaubezpieczeniowych

W 1994 roku prof. Anna Wilmowska i Anna Zajączkowska analizując stan prawny orzekania o inwalidztwie i systemach orzecznictwa w Polsce, tak uzasadniały potrzebę wprowadzenia zmian:

„Analiza aktualnie obowiązującego systemu ubezpieczeniowego w Polsce wskazuje na konieczność zmian niektórych zasad i sposobów realizacji polityki socjalnej w odniesieniu do osób niepełnosprawnych.

Należy przede wszystkim zrewidować zasadę wykorzystywania kryteriów orzeczniczo-lekarskich zawartych w ustawie o ubezpieczeniu powszechnym oraz wydawanych w oparciu o nie orzeczeń, jako podstawy do przyznawania osobom niepełnosprawnym rozmaitych ulg i przywilejów (między innymi w zakresie pomocy społecznej oraz zatrudnienia)

W orzecznictwie lekarskim dla celów pozaubezpieczeniowych ocena niepełnosprawności nie powinna pozostać ograniczona wyłącznie do funkcji związanych z wykonywaniem zatrudnienia, ale winna uwzględniać wszystkie aspekty funkcjonowania człowieka: fizyczne, psychiczne, społeczne, kulturowe itp.

Do zadań organów orzecznictwa lekarskiego ZUS powinny należeć wyłącznie sprawy ubezpieczeniowe, dotyczące świadczeń z tytułu utraty zdolności do zarobkowania oraz odszkodowań z tytułu uszczerbku na zdrowiu w następstwie wypadków i chorób zawodowych.

Należy natomiast wyłączyć orzecznictwo w zakresie określania warunków zatrudnienia, świadczeń socjalnych oraz ulg i przywilejów przysługujących osobom niepełnosprawnym.

W żadnym z krajów Europy Zachodniej instytucje ubezpieczeniowe nie orzekają dla celów pozaubezpieczeniowych. Ich aparat orzeczniczy jest nastawiony wyłącznie na ocenę stopnia upośledzenia zdolności do pracy zarobkowej ubezpieczonych.

Problematyką orzekania o niepełnosprawności oraz określeniem niezbędnych świadczeń (takich jak leczenie usprawniające, pomoce rehabilitacyjne, poradnictwo zawodowe, przekwalifikowanie zawodowe, pomoc materialna) zajmują się wyspecjalizowane instytucje.

W Polsce nie został wypracowany spójny system orzekania o przyznaniu statusu osoby niepełnosprawnej i wynikających z tego obowiązków państwa wobec takiej osoby”.

W 1996 r. rozpoczęto prace nad opracowaniem nowego systemu orzekania o niepełnosprawności dla celów pozaubezpieczeniowych.

Nowy system wdrożono 1 września 1997 roku.

(Fragment publikacji: Anna Wilmowska, Anna Zajązkowska – Stan prawny orzekania o inwalidztwie i systemy orzecznictwa w Polsce. Propozycje zmian. W: Ludzie niepełnosprawni a prawo, 1994 r. Warszawa).

Joanna Staręga-Piasek o Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych w 1997 r.

„Panie Marszałku! Wysoka Izbo! Mam zaszczyt w imieniu Komisji Polityki Społecznej i Komisji Zdrowia przedstawić projekt uchwały Karta Praw Osób Niepełnosprawnych.

Chcę powiedzieć, że celem tej uchwały Sejmu jest zwrócenie uwagi i stworzenie pewnego punktu odniesienia przy uchwalaniu innych szczegółowych ustaw dotyczących osób niepełnosprawnych. To jest cel główny. Drugim jest wyrażenie przez Sejm pewnej deklaracji: jest to uchwała, tej rangi akt prawny, tylko tej rangi akt prawny, zwrócenie uwagi na pewną postawę czy opinię Sejmu w sprawie osób niepełnosprawnych.

Ogólną myślą, która została sformułowana w uchwale, jest założenie, iż należy robić wszystko – my możemy to robić na poziomie legislacyjnym – ażeby osoby niepełnosprawne były w pełni zintegrowane ze społeczeństwem, zarówno w szkole i w pracy, jak i w różnych miejscach umożliwiających im uczestnictwo w życiu publicznym. Innymi słowy, celem uchwały jest stworzenie podstaw do tego, ażeby niepełnosprawność w minimalnym stopniu wpływała na marginalizację czy izolację dotkniętych nią osób.

Uchwała rozpoczyna się od sprawy – wydaje mi się, dość ważnej, choć częściowo już skonsumowanej w pracach nad ustawą o rehabilitacji i zatrudnieniu osób niepełnosprawnych – definicji niepełnosprawności.

Dalej w dziesięciu punktach przedstawione są różne obszary życia; mówi się tam na przykład konkretnie, iż osoby niepełnosprawne mają prawo do pracy na otwartym rynku pracy – to jest ta egemplifikacja integracji, o której mówiłam wcześniej – że mają prawo do takiego zabezpieczenia społecznego, które w pewien sposób

rekompensuje zwiększone koszty utrzymania, egzystencji, wynikające z niepełnosprawności, że mają prawo do pełnego uczestnictwa w życiu publicznym, społecznym, kulturalnym. Nie czytam oczywiście wszystkiego, wybieram tylko niektóre punkty.

Chciałabym powiedzieć, że przy pobieżnym czytaniu tej uchwały można byłoby zadać sobie pytanie, czy jest ona w ogóle potrzebna. Ale myślę, że większość posłów obecnych na tej sali i większość społeczeństwa, a także większość osób borykających się na co dzień ze swoją niepełnosprawnością nie ma podstaw sądzić, że rzeczywiście warunki ich egzystencji stwarzają możliwość pełnej integracji ze społeczeństwem.

W związku z tym pojawia się jeszcze dodatkowy cel tej uchwały. Ma ona mianowicie charakter edukacyjny: zwraca uwagę, przypomina, uświadamia osobom niepełnosprawnym, do czego mają prawo. A wbrew pozorom nie jest to świadomość powszechna. Nie wszystkie osoby niepełnosprawne zdają sobie sprawę z tego, iż mają dostęp do wielu praw, tak jak wszyscy inni. Wydaje się, że uchwała idzie w tym kierunku, ażeby pokazać – zebrane w jednym miejscu – prawa osób niepełnosprawnych.

Chcę powiedzieć, że w pracach nad tą uchwałą uczestniczyło sporo przedstawicieli – to pewien żargon – środowisk osób niepełnosprawnych. I byli tą uchwałą zainteresowani.

W art. 2 uchwała odnosi się zarówno do uchwalonej konstytucji, w której wymienione są osoby niepełnosprawne i ich prawa, jak i do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Konwencji Praw Dziecka, którą ratyfikowaliśmy, a także przywołuje Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych. Jest to bardzo ważny dokument o międzynarodowej randze, rozstrzygający w szczegółach istotne sprawy dotyczące egzystencji osób niepełnosprawnych.

W przedostatnim artykule, w art. 3, jest zapis mówiący, iż Sejm Rzeczypospolitej Polskiej zwraca się do rządu, ażeby corocznie w terminie do 30 czerwca rząd składał informacje o podjętych działaniach w celu urzeczywistnienia praw osób niepełnosprawnych. Sądzę, że taka debata po przyjęciu tej uchwały jest to jedynie zwrócenie się do rządu, bo uchwała nie może w żaden inny sposób tego rozstrzygać. Myślę jednak, że w czerwcu przyszłego roku rząd przedstawi wszystkie swoje działania, które podjął dla urzeczywistnienia tych praw i wówczas debata sejmowa pokaże, jaka jest odległość między intencją czy wolą Sejmu wyrażoną przy przyjęciu tej uchwały a rzeczywistością, w której egzystują osoby niepełnosprawne. Zwracam się do Wysokiej Izby w imieniu obu komisji o przyjęcie tej uchwały. Dziękuję”.

Joanna Starega-Piasek

(II kadencja Sejmu RP, 112 posiedzenie – lipiec 1997)

Posel na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej I, II i III kadencji. Inicjatorka i współtwórczyni sejmowego projektu uchwały – Karta Praw Osób Niepełnosprawnych. Pełnomocnik Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych m.in. w latach 1999 (kwiecień) – 2001 (październik).

Karta Praw Osób Niepełnosprawnych nie ma mocy ustawowej, ale zobowiązuje Rząd i władze samorządowe do podjęcia działań realizujących prawa osób niepełnosprawnych oraz do corocznego analizowania dokonań w tym zakresie. Sejm RP uznał oficjalnie prawo osób niepełnosprawnych do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia z podkreśleniem działań antydyskryminacyjnych. W Karcie wymienia się dziedziny życia, które należy udostępnić niepełnosprawnym, aby umożliwić im pełne uczestnictwo w życiu publicznym, społecznym, kulturalnym, artystycznym, sportowym oraz w rekreacji i turystyce.

* UCHWAŁA SEJMU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ z dnia 1 sierpnia 1997 r. – Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (M.P. 97.50.475 z 13 sierpnia 1997 r.)

Informacja o działaniach na rzecz realizacji postanowień Uchwały Sejmu z poszczególnych lat zamieszczone są na stronie internetowej Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych.

Jak najmniej państwa

„Polityka zatrudnienia osób niepełnosprawnych nie może być wyrwana z kontekstu, bo to nic nie da. Największe pieniądze, które będą przeznaczone np. dla pracodawców, nie przyniosą spodziewanego efektu, jeżeli osoby niepełnosprawne nie będą przygotowane do tego zatrudnienia, jeżeli nie będzie kształtowania świadomości pracodawców, jeżeli nie będzie mechanizmów motywujących do zawieszania rent lub mechanizmów zapobiegających uciekaniu w renty. Podstawowymi elementami tego systemu muszą być: zapobieganie, wczesna interwencja, zaopatrzenie, zabezpieczenie społeczne, edukacja, zatrudnienie, dostęp do kultury i innych sfer życia. Dopiero odpowiednia kombinacja wszystkich tych czynników umożliwi osiągnięcie oczekiwanego rezultatu (...),

Państwo powinno być w to zaangażowane w jak najmniejszym stopniu. Instytucje rządowe powinny być odpowiedzialne za podstawowe funkcje, przede wszystkim zaś za bezpieczeństwo publiczne. Za proste, jasne przepisy. Natomiast państwo nie powinno samo zajmować się m.in. usługami społecznymi(...),

Aktualnie w Polsce w różnych sferach gospodarki i polityki społecznej wprowadzane są rozwiązania tymczasowe. Jedne są lepsze, inne gorsze, a niektórych nie ma wcale. Należy rozpocząć poważną debatę o ustawie, ale jak będziemy ją nazywać, to już sprawa drugoplanowa. Równie dobrze może mieć nazwę "o wyrównywaniu szans osób niepełnosprawnych". Ustawa ta zaś musi opierać się na dwóch podstawowych założeniach. Po pierwsze, że osoby niepełnosprawne mają prawo do uczestniczenia we wszystkich sferach życia społecznego – edukacji, gospodarce, kulturze, itd. Po drugie, powinna wskazywać, jak to prawo można skutecznie egzekwować. Ponadto musi zapewnić instrumenty organizacyjne, strukturalne, prawne, finansowe. Wszystkie zawarte w niej uregulowania prawne muszą być przygotowane z uwzględnieniem szerokiego kontekstu społecznego (...), „

Janusz Gałęziak

Pełnomocnik Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych – Sekretarz Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej w 1997 (grudzień) – 1999 (marzec)

Obecnie Minister Radca w Stałym Przedstawicielstwie Rzeczypospolitej Polskiej przy Unii Europejskiej w Brukseli

Fragmety wypowiedzi wywiadu z Januszem Gałęziakiem, pod tym samym tytułem, opublikowanego w czerwcu 2011 r. na portalu dla osób z niepełnosprawnością (www.niepelnosprawni.pl), prowadzonego przez Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji

Dzieje Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych

Rozmowa z Marią Mossakowską, radcą ministra, pierwszą dyrektorką Biura Pełnomocnika do Spraw Osób Niepełnosprawnych w latach 1991-1995 oraz Małgorzatą Kiełducką¹, radcą ministra, reprezentantem Polski w Grupie Wysokiego Szczebla do Spraw Niepełnosprawności utworzonej przez Komisję Europejską.

Red. – Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych działa już od dwudziestu lat. Reprezentuje interesy 10 procent Polaków – bo tylko z nas posiada prawne orzeczenie o niepełnosprawności. Dziś, wspiera merytorycznie samorządy i organizacje społeczne oraz inne podmioty realizujące zadania na rzecz osób niepełnosprawnych, opiniuje projekty aktów prawnych, dokumenty unijne, dba o dofinansowanie miejsc pracy, zabiega o likwidację barier architektonicznych... A jakie były początki?

M.M. – Przemiany 1989 roku dotyczyły także środowiska osób niepełnosprawnych. Gospodarka wolnorynkowa diametralnie zmieniła sytuację. Początki myślenia o sytuacji osób niepełnosprawnych w zmieniającej się rzeczywistości zawierały się w trzech nurtach.

Pierwszy to starania posłów, aby dołączyć do popularnego w Europie lat 80-tych ruchu, reprezentującego tę grupę, zabezpieczającego ich interesy prawne. Stąd pierwszy, poselski projekt ustawy.

Drugi nurt skupił się wokół problemów bezrobocia. Wtedy po raz pierwszy w resorcie pracy zaczęto badać to zja-

Maria Mossakowska

¹ Pani Małgorzata Kiełducka była Wicedyrektorem Biura Pełnomocnika do Spraw Osób Niepełnosprawnych w 1998–1999 r. oraz reprezentantem Polski w Komitecie Rehabilitacji i Integracji Osób Niepełnosprawnych Rady Europy w latach 1997–2007

wisko. Okazało się, że istotną część bezrobotnych stanowią niepełnosprawni. Stąd V część ustawy o zatrudnieniu z 1989 r. została poświęcona właśnie tej problematyce. Stanowiła ona załączek przyszłych rozwiązań prawnych w tej dziedzinie.

Trzeci nurt stanowili pracodawcy – spółdzielcy. Tu warto wspomnieć nazwiska nieżyjących już osób – działaczy spółdzielczości inwalidów Jerzego Modrzejewskiego i Ryszarda Wojciechowskiego. Gdy w ramach zmiany koncepcji funkcjonowania w kraju ruchu spółdzielczego zlikwidowano Centralny Związek Spółdzielni Inwalidów, który zrzeszał spółdzielnie inwalidów zatrudniające prawie 200 tys. osób niepełnosprawnych, należało stworzyć nowe formy instytucjonalne i wsparcia zatrudnienia tych osób, zapobiegając m.in. zwolnieniu z pracy niepełnosprawnych. Jak już wspomniałam w 1989 r. spółdzielnie zatrudniały 200 tys. osób, półtora roku później już tylko 120 tys. Spółdzielcy starali się o zachowanie zakładów pracy w nowej rzeczywistości ekonomicznej. Jednym z pomysłów było zwolnienie ich z podatków.

W 1990 r. na mocy ustawy likwidacyjnej CZSI, powołano Pełnomocnika ds. Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych. Został nim w 1990 r. Andrzej Urbanik. On połączył te trzy nurty i tak powstał poselski projekt ustawy, proponującej w miarę nowoczesne rozwiązania wspierające osoby niepełnosprawne na rynku pracy.

Posłanka Teresa Liszcz zwróciła uwagę na fakt, że ustawa nie rozwiązuje w żaden sposób problemów osób, którym niepełnosprawność nie pozwala na pracę zawodową. Brak jest możliwości rehabilitacji, co zapewniały w pewnym stopniu spółdzielnie inwalidów. Stąd potrzeba nowych rozwiązań, takich jak np. warsztaty terapii zajęciowej.

Red. – Nowe realia ekonomiczne wymuszały inne sposoby zapewnienia środków finansowych na te cele. Jak rozwiązano ten problem?

M.M. – Wykorzystano zwolnienia podatkowe. Nie można było nikogo zmusić do zatrudniania osób niepełnosprawnych, ale można było pracodawców zobligować do odprowadzania odpowiednich sum, trafiających do tych, którzy dadzą im pracę. Tak, dzięki ustawie o zatrud-

nianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych z 9 maja 1991 r., narodził się system, obowiązujący – z pewnymi zmianami – do dziś. Gwarantuje on wsparcie zatrudnienia i różnych form rehabilitacji.

Dodatkowym aspektem tej sprawy było nawiązanie współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Kolejnym niezbędnym krokiem stało się powołanie instytucji zarządzającej finansami. Tak na mocy tej samej ustawy powstał Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Uchwałą Rady Ministrów 6 sierpnia 1991 r. powołano Pełnomocnika ds. Osób Niepełnosprawnych w randze sekretarza stanu przy Ministrze Pracy i Polityki Socjalnej. W ten sposób narodziły się struktury finansowe i organizacyjne, zapewniające powstającym w tym samym czasie pierwszym zakładom pracy chrońnionej możliwość działania i konkurowania na wolnym rynku.

Ten pierwszy etap zamykają: uchwalenie w 1997 roku ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, której ważnym aspektem było wprowadzenie mechanizmów, pozwalających na zlecenie zadań przez samorządy i PFRON organizacjom pozarządowym oraz uchwalenie Karty Praw Osób Niepełnosprawnych. Sprawozdanie z jej realizacji musi być co rok składane Sejmowi.

Red. – Następne zmiany nastąpiły wraz z reformą administracyjną z 1998 roku.

M.M. – Wraz z decentralizacją administracji, zadania w tej dziedzinie, realizowane dotychczas na poziomie 49 województw, przeszły do samorządów – do powiatów. W tym samym roku nastąpiły również zmiany w orzecznictwie. Dotychczasowy system orzekania o inwalidztwie realizowany przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, działał dla celów ubezpieczeniowych i pozaubezpieczeniowych tj. w zakresie niezdolności do pracy w kontekście przyznania lub odmowy świadczenia z ubezpieczenia społecznego (renty) lub orzeczenia o zaliczeniu do jednej z trzech grup inwalidów, aby móc z korzystać z uprawnień i ulg poza ubezpieczeniem społecznym. W ramach reformy ubezpieczeń społecznych postanowiono oddzielić orzekanie dla celów świadczeń z ubezpieczenia społecz-

nego od orzekania dla potrzeb pozaubezpieczeniowych. Nowe pozaubezpieczeniowe orzecznictwo wprowadziło procedury w zakresie orzekania o niepełnosprawności m.in. uwzględniając oprócz dotychczasowego medycznego aspektu również aspekt społeczny m.in. możliwości funkcjonowania danej osoby w najbliższym otoczeniu, w społeczeństwie

Red. Przypominała Pani dotychczas najważniejsze zmiany prawne. A przecież na działanie Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych składają się także rozmaite programy...

M.M. – Problemy wynikające z niepełnosprawności dotyczą różnych dziedzin życia i mają interdyscyplinarny charakter – konieczne było zatem włączenie do wspólnych działań wielu partnerów. Tak powstał „Rządowy program działań na rzecz osób niepełnosprawnych i ich integracji ze społeczeństwem” przyjęty przez Radę Ministrów w 1993 r. W programie – w realizacji którego uczestniczyły wszystkie resorty w ramach swoich merytorycznych kompetencji – określono strategiczne, długofalowe i docelowe działania wobec osób niepełnosprawnych oraz podstawowe warunki, które muszą być spełnione, aby program ten mógł być realizowany. Wymienię jeszcze dwa ważne programy: „Domino”, wspierający samorządy w realizowaniu zadań z zakresu pomocy osobom niepełnosprawnym i „Partner”, skierowany do organizacji pozarządowych, działających w tym obszarze.

Red. – Kolejne zadania wiązały się z akcesją Polski do Unii Europejskiej.

M.K. – Komisja Europejska ogłosiła rok 2003 Europejskim Rokiem Osób Niepełnosprawnych, do którego obchodów zaproszone zostały nie tylko ówczesne państwa członkowskie Unii Europejskiej, ale również państwa kandydujące. Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych uczestniczyło w organizowaniu różnych wydarzeń krajowych związanych z obchodami Roku.

W 2004 roku Biuro, odpowiadając na wezwanie Komisji Europejskiej dotyczące organizacji Krajowych Dni Informacji, skorzystało ze wsparcia z funduszy UE (przeznaczonych na projekty dotyczące wspierania wdrażania

Małgorzata Kiełducka

wspólnotowej polityki w zakresie równych szans osób niepełnosprawnych – w ramach Wspólnotowego Programu Zwalczania Dyskryminacji) uzyskując dofinansowanie na organizację seminarium. Efektem długofalowym tej inicjatywy był zrealizowany przez PFRON i działający przez kilka lat system Ośrodków Informacji dla Osób Niepełnosprawnych. Istniały one we wszystkich województwach, dostarczały potrzebnych informacji, a co równie istotne – zatrudniały osoby niepełnosprawne.

Przed akcesją polski do UE dokonany został przegląd polskich regulacji prawnych pod kątem zgodności z prawem wspólnotowym w zakresie pomocy publicznej dla przedsiębiorców, w szczególności kierowanej do pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne. Skutkowało to koniecznością zmiany tych przepisów krajowych, które były bardziej liberalne od unijnych. Ale udało nam się wdrożyć – w maju 2004 r. – regulacje prawne zgodne ze wspólnotowymi.

Uzyskanie członkostwa w UE pozwoliło od maja 2004 roku na aktywny udział przedstawiciela Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, jako reprezentanta Polski, w Grupie Wysokiego Szczebla ds. Niepełnosprawności utworzonej przez Komisję Europejską. Grupa ta rozpoczęła swą działalność w 1997 roku. Doradza Komisji Europejskiej w zakresie tworzenia i realizacji polityki Unii dotyczącej osób niepełnosprawnych oraz prowadzi wymianę informacji na temat działań krajowych w tym obszarze.

Prace Grupy poświęcone były dotychczas zwłaszcza takim tematom jak: promowanie idei zintegrowanego podejścia do niepełnosprawności (tzw. disability mainstreaming); promowanie dostępności dla wszystkich; jakość usług świadczonych dla osób niepełnosprawnych; wskaźniki i statystyka w zakresie sytuacji osób niepełnosprawnych; pomoc państwa w zakresie zatrudnienia; program PROGRESS; karta parkingowa dla osób niepełnosprawnych, czy prawa pasażerów niepełnosprawnych podróżujących różnymi środkami transportu.

Od czasu podpisania przez Unię Europejską w marcu 2007 roku Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych, Grupa Wysokiego Szczebla ds. Niepełnosprawności corocznie uczestniczy w opracowaniu sprawozdania na temat postępów we wdrażaniu tej Konwencji przez państwa członkowskie oraz Unię Europejską.

W grudniu 2010 roku Komisja Europejska przyjęła nową strategię dotyczącą osób niepełnosprawnych na lata 2010-2020, która stanowi odnowione zobowiązanie do budowania Europy bez barier i ma przyczynić się do skutecznego wdrażania Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. Celem strategii jest zwiększenie możliwości osób niepełnosprawnych do korzystania ze swoich praw i uczestnictwa w życiu społecznym. Określono w niej działania, które na poziomie UE mają uzupełnić działania krajowe w ośmiu głównych obszarach: dostępność, uczestnictwo, równość, zatrudnienie, kształcenie i szkolenie, ochrona socjalna, zdrowie, działania zewnętrzne.

Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych zaangażowane jest w prace związane z nego-

cjonowaniem tekstów różnych dokumentów przyjmowanych przez Radę Unii Europejskiej, które dotyczą osób niepełnosprawnych. Przedstawiciele Biura aktywnie uczestniczą w spotkaniach na temat problematyki niepełnosprawności organizowanych przez Komisję Europejską lub państwa sprawujące przewodnictwo w Radzie UE.

Wysiłki Polski w zakresie opracowania i skutecznego wdrażania regulacji sprzyjających wyrównywaniu szans i włączeniu społecznemu osób niepełnosprawnych zostały docenione na arenie międzynarodowej.

W 2006 r. Polska otrzymała nagrodę im. Franklina Delano Roosevelta jako państwo przyjazne osobom niepełnosprawnym, którym gwarantuje ich prawa m.in. w Konstytucji RP, przyjętej przez Sejm Uchwale – Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, czy ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

Red. – To wszystko są widoczne działania. Ale na codzienną pracę Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych składają się również inne, mniej spektakularne, choć równie ważne zadania.

M.M. – W telegraficznym skrócie wymienię tylko najważniejsze realizowane zadania. Stale monitorujemy sytuację osób niepełnosprawnych na rynku pracy. Problematykę osób niepełnosprawnych udało się nam włączyć do regularnych badań statystycznych prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny np. w ramach Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) czy do spisu powszechnego. Inicjujemy inne szeroko zakrojone badania dotyczące osób niepełnosprawnych. Współpracujemy z organizacjami pozarządowymi. Mamy też wpływ na powstające akty prawne z innych dziedzin: np. budownictwa, oświaty, szkolnictwa wyższego – opiniując je z punktu widzenia potrzeb osób niepełnosprawnych, staramy się proponować rozwiązania kształtujące otoczenie przyjazne osobom niepełnosprawnym.

Rozmawiał Waclaw Konewko

Zadania ustawowe – projekty systemowe – informacja dla osób niepełnosprawnych

Działalność Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych

Pełnomocnik Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych wykonuje swoje zadania, wynikające z ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych przy pomocy Biura Pełnomocnika, które stanowi wyodrębnioną komórkę organizacyjną w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego – w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej.

Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych (BON) od dwudziestu lat realizuje zadania Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, przede wszystkim te określone ustawowo, ale także zadania wynikające z aktualnych działań w zakresie polityki społecznej, z dynamicznie rozwijającej się współpracy z samorządami i z organizacjami pozarządowymi. Działania Biura koncentrują się na koordynacji i określaniu propozycji kierunków polityki społecznej w zakresie wyrównywania szans osób niepełnosprawnych, współpracy z innymi resortami i parlamentem w kształtowaniu nowych rozwiązań prawnych uwzględniających potrzeby osób niepełnosprawnych w różnych dziedzinach życia. Prowadzi też ono aktywną współpracę z instytucjami i organizacjami europejskimi, analizuje europejskie i światowe kierunki działań służących kształtowaniu warunków życia i pracy przyjaznych osobom niepełnosprawnym, inicjuje badania środowiskowe i działania promujące tematykę związaną z procesem integracji społecznej.

Zatem jest to działalność Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych :

- **legislacyjna:** opracowywanie projektów aktów normatywnych, monitoring obowiązującego prawa, opiniowanie aktów prawnych z punktu widzenia potrzeb osób niepełnosprawnych, podejmowanie inicjatyw legislacyjnych w celu poprawy sytuacji osób niepełnosprawnych,

Teresa Hemik – Dyrektor BON

- **analityczna:** inicjowanie badań społecznych dotyczących problematyki niepełnosprawności, współpraca z Głównym Urzędem Statystycznym i jednostkami badawczymi w zakresie badań i projektów badawczych, monitorowanie sytuacji osób niepełnosprawnych, przygotowywanie i rozpowszechnianie opracowań i analiz własnych,
- **programowa:** opracowywanie założeń do programów i projektów programów wspierających osoby niepełnosprawne i działania na ich rzecz,

- **międzynarodowa:** uczestnictwo w pracach Grupy Wysokiego Szczebla ds. Niepełnosprawności przy Komisji Europejskiej, grup roboczych Rady Europy, udział w pracach nad projektem Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, opiniowanie projektów dokumentów odnoszących się do kwestii niepełnosprawności,
- **dotycząca współpracy z parterami społecznymi** (organizacjami pozarządowymi, związkami zawodowymi, pracodawcami i ich stowarzyszeniami) m.in. w zakresie: podejmowanych inicjatyw legislacyjnych w celu poprawy sytuacji osób niepełnosprawnych, funkcjonowania obowiązującego prawa w kontekście potrzeb osób niepełnosprawnych, realizacji zadań ustawowych na rzecz osób niepełnosprawnych, przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, w tym zawodowemu osób niepełnosprawnych,
- **w wyjaśnieniu i udzielaniu odpowiedzi** na pisma kierowane bezpośrednio m.in. przez osoby niepełnosprawne, organizacje pozarządowe, instytucje publiczne (np. samorządy), pracodawców (rocznie ok. 10 tys. spraw),
- **promocyjno-informacyjna:** organizowanie tematycznych konferencji, prowadzenie szkoleń, udzielanie informacji i wyjaśnień w zakresie problematyki niepełnosprawności, prowadzenie strony internetowej www.niepelnosprawni.gov.pl promowanie i rozpowszechnianie dobrych praktyk.

Niektóre szczegółowe aspekty działalności Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych

1. Statystyka i analizy¹.

Pozyskiwanie danych statystycznych nt. osób niepełnosprawnych napotyka na duże problemy związane z wrażliwością tych danych, z drugiej zaś strony są one niezbędne w celu prowadzenia skutecznej polityki społecznej, dostosowania działań i wsparcia udzielanego stosownie do potrzeb osób niepełnosprawnych, zwłaszcza z uwzględnieniem zindywidualizowanego podejścia do tych osób.

Biuro poczyniło starania o uzyskanie możliwie szerokiego spektrum danych o osobach niepełnosprawnych w poszczególnych badaniach statystycznych prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny oraz ośrodki naukowo-badawcze, w szczególności:

- poszerzony został zakres danych dotyczących osób niepełnosprawnych prawnie uzyskiwanych z cyklicznie realizowanego kwartalnego reprezentacyjnego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności Polski (BAEL). Od 1993 roku dostępne są dane dotyczące aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych, zaś od 2001 roku na zlecenie Biura opracowywane są tablice dotyczące aktywności zawodowej i źródeł utrzymania osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym.

Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych:

1. opracowuje dane dotyczące:

- liczby zakładów pracy chronionej i stanu zatrudnienia w nich, na podstawie półrocznych informacji sprawozdawczych składanych do Biura przez wojewodów. Dane te dostępne są od 2000 roku.
- zatrudnienia osób niepełnosprawnych w zakładach pracy chronionej i na otwartym rynku pracy, liczby pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne, jak też wysokości i rodzaju wsparcia tych osób (m.in. wysokości dofinansowania do wynagrodzeń osób niepełnosprawnych), liczby osób niepełnosprawnych prowadzących działalność gospodarczą ubiegających się o refundację składek na ubezpieczenie społeczne oraz liczby rolników uprawnionych do otrzymania refundacji składek na ubezpieczenie społeczne lub rolników zobowiązanych do opłacania składek za niepełnosprawnego domownika.²
- liczby osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności, pochodzącymi z Elektronicznego Krajowego Systemu Monitoringu Orzekania o Niepełnosprawności (EKSMON) będącego w dyspozycji Biura,
- różnych obszarów życia osób niepełnosprawnych (np. z Ministerstwa Edukacji - dane dotyczące liczby niepełnosprawnych uczniów, z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego – dane dotyczące liczby niepełnosprawnych studentów).

¹ Dane statystyczne i opracowania analityczne dotyczące różnych aspektów życia osób niepełnosprawnych są zamieszczane na stronie internetowej Biura pod adresem: <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/>

² Na podstawie informacji sprawozdawczych z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

2. monitoruje sytuację osób niepełnosprawnych na podstawie danych pozyskiwanych z GUS, PFRON, ZUS, samorządów, innych podmiotów.
3. pozyskuje od wszystkich resortów informacje na temat działań podejmowanych na rzecz realizacji praw osób niepełnosprawnych wynikających z postanowień uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. „Karta Praw Osób Niepełnosprawnych” Zbierane są m.in. dane nt. wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych w urzędach administracji publicznej. Dane te zawarte są w Informacji Rządu Rzeczypospolitej Polskiej o działaniach podejmowanych w danym roku na rzecz realizacji postanowień uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych³
4. opracowuje własne raporty analityczne dotyczące sytuacji osób niepełnosprawnych, np.:
  - „Wpływ niepełnosprawnego dziecka na sytuację dziecka i jego rodziny” opracowanie analityczno-tabelaryczne na podstawie ankietowego badania stanu zdrowia ludności Polski przeprowadzonego przez GUS w 1996 roku, Warszawa 1998
  - „Edukacja dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w Polsce”, 1998
  - „Osoby niepełnosprawne w Polsce” opracowanie analityczno-tabelaryczne, Warszawa, wrzesień 1998, listopad 2000
  - „Dostęp osób niepełnosprawnych do kultury” Uwarunkowania społeczne, zdrowotne i organizacyjno-finansowe, Warszawa 1999
  - „Warsztaty Terapii Zajęciowej. Raport z badania”, Warszawa 2003 r.
  - „Osoby niepełnosprawne na rynku pracy w Polsce w 2003 r.” opracowanie analityczno-tabelaryczne, Warszawa, grudzień 2004
  - Raport z badania „Dostępność budynków, informacji i usług dla osób niepełnosprawnych – Powiat’ 2004”
  - Informacja na temat stanu zatrudnienia osób niepełnosprawnych w administracji publicznej, Warszawa 2007 r.
  - Raport z badania na temat dostępności budynków administracji rządowej i urzędów centralnych dla osób niepełnosprawnych, Warszawa, marzec 2008 r.
  - Raport na temat Powiatowych Programów Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych, Warszawa, grudzień 2004
5. zleca realizację badań dotyczących problematyki osób niepełnosprawnych ośrodkom naukowym, np.: „Diagnoza sytuacji osób niepełnosprawnych zamieszkałych w małych miastach i na terenach wiejskich – bariery w integracji społecznej i zawodowej” została zrealizowana przez Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk.
Na podstawie badania został opracowany raport „Integracja społeczna i aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych zamieszkałych w małych miastach i na terenach wiejskich – uwarunkowania sukcesów i niepowodzeń”.⁴
6. opracowuje informacje analityczne na potrzeby Parlamentu: Sejmu RP i Senatu RP.
7. współpracuje z Głównym Urzędem Statystycznym, Polską Akademią Nauk i innymi jednostkami badawczymi w zakresie badań i projektów badawczych dotyczących osób niepełnosprawnych i problematyki niepełnosprawności .
8. promuje dobre praktyki dotyczące osób niepełnosprawnych. W ramach promowania i rozpowszechniania dobrych praktyk zostały wydane publikacje, dostępne także na stronie internetowej Biura:
  - *Praktyczny poradnik savoir – vivre wobec osób niepełnosprawnych.*
  - *Projektowanie uniwersalne. Objasnienie koncepcji.*
  - *Informacja dla wszystkich. Europejskie standardy przygotowywania tekstu łatwego do czytania i zrozumienia.*

³ Informacje te dostępne są na stronie Biura pod adresem: <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/niepelnosprawnosc-w-liczbach/sprawozdanie-z-realizacji-karty/>.

⁴ Publikacja autorstwa prof. Barbary Gąciarz, prof. Antoniny Ostrowskiej i prof. Włodzimierza Pańków dostępna jest również na stronie internetowej Biura (IFIS PAN Raport z badań 2008)

- zostały zrealizowane dwukrotnie (w 1995 i 2000 r.) badania modułowe przy BAEL dotyczące sytuacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy, z uwzględnieniem metodologii krajowej (moduł BAEL realizowany w 2011 roku oparty będzie na metodologii Eurostatu). We wspomnianych badaniach modułowych „Osoby niepełnosprawne na rynku pracy w Polsce”, w sposób kompleksowy przedstawiono problemy i trudności na jakie napotyka osoby niepełnosprawne na rynku pracy oraz ocenę warunków bytu gospodarstw domowych z osobą niepełnosprawną.
- od 2002 roku realizowane jest - na zlecenie Biura - badanie oparte na Sprawozdaniu MPiPS-07, w ramach którego zbierane są dane o osobach niepełnosprawnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy jako bezrobotni bądź poszukujący pracy
- problematyka osób niepełnosprawnych została włączona lub ujęta:
  - w rozszerzonym zakresie w badaniach statystycznych z różnych obszarów tematycznych realizowanych przez Główny Urząd Statystyczny (demografia, warunki życia, edukacja, zdrowie, praca, turystyka, kultura).
  - w cyklicznie realizowanych badaniach statystycznych.

2. Legislacja i dostosowanie prawa polskiego do przepisów Unii Europejskiej.

Biuro, w ramach swojej działalności legislacyjnej, podejmuje różnorodne działania, które wpływają na kształtowanie się ustawodawstwa regulującego sytuację prawną osób niepełnosprawnych, zarówno na poziomie krajowym jak i wspólnotowym. Analizując sytuację prawną osób niepełnosprawnych (na podstawie informacji uzyskiwanych od samych osób niepełnosprawnych, ich rodzin lub ze środowisk z nimi związanych np. pracodawców, terapeutów) podejmuje działania legislacyjne mające na celu wprowadzenie nowych lub usprawnienie dotychczas istniejących instrumentów prawnych (np. instrumentów rynku pracy), udogodnień i usług, które mają za zadanie ułatwić osobom niepełnosprawnym funkcjonowanie w społeczeństwie oraz wyrównać ich szanse na rynku pracy.

Działalność legislacyjna BON koncentruje się przede wszystkim na obszarach wskazanych w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, czyli na regulacjach prawnych dotyczących: orzekania o niepełnosprawności, rehabilitacji, uprawnień osób niepełnosprawnych, obowiązków

i uprawnień pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne, zadań i organizacji służb działających na rzecz osób niepełnosprawnych, szkoleń osób niepełnosprawnych, funkcjonowania Krajowej Rady Konsultacyjnej do Spraw Osób Niepełnosprawnych oraz PFRON. Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych:

- **inicjuje powstanie nowych aktów prawnych** (ustaw i rozporządzeń), dotyczących osób niepełnosprawnych, a także czuwa nad ich aktualizacją. Współpracuje z innymi Departamentami Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej oraz organami administracji publicznej w zakresie kształtowania ustawodawstwa (uczestniczy w uzgadnianiu treści aktów normatywnych), reprezentując interesy osób niepełnosprawnych. Opiniuje inne akty normatywne i dokumenty rządowe, które związane są z różnorodnymi zagadnieniami dotyczącymi osób niepełnosprawnych, m.in.: transportu, edukacji, ubezpieczeń społecznych, pomocy społecznej, usług zdrowotnych, czy też pomocy publicznej. Opiniuje również projekty regulacji przygotowanych przez instytucje Unii Europejskiej, dotyczące zagadnień odnoszących się do osób niepełnosprawnych, angażując się w proces legislacyjny i wpływając na ostateczny kształt aktów wydanych przez Unię Europejską.

- **opracowuje projekty opinii prawnych i udziela informacji o obowiązujących przepisach z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej.** Udziela również odpowiedzi na zapytania kierowane przez organy administracji publicznej, jednostki administracji rządowej w województwie i administracji samorządowej w szczególności na szczeblach powiatu, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Urzędy Skarbowe, pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne, zarówno na otwartym jak i chronionym rynku pracy oraz osoby niepełnosprawne, ich rodziny.

Ilość korespondencji wpływającej rocznie do Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych (ok. 10 tysięcy) świadczy o istotnej roli w świadomości społecznej, jako instytucji zajmującej się problematyką wsparcia osób niepełnosprawnych. Wpływają wszelkie sprawy związane z problemami, na jakie codziennie napotyka osoby niepełnosprawne. Zakres kierowanych wystąpień jest niezwykle szeroki i dotyka

wielu obszarów. Od zagadnień ściśle związanych z kompetencjami Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych po zagadnienia związane z edukacją, rehabilitacją leczniczą, zabezpieczeniem społecznym, pomocą socjalną oraz ogólnie rozumianą dostępnością przestrzeni publicznej.

Pracownicy Biura, poza zwykłymi działaniami administracyjnymi, udzielają informacji telefonicznie oraz osobiście i służą informacją, pomocą, wyjaśnieniem i wsparciem.

- **zajmuje się dostosowaniem krajowego ustawodawstwa do prawa wspólnotowego** w zakresie pomocy publicznej udzielanej przez państwo pracodawcom zatrudniającym osoby niepełnosprawne oraz osobom niepełnosprawnym wykonującym działalność gospodarczą i rolniczą.

Znowelizowano w 2004 r. przepisy ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych oraz wydanych na jej podstawie niektórych rozporządzeń, dostosowując je do obowiązującego w tym zakresie prawa wspólnotowego: Rozporządzenia Komisji (WE) nr 2204/2002 w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy państwa w zakresie zatrudniania, Rozporządzenia Komisji (WE) nr 69/2001 w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy w ramach zasady de minimis oraz Rozporządzenia Komisji (WE) nr 1860/2004 w sprawie stosowania art.

87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy w ramach zasady de minimis dla sektora rolnego i sektora rybołówstwa.

Kolejne zmiany prawa wspólnotowego w 2007 i 2008 roku skutkowały modyfikacją prawa krajowego. Aktualnie przepisy krajowe uwzględniają regulacje dotyczące pomocy publicznej udzielanej przez państwo pracodawcom zatrudniającym osoby niepełnosprawne oraz osobom niepełnosprawnym wykonującym działalność gospodarczą i rolniczą, które zawarte są w następujących rozporządzeniach Komisji: Rozporządzeniu Komisji (WE) nr 800/2008 uznającego niektóre rodzaje pomocy za zgodne ze wspólnym rynkiem w zastosowaniu art. 87 i 88 Traktatu (ogólne rozporządzenie w sprawie wyłączeń blokowych), Rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1998/2006 w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu do pomocy de minimis, Rozporządzeniu Komisji (WE) nr 875/2007 w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy w ramach zasady de minimis dla sektora rybołówstwa i zmieniającym rozporządzenie (WE) nr 1860/2004, Rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1535/2007 w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy de minimis w sektorze produkcji rolnej. Wymienione akty prawne obowiązują do dnia 31 grudnia 2013 roku.

Teresa Hernik

Dyrektor Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych

Dyrektorzy Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych 1991–2011

1. Maria Mossakowska	1991 (wrzesień) – 1995 (lipiec),
2. Dorota Chlebosz	1995 (sierpień) – 1997 (grudzień),
3. Jan Lach	1998 (styczeń) – 2001 (grudzień),
4. Liliana Pindor (p.o.)	2002 (styczeń) – 2003 (styczeń),
5. Adam Gwiazdowicz	2003 (luty) – 2004 (sierpień),
6. Jan Lach (p.o.)	2004 (wrzesień) – 2006 (luty),
7. Alina Wojtowicz-Pomierna	2006 (maj) – 2007 (grudzień),
8. Sylwia Boratyńska	2008 (styczeń) – 2009 (sierpień)
9. Teresa Hernik	2010 (marzec) – nadal

Jubileuszowe refleksje i wspomnienia

wypowiedzi organizacji pozarządowych, organizacji pracodawców i związków zawodowych

Zarząd Główny Polskiego Stowarzyszenia Ludzi Cierpiących na Padaczkę

Nasza organizacja działająca od 1985 r. przyjęła z satysfakcją i z nadzieją ustawę o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych uchwaloną przez Sejm RP w dniu 9 maja 1991 r.

Był to pierwszy akt prawny na początku transformacji ustrojowej regulujący ważną społecznie problematykę środowiska osób niepełnosprawnych w Polsce do których należy 400 tysięcy cierpiących na padaczkę.

Oceniając z perspektywy 20 lat przyjętą w 1991r ustawę należy z całą powagą i odpowiedzialnością stwierdzić, że zapisała się pozytywnie w życiu osób niepełnosprawnych i ich rodzin, dzięki ustawie systematycznie poprawiał się obraz osoby niepełnosprawnej w zdrowej części polskiego społeczeństwa.

Szczególnie ważne jest to u chorych na padaczkę, gdyż nadal w społeczeństwie pokutuje negatywny obraz chorego na padaczkę, co odczuwają rodziny. Oceniając ustawę należy pamiętać o licznych jej nowelizacjach, jedne były korzystne dla środowiska, inne je krzywdziły. Nie należy zapominać o pracodawcach osób niepełnosprawnych, chronionego i otwartego rynku pracy, którzy w praktyce są ważnym gwarantem realizacji zapisów prawnych. Bez pozyskania pracodawców wiele zapisów tej ustawy pozostanie martwych.

Na uznanie zasługuje m.in. powołanie do życia Krajowej Rady Konsultacyjnej ds. Osób Niepełnosprawnych, jako organu doradczego Pełnomocnika Rządu, będącego głosem środowiska, podobne rady powstały przy marszałkach województw i starostach.

Zmieniają się realia społeczno-zawodowe, stąd konieczność opracowania i przyjęcia nowych założeń do nowego aktu prawnego (ustawy lub kodeksu) regulującego sprawy środowiska osób niepełnosprawnych w korespondencji z wymogami prawnymi Unii Europejskiej.

Nowy akt prawny winien obejmować wszystkie środowiska osób niepełnosprawnych bez względu na wiek (dziecko, dorosły), status (rolnik, pracownik, rencista emeryt), miejsce zamieszkania (wieś, miasto).

Składamy podziękowanie wszystkim, którzy w okresie 20 lat wdrażali i realizowali zadania ustawowe na rzecz osób niepełnosprawnych, przyczyniając się jednocześnie do promocji ważnych społecznie problemów w społeczeństwie obywatelskim.

Tadeusz Modest Zarębski
Prezes Zarządu Głównego Polskiego Stowarzyszenia
Ludzi Cierpiących na Padaczkę

Polski Związek Niewidomych

Nie sposób w tak krótkim opracowaniu poruszyć wszystkich ważnych spraw związanych z uchwaleniem 9 maja 1991 roku ustawy o zatrudnieniu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych.

Zdaniem Polskiego Związku Niewidomych sprawą, której z pewnością nie można pominąć, jest fakt, że ustawa ta stała się podstawą wszystkich późniejszych uregulowań prawnych tworzących systemowe rozwiązania przeciwdziałania

jące wykluczaniu osób niepełnosprawnych, w tym niewidomych i niedowidzących. Od tamtej pory jesteśmy adresatami aktów prawnych, których celem jest wyrównywanie szans osób niepełnosprawnych oraz tworzenie polityki ich zatrudniania.

Dla niewidomych i niedowidzących ustawa z 9 maja 1991 roku miała ogromne znaczenie także z tego powodu, że pojawiła się w momencie, gdy działające w poprzednim systemie spółdzielnie pracy niewidomych chyliły się ku upadkowi, nie wytrzymały wolnorynkowej konkurencji. Rozwiązania nowego wówczas aktu prawnego dawały naszemu środowisku nadzieję – pojawił się zapis o zakładach pracy chronionej, będących do dziś najbardziej skuteczną formą zatrudniania osób z dysfunkcją wzroku. Dodatkowo ustawodawca dostrzegł szczególnie trudną sytuację niewidomych i niedowidzących i włączył nas do tzw. grupy specjalnej ze szczególnymi przywilejami (np. zapisy o innych progach procentowych przy staraniu się o status zakładu pracy chronionej przez firmę dającą pracę osobom z uszkodzonym wzrokiem).

Bardzo ważne były też zapisy o Państwowym Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, który – przy jego wszystkich niedomaganiach – przez te 20 lat zdecydowanie wspomagał procesy rehabilitacji osób z dysfunkcją wzroku (m.in. wsparcie finansowe przy zakupie drogiego sprzętu informatycznego dzięki programowi „Komputer dla Homera”). Współpraca z Państwowym Funduszem Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych pozwoliła także wdrożyć w Polskim Związku Niewidomych nowe formy działania organizacji pozarządowych w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej.

Działalność naszego stowarzyszenia to przecież niejednokrotnie jedyna szansa na prawidłową rehabilitację dla tracących wzrok Polek i Polaków.

Anna Woźniak-Szymańska
Prezes Zarządu Głównego Polskiego Związku Niewidomych

Ogólnopolska Baza Pracodawców Osób Niepełnosprawnych

20 rocznica uchwalenia pierwszej ustawy dedykowanej w całości osobom niepełnosprawnym to dobry moment na podsumowanie ram prawnych funkcjonowania systemu rehabilitacji zawodowej, społecznej i leczniczej.

Czy w ciągu ostatnich dwóch dekad mogliśmy zaobserwować ewolucję w spojrzeniu na niepełnosprawność, a przede wszystkim, czy dynamika tych zmian pozwala nam dziś mówić o sukcesie w tworzeniu równych szans dla osób z niepełnosprawnością? Niewątpliwie to, co dotychczas udało się osiągnąć, to pokazanie, że niepełnosprawność nie jest problemem jednostki, ale problemem społecznym, a ograniczona sprawność niektórych jednostek wynika m.in. z barier świadomościowych, architektonicznych, komunikacyjnych. To właśnie ich likwidacja, jak również sama zmiana postawy osoby niepełnosprawnej wobec posiadanych dysfunkcji, stanowi o postępie procesu integracji, który wymaga jednak spójnej strategii obejmującej wszystkie obszary funkcjonowania tych osób.

Tymczasem udział osób niepełnosprawnych w rynku pracy wskazuje na duże braki systemowe. W Polsce nie wykształcił się trwały trend w zatrudnianiu osób z niepełnosprawnością. Ostatnie statystyki pokazały, że poziom zatrudnienia jest ściśle skorelowany z wysokością wsparcia oferowanego przez państwo pracodawcom. Nie udało się zatem utrwalić chwilowej mody na zatrudnianie osób niepełnosprawnych, co świadczy o nieskuteczności obecnych rozwiązań prawnych w walce z przełamywaniem stereotypów prowadzących do izolacji osoby z niepełnosprawnością w każdej sferze życia, w tym również w środowisku zawodowym.

Zmieniające się realia funkcjonowania społecznego i zawodowego wymuszają poszukiwanie nowych rozwiązań, a budowa lepszej integracji wymaga stabilnych, zintegrowanych i jasnych regulacji prawnych, bez których nie uda się osiągnąć trwałych postępów w działaniach mających na celu wykształcenie bardziej otwartych i tolerancyjnych postaw wobec niepełnosprawności.

Krzysztof Kulceman
Prezes Zarządu Ogólnopolskiej Bazy Pracodawców Osób Niepełnosprawnych

Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym

Grupą niepełnosprawnych zawsze znajdującą się na końcu skali dystansu społecznego, na równi z chorymi psychicznie, są osoby z niepełnosprawnością intelektualną, dawniej nazywaną upośledzonymi umysłowo. Ci, którzy przez całe życie będą potrzebowali pomocy, choć o różnym natężeniu, stanowią ok. 1% populacji generalnej. Wielu spośród nich cierpi ponadto na sprężone kalectwa, zaburzenia i choroby.

Jaka była ich sytuacja 20 lat temu, a jaka jest teraz? Co się zmieniło w podejściu do tego rodzaju niepełnosprawności? Jaki jest udział środków z PFRON w tych zmianach?

Blisko 30 lat przed przyjęciem ustawy o *zatrudnianiu i rehabilitacji osób niepełnosprawnych*, czyli przed rokiem 1991, dla osób z niepełnosprawnością intelektualną w Polsce były tylko szkoły specjalne dla dzieci lekko upośledzonych i zakłady zamknięte pomocy społecznej o bardzo złej sławie. Reszta, tzn. ogromna większość dzieci i dorosłych upośledzonych żyła w domach rodzinnych, w izolacji, bez żadnego wsparcia rehabilitacyjnego i socjalnego. Bez nadziei.

W 1963 roku rodzice zorganizowali się przy Towarzystwie Pomocy Dzieciom i przez 28 lat nieustannej aktywności wywalczyli dla swoich dzieci tzw. szkoły życia i specjalne przedszkola, sami prowadzili kolonie letnie, różne formy rekreacji i udziału w kulturze, a także ośrodki dzienne dla dzieci z głębokim stopniem upośledzenia. To oni zapoczątkowali i prowadzili wczesną interwencję jako pomoc dla najmłodszych dzieci i ich rodziców, różnego rodzaju zespoły rehabilitacyjne oraz zespoły przygotowania do pracy. Udało się też zatrudnić pierwszych niepełnosprawnych intelektualnie w spółdzielniach inwalidów. Mimo, iż nie był to jeszcze system rehabilitacji, z którego korzystaliby wszyscy, ani nawet większość, to jednak problem zaistniał w świadomości społecznej w sensie pozytywnym.

Ustawa o *zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej* z 1991 roku powołała do życia Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. W tym samym roku zorganizowani rodzice przekształcili swoją dotychczasową formę działania, rejestrując w sądzie Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym. Wręcz „z marszu” jego koła terenowe zaczęły występować do władz lokalnych o budynki po właśnie zamykanych żłobkach i przedszkolach, aby ulokować tam i rozwinąć w placówki prowadzone dotąd różnego rodzaju małe zespoły rehabilitacyjne. Z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych uzyskiwano środki na adaptację, remonty, wyposażenie i środki transportu. Później, gdy w ramach transformacji zlikwidowano celowe dotacje z Ministerstw Zdrowia i Oświaty, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych zapewniał środki na prowadzenie rehabilitacji.

W ustawie z 1991r. potrzeby grupy niepełnosprawnych intelektualnie, choć bez wymieniania jej z nazwy, uwzględniono w postaci warsztatów terapii zajęciowej.

I tak głównie dzięki wsparciu ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych powstały wyspecjalizowane placówki, metoda kompleksowej, wielospecjalistycznej rehabilitacji osób niepełnosprawnych intelektualnie, zaczęła się kształcić nowoczesna kadra specjalistów. Podnosił się poziom wiedzy o niepełnosprawności intelektualnej, zmieniała się świadomość i postawy rodzin oraz środowisk lokalnych.

W miarę zdobywania doświadczeń i ujawniania potencjału osób dorosłych z głębszą niepełnosprawnością intelektualną w zakresie funkcjonowania społecznego PSOOU zaproponowało wprowadzenie do ustawy o *rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych* (1997) koncepcji zakładów aktywności zawodowej oraz otworzyło pierwszy w Polsce ZAZ w Stargardzie Szczecińskim.

Stalą działalnością, możliwą do realizacji również dzięki środkom Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, był udział osób niepełnosprawnych intelektualnie w kulturze, sporcie, turystyce i rekreacji. Wystawy, spektakle teatralne, koncerty, warsztaty twórcze – wszystko to włącza osoby niepełnosprawne w życie ogółu i łamie negatywne stereotypy.

W ostatnich latach, korzystając ze wsparcia środków unijnych i Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych działania organizacji poświęcone były przede wszystkim dwóm dziedzinom dotyczącym dorosłych: wypracowywaniu nowej formuły kompleksowego pośrednictwa pracy i zatrudniania wspomaganego na otwartym rynku pracy oraz szkoleniu i wspieraniu osób w roli selfadwokatów, czyli osobistego reprezentowania swoich i grupowych interesów obywatelskich oraz udziału w życiu publicznym.

Wiele jest jeszcze w tej dziedzinie do zrobienia. Aby stworzyć realny, pełnowartościowy system rehabilitacji i wspierania oraz uczestnictwa w głównym nurcie życia społecznego, należałoby wszystkim tego potrzebującym zapewnić pełny do niego dostęp, a infrastrukturze bezpieczeństwo finansowe.

Krystyna Mrugańska
Prezes Honorowy
Polskiego Stowarzyszenia na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym

Krajowa Komisja Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”.

Stanowisko na temat wpływu ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych na funkcjonowanie osób niepełnosprawnych

Uchwalenie przez Sejm RP Ustawy z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych, która powołała PFRON było niewątpliwie ogromnym sukcesem dla środowiska pracujących osób niepełnosprawnych. Pierwotna Ustawa precyzyjnie i przejrzysto normowała zagadnienia związane z zatrudnianiem i rehabilitacją zawodową osób niepełnosprawnych. NSZZ „Solidarność” miała swój udział w pracach nad tworzeniem tej Ustawy. Nie można nie wspomnieć o ogromnym zaangażowaniu w jej tworzenie wywodzącego się z naszego związkowego środowiska kolegi Jana Lacha.

Ustawa z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych oraz ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych miały ogromny wpływ na rehabilitację zawodową i społeczną osób niepełnosprawnych poprzez:

- stworzenie systemu prawnego sprzyjającego wspieranie zatrudnienia i utrzymania zatrudnienia w zakładach pracy chronionej i na otwartym rynku pracy (SOD),
- stworzenie ram prawnych ułatwiających dostęp do zatrudnienia osób niepełnosprawnych otwartym rynku pracy,
- powołanie ram prawnych umożliwiających tworzenie zakładów aktywności zawodowej, w których zatrudniane są osoby niepełnosprawne, w tym pobierające renty socjalne,
- umożliwienie osobom niepełnosprawnym nie pracującym w spółdzielniach inwalidów i niewidomych korzystania z turnusów rehabilitacyjnych,
- umożliwienie funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej,
- wprowadzenie programów celowych PFRON umożliwiło „otwarcie okna na świat” poprzez stworzenie finansowego wsparcia w dostępie do urządzeń elektronicznych, takich jak: komputerów z oprogramowaniem, czytników, dyktafonów, telefonów komórkowych. Programy celowe również przyczyniły się do ułatwienia i wsparcia edukacji młodych osób niepełnosprawnych,
- wspieranie i dofinansowanie osób niepełnosprawnych rozpoczynających działalność gospodarczą,
- wsparcie adaptacji i likwidacja barier architektonicznych w mieszkaniach osób niepełnosprawnych.

Dzięki tym wszystkim ułatwieniom można częściej spotkać osoby niepełnosprawne na naszych ulicach, w urzędach, miejscach pracy czy sklepach. W jednym akcie prawnym zebrane zostały podstawowe przepisy dla rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych co przyczyniło się do stworzenia zrębu prawnego systemu rehabilitacji zawodowej i społecznej. Takie zgrupowanie przepisów w jednym akcie w praktyce ułatwiło osobom niepełnosprawnym zapoznanie się z ich prawami a także ich wykorzystywanie przez osoby niepełnosprawne oraz ich pracodawców.

Jednak częste nowelizacje, czasami kilka w wciągu jednego roku, znacznie skomplikowały zawarte w pierwotnej ustawie zapisy. Natomiast ciągłe zmiany wprowadzane z bardzo krótkim okresem *vacatio legis* doprowadziły do zachwiania poczucia stabilności systemu wspierania osób niepełnosprawnych co miało swój rezultat w postaci stworzenia ciągłego poczucia zagrożenia utraty pracy przez osoby niepełnosprawne zatrudnione w zakładach pracy chronionej.

Ewa Kędzior
Pełnomocnik ds. Osób Niepełnosprawnych KK NSZZ „Solidarność”

Krajowy Związek Rewizyjny Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych

W maju 2011 roku minęło 20 lat od momentu uchwalenia ustawy o rehabilitacji i zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Przez te lata ustawa była prawie 100 razy nowelizowana, a nawet przy kolejnej nowelizacji zmieniono nieco jej nazwę. Mimo to trzeba podkreślić, że istota mechanizmu działającego od 20 lat systemu pozostała nienaruszona. Nadal jest to tzw. system kwotowy zachęcający do zatrudniania osób niepełnosprawnych. To ta ustawa powołała do życia warsztaty terapii zajęciowej, a następnie w jednej z kolejnych nowelizacji zakłady aktywności zawodowej.

W spółdzielczej perspektywie wyrażającej się tym że większość istniejących dziś spółdzielni obchodzi 60-lecie swojego istnienia warto podkreślić, że dzięki tej ustawie znaczna część spółdzielni przetrwała trudny okres transformacji dostosowując się do warunków gospodarki rynkowej.

Szczególny i odrębny problem stanowi zatrudnienie osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy. System kwotowy stworzył w tym zakresie dosyć mocne zachęty ekonomiczne dla pracodawców zatrudniających ponad 25 osób. Barię dla dalszego upowszechnienia aktywności tych osób wydaje się być stan świadomości społecznej. Długotrwałe oddziaływanie na tę świadomość, które dokonuje się już dziś powinno być nadal kontynuowane, bo tylko w dłuższej perspektywie będą widoczne efekty.

Być może istotnym wsparciem dla istniejących mechanizmów mogło by być ich wzmocnienie poprzez zastosowanie dodatkowe elementów systemu antydyskryminacyjnego, co nie zmienia naszej wysokiej oceny podstawowych idei zawartych 20 lat temu w ustawie o rehabilitacji.

Jerzy Szreter
Prezes Zarządu

Krajowego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych

Polska Organizacja Pracodawców Osób Niepełnosprawnych

Ustawa z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych była pierwszym aktem prawnym w demokratycznej Polsce, który w kompleksowy sposób regulował kwestie związane z podstawowymi uprawnieniami osób niepełnosprawnych. Przepisy ustawy stworzyły możliwość koordynowania i nadzorowania praw osób niepełnosprawnych, m.in. dzięki powstaniu instytucji Pełnomocnika ds. Osób Niepełnosprawnych oraz Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Ustawa wpisywała się w społeczny model postrzegania niepełnosprawności, a jednocześnie realizowała potrzebę budowania prawa sprzyjającego osobom niepełnosprawnym. Jej założenia dawały nadzieję, że sytuacja osób niepełnosprawnych w obszarze zatrudnienia i integracji społeczno-zawodowej będzie się zmieniać poprzez realizację zasady równości osób niepełnosprawnych w społeczeństwie.

Jednocześnie mimo upływu dwudziestu lat od czasu uchwalenia pierwszej ustawy o rehabilitacji oraz mimo wielokrotnych zmian przepisów w tym zakresie zachowany został pierwotny kształt instytucji, który stworzono przepisami ustawy z 9 maja 1991 r. Zarówno PFRON, jak i Pełnomocnik Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych pełnią do dzisiaj doniosłą rolę w koordynacji działań na rzecz osób niepełnosprawnych.

Anna Skupień
rzecznik prasowy
Polskiej Organizacji Pracodawców Osób Niepełnosprawnych

Czy PFRON spełnia swoją misję?

pytamy Jacka Brzezińskiego

– Zastępcę Prezesa Zarządu PFRON ds. Programowych

Redakcja: Przez minione dwadzieścia lat, od uchwalenia pierwszej ustawy o rehabilitacji, sytuacja osób niepełnosprawnych w Polsce uległa zasadniczym zmianom. Bardzo istotna wydaje się przemiana postaw społecznych wobec niepełnosprawności. Mamy na myśli rosnącą świadomość obywateli o konieczności włączenia osób niepełnosprawnych w pełne uczestnictwo w życiu społecznym – w wymiarze zawodowym, osobistym, rodzinnym itp.

Wiemy, że przez wiele lat prawa osób niepełnosprawnych były pomijane chociażby przy tworzeniu nowych rozwiązań prawnych, zapominane przy budowaniu infrastruktury itd.

Jacek Brzeziński: Tak, w istocie zjawisko to w naszym kraju widać było na każdym kroku. Podstawową przesłanką powołania PFRON był bardzo duży regres na rynku pracy osób niepełnosprawnych na początku procesu transformacji ustrojowej. Szybko okazało się jednak, że przed Funduszem realnie stoi szereg dodatkowych wyzwań – rehabilitacja społeczna, likwidowanie różnorodnych barier, które utrudniały życie osobom niepełnosprawnym. Dotychczasowe osiągnięcia Funduszu, również na tych polach, są całkiem przyzwoite.

Czy PFRON spełnia wobec tego swoją misję ?

Misją PFRON jest gromadzenie środków na rehabilitację zawodową i społeczną osób niepełnosprawnych

i właściwe nimi gospodarowanie. Misję tę, nie tylko w mojej ocenie, wypełniamy należycie. Ciągłe jest jednak wiele do zrobienia. Wciąż pojawiają się nowe obszary życia społecznego, które mogą i powinny być objęte wsparciem – chociażby dostęp do nowych technologii ułatwiających komunikację, sytuacja uczącej się młodzieży niepełnosprawnej, itp. Staramy się analizować potrzeby, dlatego też opracowujemy programy, które chociaż w części mogą zaspokajać oczekiwania środowiska. Nie możemy spocząć na laurach mimo 20 lat działalności.

Czy PFRON tworząc swoje programy, analizuje potrzeby środowiska osób niepełnosprawnych?

Oczywiście, o tym wspominałem już wcześniej. Podstawę każdego kolejnego programu Funduszu, a było ich do tej pory ponad trzydzieści, stanowiła właśnie diagnoza potrzeb konkretnych środowisk. Programy mają jasno określonych adresatów, zaś sam rodzaj pomocy analizujemy pod kątem jego racjonalności. Zasadę tę w szczególności stosuje się do programów dla osób indywidualnych i na tym polu PFRON ma duże sukcesy. Przypomnę chociażby program STUDENT, z którego korzysta znakomita część studentów niepełnosprawnych, czy KOMPUTER DLA HOMERA i PEGAZ – programy, które w istotnym stopniu przyczyniły się do zwiększenia dostępności sprzętu komputerowego i rehabilitacyjnego na tyle drogiego, że przeciętna osoba nie jest w stanie sfinansować go sama. Idea programów polega na wyrównywaniu szans – m.in. przez rekompensowanie podwyższonych kosztów funkcjonowania osób z niepełnosprawnością.

Pomimo trudności finansowych, z jakimi borykał się ostatnio Fundusz, podejmujemy działania, aby znaleźć jednak środki na zaspokojenie części najpilniejszych potrzeb; w 2010 r. uruchomiliśmy np. program pomocy niepełnosprawnym ofiarom powodzi. W pierw-

szym kwartale tego roku wygospodarowaliśmy pieniądze na realizację niektórych programów spełniających najpilniejsze potrzeby środowiska: m.in. obszar D programu PEGAZ 2010, obejmujący pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej wózka elektrycznego, czy program STUDENT.

Od paru lat wszystkie programy PFRON zakładają też ewaluację, czyli pomiar adekwatności i efektywności działań.

Czy planowane są nowe programy w PFRON? Czy nie należałoby zająć się zawsze „spychanymi na bok” osobami z terenów wiejskich, szczególnie dziećmi z tych rejonów?

Analizujemy ich sytuację. Zgromadziliśmy sporo danych z realizowanego pilotażowego programu UCZEŃ NA WSI, którym objęto dużą grupę dzieci i młodzieży. Ewaluacja programu da na pewno odpowiedzi na wiele nurtujących nas pytań, m.in. do kogo i jak najlepiej kierować środki, kto najlepiej tym dzieciom może pomóc. Jednak o ewentualnej realizacji nowych programów zdecydować możliwości finansowe PFRON.

Zdajemy sobie wszyscy sprawę z tego, że tylko zdobycie wykształcenia może wyrównać szanse osób niepełnosprawnych ...

Tak, wsparciu tego zadania służy obecnie przede wszystkim program STUDENT. Pałeczkę pierwszeństwa przekazujemy tu jednak Ministerstwu Edukacji. Ma ono bowiem ogromne doświadczenie we wprowadzaniu szkolnictwa integracyjnego i włączającego.

Poszczególne resorty powinny uwzględniać w swoich działaniach również potrzeby osób niepełnosprawnych. PFRON nie może być jedyną instytucją zajmującą się całokształtem spraw związanych z niepełnosprawnością. Programy Funduszu w istocie mają stanowić uzupełnienie działań wynikających bezpośrednio z obowiązujących przepisów prawnych. Uchwalenie przez Radę Nadzorczą PFRON programu jest na pewno dużo szybsze niż przygotowanie nowego rozporządzenia czy ustawy.

Osoby niepełnosprawne, szczególnie nie posiadające dostępu do Internetu, a nadal jest ich bardzo dużo,

borykają się z dostępem do informacji. Czy PFRON może zaradzić jakoś ich bolączkom?

Kwestia zapewnienia informacji osobom niepełnosprawnym zawsze była dla nas istotna. Już w 1996 r. Zarząd PFRON uznał za konieczne wydawanie biuletynu informacyjnego, prezentującego informacje o możliwościach pomocy z PFRON. Tak narodził się BIFRON. Od lat wspieramy też bogatą działalność wydawniczą i informacyjną organizacji pozarządowych: dofinansowujemy publikacje książkowe, czasopisma, witryny internetowe, kampanie społeczne, konferencje.

W ostatnich latach bardzo wiele zmieniło się jeśli chodzi o dostępność informacji w Internecie. Strona www Funduszu powstała w 1998 r., natomiast postęp technologiczny jest taki, że w 2011 r. nasza witryna różni się od tej sprzed lat właściwie wszystkim. Witryna PFRON spełnia obowiązujące standardy dostępności Web Accessibility Initiative (WAI). Została też pozytywnie oceniona w raporcie Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, które audytowało witryny administracji w 2010 r. Rozwój technologiczny jest jednak tak szubki, że witryna cały czas musi się rozwijać.

W chwili obecnej współtworzymy projekt „Dostępne Strony”, którego celem jest zbadanie witryn www 200 instytucji i organizacji w Polsce, pod kątem możliwości korzystania z serwisu przez osoby z różnymi dysfunkcjami. Zaudytowany zostanie również serwis PFRON.

A jak wyglądają perspektywy współpracy PFRON z organizacjami pozarządowymi?

Współpraca ta była kiedyś realizowana poprzez programy PFRON (m.in. kolejne edycje programu PARTNER), a od roku 2008 poprzez zlecanie zadań; dostrzegalny jest stały jej rozwój. W tej chwili jesteśmy w trakcie analizy blisko 300 wniosków, które wpłynęły na VII już konkurs na zadania zlecane. Ta liczba wniosków pokazuje, jak duże jest zainteresowanie ofertą Funduszu.

Chciałbym w tym miejscu podziękować organizacjom pozarządowym za dwadzieścia lat owocnej współpracy z PFRON, za wspieranie jego działań, za rady, opinie i krytykę. Gratuluję sprawności działania, uporów i sa-

mozaparcia z jakim niesiona jest pomoc osobom niepełnosprawnym, zwłaszcza tym, które pozostają w najtrudniejszym położeniu. Szczególnie dziękuję wolontariuszom, których zaangażowanie jest bardzo ważne, co zostało podkreślone ogłoszeniem 2011 roku – Międzynarodowym Rokiem Wolontariatu.

Jak ocenia Pan zmianę w sytuacji osób niepełnosprawnych na początku lat 90-tych i teraz? Co według Pana Prezesa jest największym sukcesem minionych 20 lat?

Moim zdaniem zaszła niezwykle istotna zmiana w społecznym widzeniu osób niepełnosprawnych. Na początku lat 90-tych ubiegłego wieku osoby niepełnosprawne postrzegane były wyłącznie jako bierni

odbiorcy pomocy. Obecnie powszechne jest przekonanie, że osoby te mają prawo do podejmowania własnych decyzji i są w stanie samodzielnie kierować swoim losem. Niepełnosprawność jest więc jedynie jedną z wielu cech występujących w naszej społeczności i nie może być powodem do jakiegokolwiek wykluczenia społecznego.

Osoby niepełnosprawne coraz bardziej widoczne są na forum społecznym, działają w organizacjach pozarządowych, pełnią odpowiedzialne funkcje zawodowe, zasiadają w ławach parlamentarnych.

Ta wyraźna jakościowa zmiana to sukces m.in. systemu rehabilitacji, którego istotnym przecież elementem jest PFRON.

Dziękujemy za rozmowę

Rola PFRON w systemie rehabilitacji zawodowej i społecznej w Polsce

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) jest funduszem celowym, którego środki przeznaczone są na rehabilitację zawodową i społeczną oraz zatrudnianie osób niepełnosprawnych.

Zadania PFRON określa szczegółowo ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

Funduszem kieruje Zarząd, w skład którego wchodzi Prezes Zarządu oraz dwaj zastępcy. Organem kontrolującym pracę Zarządu jest Rada Nadzorcza PFRON, na czele której stoi Pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych.

W strukturze organizacyjnej Funduszu działa Biuro oraz 16 oddziałów terenowych.

20 lat temu powstał w Polsce nowoczesny system wsparcia aktywizacji osób niepełnosprawnych, jego integralnym elementem jest Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Działalność PFRON wpłynęła w dużym stopniu na wizję osoby niepełnosprawnej w społeczeństwie, poszerzyła obszary jej uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym. Czas na podsumowanie tych 20 lat.

PFRON – pierwsze kroki

Przemianom ustrojowo – ekonomicznym zachodzącym w Polsce końca lat osiemdziesiątych towarzyszyło nieznanne w centralnie sterowanej gospodarce zjawisko lawinowo rosnącego bezrobocia. Nie ominęło ono również sektora spółdzielczego, w tym spółdzielni inwalidzkich. Słaba pozycja konkurencyjna tych przedsiębiorstw na rynku wymagała wdrożenia instytucjonalnych mechanizmów inter-

wencji, a także stworzenia systemu wspierania zatrudniania osób niepełnosprawnych. Potrzeba ta zaczęła być realizowana wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 9 maja 1991 r. o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych – m.in. tworzącej PFRON, jako państwowy fundusz celowy posiadający osobowość prawną.

Ustawa z 1991 r. stworzyła mechanizm przepływu środków od pracodawców, którzy nie zatrudniali odpowiedniej ilości osób niepełnosprawnych, do pracodawców to czyniących. Ponad 6,5 letni okres jej obowiązywania potwierdził z jednej strony słuszność przyjętych na początku transformacji założeń, z drugiej zaś niewystarczalność niektórych rozwiązań. O potrzebie uchwalenia nowej ustawy zdecydowały też wnioski i postulaty pracodawców, organizacji osób niepełnosprawnych, instytucji, organów kontrolnych i Rzecznika Praw Obywatelskich, a także reforma orzecznictwa. W efekcie 27 sierpnia 1997 roku Sejm uchwalił ustawę o *rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*, która m.in. na nowo określiła zasady działania Funduszu oraz opisała zadania realizowane ze środków PFRON.

Istota zmian, wprowadzonych w 1997 r. widoczna jest już w tytule ustawy, ponieważ w praktyce okazało się, że część środków PFRON służyła i służy rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych, wobec czego tytuł o *zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych* okazał się nieadekwatny do głównych kierunków zadań, które obejmowała ustawa. Ustawa z 1997 r. spowodowała stopniową decentralizację zadań i środków PFRON – dysponowaniem środkami na wspieranie indywidualnych osób niepełnosprawnych zajęły się jednostki samorządu powiatowego (głównie powiatowe centra pomocy rodzinie) natomiast samorządowi wojewódzkiemu powierzono przede wszystkim obsługę środków finansowych PFRON na budowę i rozbudowę obiektów służących rehabilitacji oraz finansowanie zakładów aktywności zawodowej.

Kolejne nowelizacje ustawy umożliwiły również pracodawcom z otwartego rynku pracy (spełniającym określone warunki) korzystanie bezpośrednio z PFRON z dofinansowania do wynagrodzenia niepełnosprawnych pracowników.

Ustawa z 1991 r. nakładała obowiązek dokonywania wpłat na PFRON na pracodawców zatrudniających 50 osób i nieosiągających wskaźnika zatrudnienia pracowników niepełnosprawnych w wysokości 6 %. Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. poszerzyła krąg pracodawców zobowiązanych do wpłat na PFRON – wpłaty muszą dokonywać pracodawcy zatrudniający powyżej 25 pracowników w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy i którzy nie osiągają 6% wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Jest to widoczne w analizie wzrostu łącznej wysokości wpłat na PFRON (tabela poniżej).

Dynamika wpłat na PFRON

1991	85.147.600
1992	327.740.000
1993	388.055.060
1994	546.448.260
1995	694.073.330
1996	927.555.590
1997	1.018.698.040
1998	1.392.191.930
1999	1.517.924.520
2000	1.583.494.410
2001	1.363.050.090
2002	1.487.052.770
2003	1.580.712.840
2004	2.016.291.370
2005	2.303.578.630
2006	2.477.779.230
2007	2.858.425.690
2008	3.345.342.650
2009	3.126.888.950
2010	3.344.394.740

Aktualnie pracodawców zobowiązanych do wpłat na Fundusz jest 35 471 (stan na dzień 3 stycznia 2011 r.).

Wpłaty nie są jedynym źródłem finansowania działalności PFRON, pozostają jednak źródłem najistotniejszym. Pozostałe przychody PFRON, w myśl ustawy, mogą stanowić m.in. dotacje z budżetu państwa oraz inne dotacje i subwencje.

Podstawowe zadania PFRON

Dofinansowanie do wynagrodzeń

Od 2004 roku wprowadzono w polskim systemie rehabilitacji **dofinansowanie do wynagrodzeń osób niepełnosprawnych**, dostępne dla określonych ustawą grup pracodawców. Dzięki temu rozwiązaniu pracodawcy z otwartego rynku pracy otrzymali silną zachętę do zatrudniania osób niepełnosprawnych. O dofinansowanie do wynagrodzeń zatrudnionych osób niepełnosprawnych ubiegają się pracodawcy zatrudniający powyżej 25 osób, pod warunkiem osiągnięcia 6% wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Pracodawcy tacy więc nie wnoszą opłat na PFRON i uzyskać mogą dofinansowanie do wynagrodzeń.

Pracodawcy, którzy zatrudniają poniżej 25 pracowników i spełniają określone ustawą o *rehabilitacji* warunki, uzyskują dofinansowanie do wynagrodzenia każdej zatrudnionej osoby niepełnosprawnej. Ich nie obowiązuje 6% wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych.

Na koniec 2010 r. Fundusz dofinansowywał wynagrodzenia dla 338 632 niepełnosprawnych osób zatrudnionych u 18 433 pracodawców – w tym dla 2 438 zakładów pracy chronionej zatrudniających 223 423 osób niepełnosprawnych (zob. tabela).

Rok	Łączna kwota dofinansowań do wynagrodzeń osób niepełnosprawnych (w zł)
2004	885 815 361,75
2005	1 380 090 554,34
2006	1 475 771 010,16
2007	1 644 849 716,53
2008	1 593 570 796,28
2009	2 515 289 819,31
2010	2 846 832 385,18

W 2011 r. wypłacono już łącznie 1 167 328,87 zł dofinansowań dla 303 826 osób (stan na 31 maja 2011 r.).

Refundacja składek

Od 2008 r. PFRON refunduje składki na ubezpieczenia społeczne osobie niepełnosprawnej prowadzącej działalność gospodarczą oraz niepełnosprawnemu rolnikowi lub rolnikowi zobowiązanemu do opłacania składek za niepełnosprawnego domownika (zob. tabela obok).

Wsparcie chronionego rynku pracy

PFRON bezpośrednio wspiera funkcjonowanie chronionego rynku pracy w formie:

- dofinansowania w wysokości do 50% oprocentowania zaciągniętych kredytów bankowych pod warunkiem wykorzystania tych kredytów na cele związane z rehabilitacją zawodową i społeczną osób niepełnosprawnych – na realizację tego zadania Fundusz wydatkował w roku 2010 kwotę **4 997 770 zł**,
- zwrotu kosztów: budowy lub rozbudowy obiektów i pomieszczeń zakładu, transportowych i administracyjnych zpch, z tym, że ten rodzaj wsparcia dotyczy wyłącznie dodatkowych kosztów pracodawcy wynikających z zatrudnienia osób niepełnosprawnych, a może być przyznany pracodawcy, u którego wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych wynosi co najmniej 50% – w 2010 roku Fundusz wydatkował na ten cel środki w łącznej kwocie **13 182 470 zł**.

Programy PFRON

Od powstania Funduszu szczególna aktywność nakierowana była na specjalistyczne programy skierowane do różnych środowisk osób niepełnosprawnych zwane programami celowymi. Programy stanowiły i stanowią nadal uzupełnienie działań realizowanych w ramach zadań ustawowych Funduszu. Formuła programu pozwala na wyodrębnienie najważniejszych w danym czasie problemów oraz na precyzyjne wskazanie adresatów pomocy. Pozwala to na zachowanie kontroli nad właściwym wykorzystaniem środków Funduszu oraz na dostosowanie wielkości i formy pomocy do wagi problemu, którego rozwiązaniu poświęcony jest program, a także do bieżących możliwości finansowych PFRON.

W 1993 roku uruchomione zostały pierwsze programy: „Wykształcenie Twoją szansą” i „Premia dla aktywnych” – programy stanowiące swoisty przełom we wspomaganie indywidualnych osób niepełnosprawnych. Pozwoliły na maksymalne zindywidualizowanie udzielanego wsparcia np.: na wydanie pierwszej płyty nie-

Okres	Osoby niepełnosprawne wykonujące działalność gospodarczą		Niepełnosprawni rolnicy lub rolnicy zobowiązani do opłacenia składek za niepełnosprawnego domownika	
	Liczba beneficjentów	Kwota wypłacona (w zł)	Liczba beneficjentów	Kwota wypłacona (w zł)
2008	26 264	86 966 742,63	536	272 808,00
2009	34 251	151 816 364,79	1 649	1 558 343,77
2010	35 680	138 654 786,10	2 078	2 178 831,26
01.01.2011-31.05.2011	31 737	68 058 723,23	1 785	903 217,32

pełnosprawnej artystce, zamianę mieszkań małżeństwu (oboje poruszali się na wózku) na mieszkanie bez barier, podjęcie działalności gospodarczej, itp. To były – w ocenie osób niepełnosprawnych – wyjątkowo trafione programy PFRON, ponieważ umożliwiły samodzielność, rozwój talentów, czy wreszcie podjęcie pracy bądź samozatrudnienia.

Od tego czasu, liczba zrealizowanych oraz aktualnie realizowanych programów wzrosła do **ponad trzydziestu**. Praktycznie liczba ta jest jeszcze większa ze względu na fakt, iż w ramach niektórych programów funkcjonuje kilka oddzielnych obszarów lub modułów – np. „Pegaz”, czy „Program wyrównywania różnic między regionami”.

Od 1993 roku Fundusz przeznaczył na realizację programów celowych **ponad 3,5 miliarda złotych**.

Dzięki programom PFRON:

- dofinansowano zakup blisko **87 tys. zestawów sprzętu komputerowego** dla osób indywidualnych
- Fundusz wsparł ponad **26,1 tys. osób** w zakupie wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym
- od 2002 r. objęto pomocą finansową coraz większą liczbę studiujących osób niepełnosprawnych: w 2002 roku z dofinansowania w ramach programu „Student” skorzystało ok. **1,6 tys.** osób niepełnosprawnych. W 2009 roku liczba osób niepełnosprawnych korzystających z programu „Student II” wzrosła ponad ośmiokrotnie – do **ok. 13 tys.**
- Fundusz wsparł w zakupie samochodu (w postaci pożyczki lub dofinansowania do zakupu auta lub dofinansowania do oprzyrządowania samochodu stosownie do rodzaju niepełnosprawności) ponad **31 tys. osób** niepełnosprawnych.

- ze szkoleń komputerowych skorzystało ponad **8,1 tys.** osób niewidomych i słabowidzących.
- Fundusz dofinansował zakup około **2,5 tys. pojazdów do transportu zorganizowanego osób niepełnosprawnych**. Znaczna część z tych pojazdów została wyposażona w windę, podjazd lub inne urządzenia dostosowujące pojazd do przewozu osób z niepełnosprawnością narządu ruchu.
- Fundusz wsparł likwidację barier w komunikowaniu się osób niesłyszących i niedosłyszących, dofinansowując kursy języka migowego dla otoczenia tych osób. Pomocą objęto ponad **94 tys. osób**. Dodatkowo ok. **120 instytucji** uzyskało wsparcie do usługi tłumacza migowego bądź zakupu urządzeń wzmacniających słyszenie w teatrach, filharmoniach i uczelniach.
- Fundusz wsparł działalność na rzecz osób niepełnosprawnych **ok. 300 organizacji pozarządowych**. Na ten cel wydatkowano łącznie **540,6 mln zł**. Szacuje się, że w ramach różnych programów dzięki wsparciu Funduszu powstało około **7,1 tys. stanowisk pracy dla osób niepełnosprawnych**.

Łączna kwota wydatkowana na realizację programów oraz liczba ich uczestników pokazana jest w tabeli na str. 47 (która obejmuje wyłącznie programy dla osób indywidualnych).

Środki unijne

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej uruchomione zostało nowe źródło środków finansowych, które mogą być przeznaczone na aktywizację i rehabilitację za-

wodową osób niepełnosprawnych. W pierwszym okresie programowania tj. w latach 2004–2006 PFRON stał się instytucją wdrażającą w Sektorowym Programie Operacyjnym Rozwój Zasobów Ludzkich (SPO RZL) w działaniu 1.4 polegającym na integracji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych. PFRON był też administratorem bądź partnerem merytorycznym kilku dużych, nowatorskich projektów w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL.

Celem Działania 1.4 SPO RZL było zwiększenie stopnia przygotowania zawodowego i poprawa zdolności do uzyskania zatrudnienia przez osoby o znacznym i umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, budowanie potencjału oraz tworzenie nowych i doskonalenie istniejących instrumentów zwiększających możliwości osób niepełnosprawnych na rynku pracy. Pomoc ukierunkowana była na osoby niepełnosprawne po raz pierwszy wchodzące na rynek pracy, lub długotrwale bezrobotne, albo doświadczające największych problemów przy wejściu na rynek pracy.

Działanie 1.4 SPO RZL finansowane było ze środków publicznych, z tego 71,81% z Europejskiego Funduszu Społecznego, 28,19% ze środków PFRON oraz ze środków prywatnych.

Łącznie w ramach Działania 1.4 SPO RZL wysokość dostępnych środków z EFS wyniosła 124 995 463,00 euro.

W drugim okresie programowania, obejmującym lata 2007–2013 PFRON dysponuje środkami finansowymi Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (PO KL) na projekty tzw. systemowe, dotyczące poszczególnych grup osób niepełnosprawnych. Celem obecnie realizowanych projektów jest wspieranie wejścia osób ze szczególnymi rodzajami niepełnosprawności na rynek pracy.

W ostatnich dwóch latach zrealizowano osiem dużych projektów – siedem nakierowanych na aktywizację zawodową osób niepełnosprawnych i jeden badawczy. Dzięki nim objęto wsparciem około 4 846 osoby niepełnosprawne (zakładana liczba to 4 253); w ramach realizacji projektów pracę zdobyło około 183 osoby (zakładana liczba to 119). Wykorzystano 30 mln złotych.

Zrealizowane projekty:

„Wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi na rynku pracy”;
 „Wsparcie osób głuchoniewidomych na rynku pracy”;
 „Wsparcie osób niesłyszących na rynku pracy”;
 „Wsparcie osób niewidomych na rynku pracy”;
 „Wsparcie osób z autyzmem”;
 „Wsparcie osób z niepełnosprawnością intelektualną (z zespołem Downa oraz z upośledzeniem w stopniu głębokim)”;
 „Wsparcie osób niepełnosprawnych ruchowo na rynku pracy”;
 „Ogólnopolskie badanie sytuacji, potrzeb i możliwości osób niepełnosprawnych”.

Do realizacji projektów wraz z PFRON przystąpiły 24 organizacje.

Do 2013 r. zaplanowanych jest jeszcze 8 projektów na łączną kwotę 36 mln złotych. Siedem z nich stanowić będzie kontynuację projektów pilotażowych, jeden ma charakter ewaluacyjno – implementacyjny. Są też 3 projekty oczekujące na realizację.

Projekty aktualnie realizowane to:

„Wsparcie osób niepełnosprawnych ruchowo na rynku pracy II”;
 „Wsparcie osób niewidomych na rynku pracy II”;
 „4 kroki – Wsparcie osób niesłyszących na rynku pracy II”;
 „Wsparcie osób głuchoniewidomych na rynku pracy II – Weź sprawy w swoje ręce”;
 „Wsparcie osób w swobodnym dostępie do informacji i usług zamieszczonych w Internecie”;
 „Wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi na rynku pracy II”;
 „Wsparcie osób z niepełnosprawnością intelektualną (z zespołem Downa oraz z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim) II”.

Na realizację oczekują:

„Wsparcie osób z autyzmem II”;
 „Wsparcie osób ze stwardnieniem rozsianym, w tym z niepełnosprawnościami sprzężonymi na rynku pracy”;
 „Wsparcie osób z wybranymi Zespołami Uwarunkowanymi Genetycznie”.

Do realizacji projektów przystąpiło na chwilę obecną 19 organizacji.

Nazwa programu	Realizacja programu w latach	Kwota wydatkowana w latach 1993-2010	Liczba beneficjentów programu
Wykształcenie Twoją Szansą	1993	2 479 708,99	239
Premia dla Aktywnych	1993 - 1996	72 129 443,19	6 952
Program samochodowy	1996	83 409 930,30	8 877
Medium	1996 - 1997	4 582 279,29	126
Medium II	1997	4 202 914,24	185
Medium-Arka	1997 - 1998	1 406 910,00	52
WAZON	1995 - 1997	11 818 403,00	11 528
Pomoc wsi	1995 - 1997	12 215 438,85	1 284
WAZON II	1998 - 2001	11 671 477,00	4 045
Centralna Kuchnia	1997 - 2000	664 866,75	140
PEGAZ – pożyczki na samochód osobowy (lub pojazd samochodowy w 1999 r.)	1999 - 2002	169 999 565,57	10 948
PEGAZ – dofinansowania do oprocentowania kredytów bankowych na zakup samochodu	1999	5 228 902,05	3 649
PEGAZ – dofinansowanie do oprzyrządowania samochodu na potrzeby osób niepełnosprawnych	2003 - 2007 oraz 2009	3 035 135,69	867
SPRAWNY DOJAZD – pomoc w zakupie samochodu (obszar A)	2007-2008	229 665 208,82	9 753
SPRAWNY DOJAZD (Obszar B) od 2009 r. PEGAZ 2003 (Moduł E) – pomoc w uzyskaniu prawa jazdy kat. B	2007-2008 (Sprawny Dojazd) 2009 (Pegaz)	2 144 263,18	1 403
PEGAZ – pożyczki lub dofinansowania na zakup sprzętu komputerowego	2002 - 2009	138 349 581,65	40 813
PEGAZ – pożyczki lub dofinansowania na zakup wózka inwalidzkiego	2002 - 2010	320 778 531,03	25 563
PEGAZ – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej wózka	2008 - 2010	6 685 000,40	2 519
Komputer dla Homera – pożyczki lub dofinansowania	1999 - 2009	310 524 662,81	43 393
Komputer dla Homera – szkolenia	1999 - 2009	10 408 839,10	7 607
Program dofinansowania zaopatrzenia osób niepełnosprawnych w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze realizowany przez PCPR oraz Drogowskaz – obszar A	1999 - 2001	81 715 029,06	136 460
Drogowskaz – obszar B (sprzęt komputerowy)	2000 - 2001	12 601 538,92	2 671
Drogowskaz – obszar C (wózki inwalidzkie o napędzie elektrycznym)	2000 - 2001	17 077 310,00	1 484
Drogowskaz – obszar D (Tłumacz dla niesłyszącego)	2000 - 2001	1 232 903,55	1 542
PROMETEUSZ	2001 - 2002	4 406 660,00	5 574
POWÓDŹ 2010	2010	3 744 800,00	3 123
Uczeń na wsi	2007 - 2010	173 637 865,48	111 479
STUDENT i STUDENT II (wraz ze stypendium specjalnym)	2002 - 2010	249 383 938,72	77 959 / 411
R a z e m		1 945 201 107,64	520 646

Wspieranie organizacji pozarządowych

Niemalże od początku swojego funkcjonowania PFRON współpracował z organizacjami pozarządowymi, działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych.

W pierwszych latach narzędziem finansowania tych działań były przede wszystkim programy, które zakładały dofinansowanie poszczególnych przedsięwzięć, realizowanych przez organizacje. Projekty mogły być współfinansowane zarówno w ramach projektów z Europejskiego Funduszu Społecznego, jak i w ramach różnych programów PFRON, przy czym właśnie pieniądze przekazane za pośrednictwem programów stanowiły znakomitą większość wsparcia.

Działania organizacji pozarządowych mogły być finansowane w ramach wielu programów, m.in. programu PAPIRUS (2000-2004), Programu finansowania obchodów Europejskiego Roku ON (2003), Promocji Integracji ON (2004-5), Ośrodków Informacji dla ON (2006-10), programu

TRENER, Programu Ograniczania Skutków Niepełnosprawności (2005-9) i in.

Przez wiele lat podstawowym źródłem finansowania działań organizacji na rzecz osób niepełnosprawnych były kolejne edycje programu PARTNER, uruchomionego w 2001 r. jako pierwszy program, przewidujący finansowanie wieloletnich projektów organizacji non-profit. W ramach PARTNERA łączna kwota wsparcia organizacji pozarządowych to **545 158 264 zł**.

Od 2008 r., zgodnie z art. 36 ustawy o rehabilitacji, ze środków PFRON mogą być zlecane – w trybie konkursowym – konkretne zadania realizowane przez organizacje pozarządowe i fundacje na rzecz osób niepełnosprawnych. W chwili obecnej trwa ocena wniosków w ramach kolejnego, siódmego już konkursu. W pierwszych sześciu konkursach na zlecenie zadań wydatkowano **250 279 496 zł**.

Środki finansowe PFRON przeznaczone są m.in. na:

- dofinansowanie do wynagrodzeń osób niepełnosprawnych, zatrudnionych na chronionym i otwartym rynku pracy,
- refundację składek na ubezpieczenia społeczne dla osób niepełnosprawnych, prowadzących działalność gospodarczą oraz niepełnosprawnych rolników i ich niepełnosprawnych domowników,
- przystosowanie i wyposażenie miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych,
- poradnictwo zawodowe, szkolenie, przekwalifikowanie osób niepełnosprawnych,
- działania wyrównujące różnice między regionami dotkniętymi wysoką stopą bezrobocia, tworzenie i działalność warsztatów terapii zajęciowej oraz zakładów aktywności zawodowej,
- pomoc dla osób niepełnosprawnych, które rozpoczynają działalność gospodarczą/rolniczą lub tworzą spółdzielnie socjalne,
- wsparcie imprez sportowych, kulturalnych i rekreacyjnych osób niepełnosprawnych,
- pobyty na turnusach rehabilitacyjnych,
- zaopatrzenie osób indywidualnych w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne oraz środki pomocnicze,
- likwidację barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych,
- wsparcie edukacji osób niepełnosprawnych,
- wsparcie organizacji pozarządowych, działających na rzecz osób niepełnosprawnych,
- realizację programów i projektów systemowych służących rehabilitacji zawodowej i społecznej, adresowanych do osób indywidualnych, organizacji pozarządowych oraz jednostek administracji i samorządu, w tym także wspieranych ze środków pomocowych Unii Europejskiej.

PFRON i samorządy

Część środków finansowych PFRON na realizację zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych, przekazywana jest do samorządów powiatowych i wojewódzkich.

W powiatach ze środków PFRON realizowane są zadania:

I. Rehabilitacja zawodowa

1) pomoc pracodawcom – w formie:

- a) zwrotu kosztów przystosowania i adaptacji stanowisk pracy do potrzeb osób niepełnosprawnych,
- b) zwrotu kosztów wyposażenia stanowisk pracy,
- c) zwrotu miesięcznych kosztów zatrudnienia pracowników pomagających pracownikowi niepełnosprawnemu w pracy,
- d) refundacji kosztów szkolenia pracowników niepełnosprawnych.

2) wsparcie indywidualnych osób niepełnosprawnych w działalności gospodarczej w formie:

- a) dotacji na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej,
- b) dofinansowania do wysokości 50% oprocentowania kredytu bankowego zaciągniętego na kontynuowanie: działalności gospodarczej albo prowadzenie własnego lub dzierżawionego gospodarstwa rolnego.

3) wsparcie osób niepełnosprawnych bezrobotnych lub poszukujących pracy w postaci: szkoleń, stażu, prac interwencyjnych, przygotowania zawodowego w miejscu pracy.

II. Rehabilitacja społeczna

A. Dofinansowania udzielane przez powiatowe centra pomocy rodzinie, właściwe ze względu na miejsce zamieszkania osoby niepełnosprawnej:

- 1) dofinansowanie uczestnictwa osób niepełnosprawnych i ich opiekunów w turnusach rehabilitacyjnych,
- 2) dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze,
- 3) dofinansowanie likwidacji barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych, w związku z indywidualnymi potrzebami osób niepełnosprawnych.

B. Dofinansowanie sportu kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych.

C. Dofinansowanie kosztów tworzenia i działania warsztatów terapii zajęciowej.

D. Zlecenie zadań organizacjom pozarządowym i fundacjom.

Samorządy wojewódzkie ze środków PFRON realizują zadania:

- 1) dofinansowują roboty budowlane w obiektach służących rehabilitacji, w związku z potrzebami osób niepełnosprawnych,
- 2) dofinansowują koszty tworzenia i działania zakładów aktywności zawodowej.

Przegląd najważniejszych wydarzeń i wybranych działań PFRON

1991

- ✓ 9 maja Sejm RP uchwała ustawę o zatrudnianiu i rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych, (Dz. U. 1991 nr 46, poz. 201), która wchodzi w życie 1 lipca 1991 r., na jej podstawie m.in.: utworzony zostaje Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

1992

- ✓ Krajowa Rada Osób Niepełnosprawnych wskazuje przedstawicieli środowiska do Rady Nadzorczej PFRON.

1993

- ✓ Rządowy program działań na rzecz osób niepełnosprawnych i ich integracji ze społeczeństwem zostaje przyjęty przez Radę Ministrów w październiku 1993 r. Program uwzględnia możliwość dofinansowania zadań ze środków PFRON.

PFRON:

- ✓ zostają opracowane i uruchomione pierwsze programy celowe: **Wykształcenie twoją szansą** i **Premia dla aktywnych**,
- ✓ powstają zasady organizowania turnusów rehabilitacyjnych, zostają uruchomione środki finansowe na dofinansowanie osobom niepełnosprawnym uczestnictwa w turnusach,
- ✓ powołane zostają oddziały wojewódzkie PFRON.

1996

- ✓ w kraju odbywa się blisko 15 wystaw i imprez targowych promujących zpch jako pełnoprawnych partnerów gospodarczych na wolnym rynku (SALMED, DOMEXPO, POLAGRA, NADBAŁTYCKIE TARGI ZPCH, OPRECH itp.) – działania nadzorowane są przez Radę Programową składającą się z przedstawicieli Biura Pełnomocnika, PFRON i organizacji samorządu gospodarczego,

PFRON:

- ✓ od 1 lipca – oddziały wojewódzkie PFRON otrzymują od Zarządu kompetencje do rozpatrywania wniosków i w określonym zakresie podejmowania decyzji finansowych,

- ✓ w Funduszu zostaje zatwierdzony „Tryb składania wniosków oraz zasady przyznawania dofinansowań lub dotacji ze środków PFRON oraz zasady ich rozliczania”,
- ✓ uruchomiony zostaje **Program wspierania promocji produktów ZPCH** – wsparcie zakładów pracy chronionej w konkurencyjnej walce o rynki zbytu,
- ✓ uchwałą Zarządu zostaje utworzony **BIFRON** – pierwszy biuletyn informacyjny PFRON.

1997

- ✓ 27 sierpnia Sejm RP uchwała ustawę o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,

PFRON:

- ✓ odbywa się Międzynarodowa Konferencja doycząca systemu kwotowego i funduszy rehabilitacji osób niepełnosprawnych Warszawa – Konstancin.

1998

- ✓ 1 stycznia wchodzi w życie ustawa o *rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*, uwzględniająca nowe zadania, powierzone PFRON,
- ✓ w ustawie zostaje zmieniony wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w państwowych i gminnych jednostkach sfery budżetowej,
- ✓ 24 lipca – ustawa o *zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej w związku z reformą ustrojową państwa*, zmienia ustawę o rehabilitacji oraz od 1999 r. wpływa na zmianę funkcjonowania PFRON,

PFRON:

- ✓ trwają prace nad decentralizacją zadań Funduszu: następuje przekazanie części zadań na rzecz osób niepełnosprawnych do samorządów; opracowano procedury współpracy PFRON z samorządami powiatowymi i wojewódzkimi,
- ✓ powstaje strona internetowa www.pfron.org.pl;
- ✓ Prezes Zarządu powołuje Radę Opiniodawczo-Konsultacyjną – partnerskie kontakty z organizacjami pozarządowymi.

1999

- ✓ wprowadzony zostaje algorytm uzależniający wielkość środków PFRON dla samorządów od liczby osób niepełnosprawnych,

PFRON:

- ✓ 1 lutego przyjęte zostają szczegółowe zasady finansowania zadań realizowanych przez samorządy ze środków PFRON z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej.

2000

PFRON:

- ✓ odbywa się Międzynarodowa Konferencja „Europa bez Barier”, zorganizowana przez Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji we współpracy z PFRON,
- ✓ rusza wieloletni program **PARTNER** wspierający sektor organizacji pozarządowych; trzeci sektor otrzymuje zapewnienie stabilnego finansowania swojej działalności.

2000-2001

PFRON:

- ✓ uruchomienie programów dla indywidualnych osób niepełnosprawnych oraz zpch m.in.:
  - **KOMPUTER DLA HOMERA**,
  - **PEGAZ**,
  - **STUDENT** – pomoc osobom niepełnosprawnym w zdobyciu wykształcenia na poziomie wyższym,
  - **TELEPRACA** – pilotażowy program celowy wspierania zatrudnienia osób niepełnosprawnych w poszukiwanych, innowacyjnych zawodach wykorzystujących techniki informatyczne,
  - **MERKURY** – w sprawie pomocy dla zakładów pracy chronionej prowadzących działalność w zakresie handlu detalicznego, w tym towarami akcyzowymi, zagrożonych likwidacją istniejących miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych.

2001

PFRON:

- ✓ Fundusz jako jedna z pierwszych instytucji państwowych, uzyskuje certyfikat systemu zarządzania jakością wg norm ISO; podstawą uzyskania certyfikatu było zapewnienie wysokiej jakości usług świadczonych osobom niepełnosprawnym;

2002

PFRON:

- ✓ rusza proces informatyzacji podstawowych obszarów funkcjonowania Funduszu, m.in. poboru wpłat; realizowana strategia spełnia priorytety i cele zawarte w *Planie Informatyzacji Państwa*,
- ✓ uruchomiony zostaje program **JUNIOR** – program aktywizacji zawodowej absolwentów niepełnosprawnych.

2003

- ✓ Europejski Rok Osób Niepełnosprawnych

PFRON:

- ✓ wspólnie z Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej zorganizowane zostają pierwsze edycje konkursów:
  - **Równe Szanse Równy Dostęp** – na najlepszy program jednostki samorządu terytorialnego na rzecz osób niepełnosprawnych,
  - **Sztuka Osób Niepełnosprawnych** – plastyczny, dla uczestników Warsztatów Terapii Zajęciowej,
  - **Otwarte Drzwi** – na najlepszą pracę magisterską poświęconą problematyce niepełnosprawności (od 2006 roku konkurs obejmuje także prace doktorskie).
- ✓ powstają kolejne programy m.in.:
  - **Program finansowania obchodów Europejskiego Roku Osób Niepełnosprawnych**,
  - **Osoby niepełnosprawne w służbie publicznej**,
  - **PEGAZ 2003** w module pomocy w aktywizowaniu osób niepełnosprawnych poprzez likwidację barier transportowych i w komunikowaniu się,
  - **PITAGORAS** – program pomocy osobom z uszkodzeniem słuchu,
  - **KOMPUTER DLA HOMERA 2003** – program pomocy w zakupie sprzętu elektronicznego oraz oprogramowania umożliwiającego rehabilitację zawodową i społeczną osób niewidomych i niedowidzących,
  - **Program wyrównywania różnic między regionami**.

2004

- ✓ Polska przystępuje do Unii Europejskiej,

PFRON:

- ✓ rozpoczyna się wdrażanie Sektorowego Programu Operacyjnego – Rozwój Zasobów Ludzkich; PFRON zostaje instytucją wdrażającą projekty dotyczące problematyki niepełnosprawności, realizuje elementy Ramowego Planu Realizacji Działania 1.4. SPO RZL,

- ✓ przebudowa programów PFRON według standardów obowiązujących w programach unijnych,
- ✓ ruszają dofinansowania do wynagrodzeń osób niepełnosprawnych; w tym celu PFRON uruchamia elektroniczny System Obsługi Dofinansowań (SOD); system obsługi dofinansowań wykonany dla PFRON został zaliczony przez Polską Izbę Informatyki i Telekomunikacji jako przykład sukcesów polskiej informatyzacji,
- ✓ program **Promocja Integracji Osób Niepełnosprawnych**,
- ✓ PFRON rozpoczyna budowanie Partnerstw na Rzecz Rozwoju i realizację projektów w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL,
- ✓ po raz pierwszy zostają wręczone statuetki honorowe Zarządu PFRON,
- ✓ decyzją Rady Nadzorczej PFRON sportowcy niepełnosprawni – uczestnicy Igrzysk Paraolimpijskich w Atenach otrzymują nagrody finansowe.

2005

PFRON:

- ✓ powstają procedury Programu Rządowego – Pilotaż 2005-2007 pn. „Wczesna, wielospecjalistyczna, kompleksowa, skoordynowana i ciągła pomoc dziecku zagrożonemu niepełnosprawnością lub niepełnosprawnemu oraz jego rodzinie” – kompleksowy, systemowy międzyresortowy program pomocy dzieciom,
- ✓ uruchomiony zostaje program **Ośrodki Informacji dla Osób Niepełnosprawnych**.

2006

PFRON:

- ✓ uchwalony zostaje **Program Wsparcia Inicjatyw na rzecz środowiska osób niepełnosprawnych**.

2007

PFRON:

- ✓ w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki PFRON zostaje beneficjentem systemowym – realizuje projekty w ramach PO KL,
- ✓ startują programy:
  - **TRENER PRACY** – zatrudnienie wspomaganie osób niepełnosprawnych,

- **UCZEŃ NA WSI** – pomoc w zdobyciu wykształcenia przez osoby niepełnosprawne zamieszkujące gminy wiejskie oraz gminy miejsko-wiejskie,
- **SPRAWNY DOJAZD** – pomoc w nabyciu przez osoby niepełnosprawne samochodu osobowego oraz w uzyskaniu prawa jazdy kategorii B.

2008

PFRON:

- ✓ PFRON refunduje składki ubezpieczeń społecznych osobom niepełnosprawnym prowadzącym działalność gospodarczą lub rolniczą,
- ✓ Zarząd Funduszu przyjmuje zasady zlecania przez PFRON zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych fundacjom oraz organizacjom pozarządowym, gwarantujące wzrost efektywności wykorzystania środków publicznych (zastąpiły dotychczasowy program PARTNER),
- ✓ realizacja programów:
  - **STUDENT II** – kształcenie ustawiczne osób niepełnosprawnych,
  - **UCZEŃ NA WSI** – pomoc w zdobyciu wykształcenia przez osoby niepełnosprawne zamieszkujące gminy wiejskie oraz gminy miejsko-wiejskie,
- ✓ wchodzi w życie program **Wsparcie Ośrodka Szkolno – Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych w Las-kach** – jako interwencja PFRON w sytuacji kryzysowej po pożarze ośrodka.

2010

PFRON:

- ✓ PFRON uzyskuje aktualny certyfikat ISO PN-EN ISO 9001:2009,
- ✓ PFRON realizuje program **POWÓDŹ 2010**, będący wsparciem dla osób niepełnosprawnych, poszkodowanych w wyniku klęski żywiołowej.

2011

PFRON:

- ✓ realizowany jest już siódmy konkurs na zadania zlecane fundacjom i organizacjom pozarządowym,
- ✓ Fundusz wdraża system kontroli zarządczej z uwzględnieniem wymogów ustawy o finansach publicznych oraz standardów kontroli zarządczej dla sektora finansów publicznych.

Szanse polityki włączenia społecznego osób niepełnosprawnych

Prof. dr hab. Barbara Gąciarz

Instytut Filozofii i Socjologii PAN Warszawa
Wydział Humanistyczny AGH Kraków

PFRON powstawał u zarania budowy gospodarki wolnorynkowej w Polsce jako instrument służący rozwiązywaniu najważniejszych problemów związanych z rehabilitacją osób niepełnosprawnych w nowych warunkach gospodarczych i społecznych. Był odpowiedzią na zlikwidowanie funkcjonującego przez dziesięciolecia odrębnego systemu zatrudniania oraz świadczenia usług medycznych, rehabilitacji i pomocy socjalnej dla osób niepełnosprawnych poprzez dofinansowywane przez państwo zakłady pracy, głównie spółdzielnie inwalidów. PFRON miał zapewnić skuteczne sposoby wyrównywania szans osób niepełnosprawnych na rynku pracy, a także likwidowanie rozmaitych barier w przestrzeni publicznej, które ograniczają lub uniemożliwiają całkowicie osobom niepełnosprawnym normalne uczestnictwo społeczne, polityczne czy ekonomiczne.

Był to więc w swoich założeniach instrument nowoczesnej polityki społecznej, który przez lata swojej działalności wniósł istotny wkład w zmianę podejścia do problemu niepełnosprawności w ważnych środowiskach społecznych – np. wśród pracodawców, wśród przedstawicieli lokalnych władz publicznych, a także przyczynił się znacznie do usuwania barier architektonicznych i transportowych w przestrzeni publicznej. Materialny dorobek PFRON jest więc niewątpliwie poważny. Istnienie tej instytucji miało również istotny wpływ na zmiany świadomości społecznej. Z jednej strony fundusz generował i finansował różne kampanie i akcje związane z upowszechnianiem

wiedzy o problematyce niepełnosprawności, przyczyniał się do udostępniania i rozpowszechniania informacji o - i dla - niepełnosprawnych. Z drugiej strony – paradoksalnie – oddziaływał na postawy i poglądy wielu środowisk opiniotwórczych wówczas, gdy wywoływał kontrowersje, kiedy podejmowano próby jego likwidacji, próbowano pozbawić go specyficznego statusu. Takie sytuacje zmuszały do odpowiedzi na najważniejsze pytanie: jak skutecznie i przy pomocy jakich instrumentów wspomagać normalne funkcjonowanie osób niepełnosprawnych w naszym społeczeństwie, jeśli nie PFRON to co i jak? Nie przeceniając znaczenia samego funduszu i rezultatów jego

działalności, można chyba uznać, że debaty nad potrzebą istnienia takiej instytucji miały kluczowe znaczenie dla rozwoju myślenia decydentów politycznych, części mediów i przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego o kwestii wsparcia dla osób niepełnosprawnych i ich miejscu w społeczeństwie.

Niezależnie od bilansu dwudziestoletniej działalności samego PFRON, skuteczność polityki społecznej wobec osób niepełnosprawnych i samo ich położenie społeczno – ekonomiczne we współczesnej Polsce dalekie są od stanu zadowalającego, a także od przeciętnych wskaźników europejskich. Jednoznacznie wskazuje to, że przed PFRON stoi wielkie zadanie: znaczne zwiększenie efektywności środków przeznaczanych zarówno na wspieranie zatrudnienia osób niepełnosprawnych, jak i tych, które są wydatkowane na rehabilitację społeczną, likwidację barier i programy społeczne. Wyjście z impasu w sferze zatrudnienia niepełnosprawnych oraz znacząca poprawa ich kapitału ludzkiego (poziom wykształcenia, kwalifikacji zawodowych i umiejętności społecznych) to podstawowe obszary zaangażowania, które dają szansę na uzyskanie trwałej poprawy położenia niepełnosprawnych w społeczeństwie polskim.

Konieczność zmiany podejścia do rozwiązywania problemów osób niepełnosprawnych została wskazana jako jedno z najważniejszych zadań stojących przed państwem w dokumencie *POLSKA 2030*¹. Wymaga to podjęcia szerokiej debaty społecznej nad najważniejszymi celami, sposobami ich osiągnięcia, skalą zaangażowania władz publicznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego, preferencjami w sferze stosowanych instrumentów finansowych i metod społecznego oddziaływania w tym obszarze polityki społecznej. PFRON winien być jednym z głównych inspiratorów i aktorów takiej debaty.

Skuteczna polityka włączenia społecznego osób niepełnosprawnych opierać się musi na bezwarunkowym uznaniu prawa tych osób do korzystania w pełnym zakresie z możliwości realizacji celów życiowych, korzystania z usług publicznych i komercyjnych dla zaspokajania własnych potrzeb i osiągnięcia standardu życia identycznego z osobami sprawnymi. Układem odniesienia dla konstruowania polityki integracyjnej powinien się stać społeczny model niepełnosprawności, w którym główny akcent kładzie się na zmienianie codziennego funkcyjono-

wania tak, aby osoby niepełnosprawne na równi z osobami sprawnymi mogły uczestniczyć w działaniach społecznych, gospodarczych, politycznych, kulturalnych. Przesłanką tego modelu jest teza, że społeczeństwo, które wyklucza osoby niepełnosprawne i nie zapewnia im możliwości korzystania z pełni aktywności życiowej jest społeczeństwem funkcjonującym źle, a tym samym wymagającym poważnej korekty w sferze instytucjonalnej, w fundamentach społeczno – ekonomicznych.

Trwała integracja społeczna osób niepełnosprawnych (zapewnienie trwałych mechanizmów umożliwiających integrację kolejnym osobom i pokoleniom dotkniętym deficytami) jest osiągalna poprzez ich **upodmiotowienie**. Oznacza to w pierwszym rzędzie skuteczne likwidowanie barier w korzystaniu z pełni praw i pełnego uczestnictwa społecznego, które obejmować powinno następujące obszary:

Dostępność dóbr i usług, a w szczególności dostęp do miejsc publicznych (sklepy, kina, teatry, urzędy administracji i sądy, placówki poczty, banki i agencje finansowe, restauracje i bary, hotele, miejsca rekreacyjne), do transportu i infrastruktury umożliwiającej ruchliwość (windy, schody ruchome, etc.), do środków komunikacji elektronicznej (urządzenia komputerowe i środki łączności dostosowane dla osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności; publiczne strony internetowe dostępne dla osób z ograniczeniami widzenia lub innymi trudnościami w porozumiewaniu się). Dostępność powinna zapewnić powszechną likwidację barier w dostępie do pracy i uczestnictwa w różnych formach aktywności społecznej.

Partycypacja we wszystkich formach aktywności: politycznej (m. in. pełna realizacja praw obywatelskich, w tym wyborczych oraz swobody ekspresji poglądów i opinii), społecznej, kulturalnej, zapewniająca równoprawne z osobami sprawnymi realizowanie celów życiowych, artykułowanie i obronę interesów własnych, organizowanie się dla osiągnięcia celów zbiorowych i indywidualnych. Oznacza to umożliwienie korzystania ze wszystkich pożytków i atrybutów posiadania obywatelstwa, usunięcie barier administracyjnych oraz stereotypów społecznych stanowiących zawadę na drodze pełnej i równej partycypacji społeczno – ekonomicznej ludzi niepełnosprawnych. Zwiększanie szans na partycypację opierać się winno na świadczeniu usług i wsparciu dla osób niepełnosprawnych w społecznościach lokalnych i grupach naturalnych

oraz zmniejszaniu roli bezosobowych mechanizmów pomocy świadczonej ze strony instytucji publicznych.

Równość w zatrudnieniu i innych formach aktywności ekonomicznej i społecznej. Oznacza ona usuwanie wszelkich form dyskryminacji z prawa, a także zwalczanie praktyk dyskryminacyjnych stosowanych przez różne organizacje i podmioty komercyjne (np. poprzez odmowę zatrudnienia, świadczenia usług lub sprzedaży określonych dóbr, np. ubezpieczeń). Jest to zagadnienie o fundamentalnym znaczeniu, gdyż w badaniu Eurobarometer z 2009 r. 80% respondentów w UE potwierdziło, że czuje się dyskryminowana ze względu na swoją niepełnosprawność, a 53% że zjawisko to się rozszerza. Narasta zagrożenie zmniejszaniem się szans osób niepełnosprawnych na dostęp do najnowszych osiągnięć technologicznych, najnowszych urządzeń i techniki wspierających działania społeczne.

Zatrudnienie osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy i umożliwianie im uzyskiwania środków na utrzymanie się z pracy. O ile w Europie przeciętne zatrudnienie w kategorii osób niepełnosprawnych osiąga około 50%, to w Polsce należy ono do najniższych i nie przekracza 30%. Konieczne jest wykorzystywanie całego wachlarza instrumentów aktywizacji zawodowej, zorientowanych nie tylko na zachęcenie pracodawców, ale także zmotywowanie samych niepełnosprawnych.

Oświata i kształcenie zawodowe jako kluczowy czynnik zwiększania szans na pomyślną integrację społeczną, uzyskanie zatrudnienia i trwałe samoutrzymywanie się. System oświaty winien być maksymalnie inkluzyjny: zapewniać możliwość kształcenia się maksymalnie dużej liczbie osób niepełnosprawnych i dostęp do wszystkich szczebli edukacji. Ważnym wyzwaniem jest zapewnienie dostępu do edukacji permanentnej dorosłym niepełnosprawnym.

Pomoc społeczna realizowana w formach zapewniających przeciwdziałanie popadaniu w ubóstwo i wykluczeniu społecznemu. Ze względu na trudniejszy dostęp do edukacji i zatrudnienia osoby niepełnosprawne są przeciętnie w 70% bardziej zagrożone ubóstwem i wykluczeniem ze standardów życia dostępnych pozostałym grupom społecznym, stąd kluczowe znaczenie ma wdrażanie aktywnych programów osłony społecznej i przeciwdziałania biedzie oraz zastępowanie nimi biernego rozdawnictwa

świadczeń zapomogowych, w tym programów mieszkaniowych dla osób niepełnosprawnych, systemów zindywidualizowanej opieki społecznej i wsparcia psychologicznego.

Opieka zdrowotna zapewniająca równy dostęp do świadczeń medycznych i rehabilitacji, a także dostosowanie ich do specyficznych potrzeb osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności. Osoby niepełnosprawne w znacznie większym stopniu niż ludzie sprawni mają trudności w korzystaniu z istniejącego w Polsce systemu opieki zdrowotnej, w tym w szczególności z kompleksowych form leczenia i rehabilitacji wymaganych przy wielu rodzajach schorzeń. W znaczący sposób obniża to ich szanse na aktywne i pełnozakresowe uczestnictwo społeczne.

Informacja i komunikowanie społeczne zapewniające właściwą orientację osobom niepełnosprawnym w możliwościach i uwarunkowaniach korzystania przez nich ze sfery publicznej, odpowiednie do ich obecności w społeczności eksponowanie problemów środowiska w mediach elektronicznych i prasie, a także prowadzenie przez władze publiczne i organizacje pozarządowe stałych kampanii informacyjnych o zjawisku niepełnosprawności o charakterze ogólnospołecznym i adresowanych do specyficznych grup społecznych (np. pracodawcy, politycy, działacze samorządowi, dziennikarze, środowiska wiejskie).

Ważnym instrumentem integracji niepełnosprawnych winno stać się rozwijanie działalności komercyjnej nastawionej na zaspokajanie potrzeb osób niepełnosprawnych: od produkcji i dystrybucji sprzętu wspomagającego po świadczenie usług powszechnych w formach dostosowanych do wymogów różnych rodzajów niepełnosprawności. Wypracowanie regulacji prawnych i praktyki zamówień publicznych na dostawy produktów przeznaczonych dla osób niepełnosprawnych umożliwiłoby znaczną poprawę z jednej strony zainteresowania biznesu tym specyficznym sektorem produkcji i usług, a z drugiej podniosłoby standardy uczestnictwa społecznego osób niepełnosprawnych.

Wszystkie wskazane powyżej elementy polityki integracji niepełnosprawnych mogą i powinny być obszarami aktywności PFRON, który ma unikalną szansę przyczynienia się dzięki temu do modernizacji polskiej polityki społecznej.

XX lat i co dalej

– modele wsparcia w rehabilitacji osób niepełnosprawnych

Dotykam problematyki, która z okazji jubileuszu zasługuje na głębszą analizę. I to zarówno z powodu przemian, jakim uległo podejście do niepełnosprawności od 1991 roku w Polsce, z uwzględnieniem jednak podobnych przemian i ich źródeł od lat 60-tych XX wieku na świecie, kształtowania się polityki społecznej odpowiednio do owego podejścia, jak i celności i efektywności przyjętych rozwiązań prawnych, organizacyjnych i finansowych. Warto też byłoby zatrzymać się nad ewolucją postaw społecznych, a przede wszystkim uwzględnić w całościowej ocenie przemian rolę praw człowieka i międzynarodowych (w tym WHO, ONZ, ILO) oraz europejskich dokumentów ich dotyczących. Niestety nie mamy na to ani czasu, ani miejsca.

Od modelu opiekuńczo-medycznego, gdy osobę niepełnosprawną traktowano jako biedny, nieszczęśliwy przedmiot opieki i świadczeń socjalnych i temu celowi podporządkowywano formy pomocy, powoli zaczęliśmy przemieszczać się w kierunku modelu społeczno-rehabilitacyjnego, w którym dotkniętych różnymi ograniczeniami traktuje się już bardziej osobowo, trzeba ich rehabilitować i zapewniać im wsparcie w specjalnych placówkach (m.in. szkoły specjalne, domy pomocy społecznej, zakłady pracy chronionej).

Trzecim modelem, w który powoli wkraczamy, jest model obywatelski oparty na autonomii osoby, czyli jej prawie do wolności – decydowania o sobie, wyborów, do pełni życia takiego samego, jakie jest dostępne reszcie społeczeństwa, do uczestnictwa w głównym nurcie życia społecznego obywatelskiego i gospodarczego, do ochrony przed dyskryminacją i segregacją (m.in. edukacja włączająca ze wsparciem w ogólnodostępnym systemie, zatrudnienie na otwartym rynku pracy ze wsparciem, jeżeli jest taka potrzeba, mieszkalnictwo chronione z zapewnieniem wsparcia – w integracji itp., itd.). Wsparcie najczęściej ma mieć charakter indywidualny (asystent, tłumacz, przewodnik).

Jeśli zestawimy idee trzech wymienionych wyżej modeli i przyrównamy je do zadań, na które wydawane są od 20 lat środki PFRON, a również do aktualnych aspiracji osób niepełnosprawnych i ich środowisk, coraz częściej ukształtowanych już przez prawa człowieka, stwierdzimy z łatwością, że Fundusz w swoim pierwszym okresie wspierał głównie model społeczno-rehabilitacyjny. To, co często, choć bez uzasadnienia, nazywane jest systemem rehabilitacji, jest raczej systemem wynagradzania pracodawców, głównie zakładów

pracy chronionej, z tytułu zatrudniania przez nich osób niepełnosprawnych. Zakorzeniona została w świadomości społeczeństwa, pracodawców i decydentów, a nawet samych osób niepełnosprawnych pseudo prawda, że są one złymi, niewydajnymi, niewykwalifikowanymi pracownikami, a pracodawcy zatrudniając ich, powinni z tego tytułu otrzymać liczące się wynagrodzenie (niekoniecznie zwrot rzeczywiście poniesionych wydatków), ulgi, zwolnienia, dotacje itd.

W XXI wieku, w trzecim modelu podejścia do niepełnosprawności wszystkie działania, które przygotowują/doprowadzają/utrzymują osoby niepełnosprawne w aktywnym życiu w integracji, w tym w zatrudnieniu, są traktowane jako rehabilitacja społeczna, w której rehabilitacja zawodowa jest wyspecjalizowaną częścią. Wartościowanie zatem, która z rehabilitacji-społeczna czy zawodowa jest ważniejsza, jest pozbawione sensu (Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych ONZ, 1993 r.).

Aby Polska mogła wejść na ścieżkę modelu obywatelskiego, niezbędna jest nowa ustawa o osobach niepełnosprawnych i nowe zadania dla PFRON. Chodzi o wspieranie szeroko rozumianego rozwoju społecznego osób niepełnosprawnych i zdobywania przez nie niezbędnych kompetencji w prowadzeniu autonomicznego życia, w tym w uzyskaniu zdolności do zatrudnienia, pracy i utrzymania się w pracy, w szczególności osób umiarkowanie i znacznie niepełnosprawnych, zwłaszcza grup ze specjalnymi trudnościami. Ważnym zadaniem PFRON powinno być również umożliwianie dostępności otoczenia fizycznego, informacyjnego i kultury niezależnie od rodzaju i stopnia ograniczeń osób niepełnosprawnych, a także kształtowanie świadomości społecznej.

Cały rozwój infrastruktury i usług dla osób niepełnosprawnych na następne dwadzieścia lat, które są niezbędne, aby *Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych* oraz *Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności 2010-2020* zostały rzeczywiście wdrożone, oprócz nowego prawa potrzebuje zasobnego i sprawnie działającego PFRON-u, ideowo nastawionych pracodawców skoncentrowanych na pracowniku niepełnosprawnym oraz partnerskich organizacji obywatelskich.

Krystyna Mrugalska

Wiceprzewodnicząca Zarządu Polskiego Forum Osób Niepełnosprawnych

PFRON – Twój Fundusz

„Fundusz jest narzędziem realizacji zapisów Ustawy o rehabilitacji – jeśli poważnie myślimy o rozwiązywaniu problemów osób niepełnosprawnych, taka instytucja musi istnieć.” – powiedział w 2008 roku Wojciech Skiba, Prezes Zarządu Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

„PFRON – Twój Fundusz” to tytuł działu w miesięczniku osób niepełnosprawnych „Razem z Tobą” i na portalu internetowym www.razemztoaba.pl. Czy ten tytuł świadczy o bliskim związku Funduszu z osobą niepełnosprawną? Oczywiście. Wielu z nas dzieli czas na przed – i po powołaniu Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Ktoś zapytał mnie niedawno, czy niepełnosprawnym rzeczywiście potrzebny jest oddzielny fundusz. Przecież taka instytucja, przekonywał, to biurokracja, koszty, a i tak ludzie kręcą nosem niezadowoleni. Że mamy parę powodów do niezadowolenia to fakt – pomyślałam – szczególnie z powodu kurczenia się funduszu w obszarze – ważnej nie do przecenienia – rehabilitacji społecznej.

Większość organizacji pozarządowych i same osoby niepełnosprawne nie istniały w przestrzeni publicznej, w świadomości społecznej, były tematem tabu, czy może nie wartymi uwagi. Nieco trywializując, można by skomentować, że „jeśli ktoś urodził się niepełnosprawny, to miał pecha”. Niepełnosprawność określała jego los i jego gorszość. Było oczywiste, że trafi do domu pomocy społecznej lub będzie „ciężarem dla rodziny”. Z czasem, skończy szkołę specjalną. Jak dobrze pójdzie, znajdzie pracę w spółdzielni, jeśli jednak odpowiedniej pracy nie będzie, pozostanie w domu, z rentą socjalną, która pozwoli mu przeżyć przy rodzinie. Raz, dwa razy w roku spotka się z ludźmi, w wąskim gronie, na jakiejś charytatywnej imprezie.

Można zapytać, czy osoby niepełnosprawne nie miały wówczas takich samych praw, jak pozostali obywatele, bo przecież Konstytucja... No tak, oczywiście, w konstytucji nie ma nic o lepszych i gorszych Polakach. A jednak każdy dorosły człowiek wie, że niewiele warte są dobre chęci i wzniosłe słowa, jeśli nie mają odzwierciedlenia w budżecie.

I jak można korzystać z przysługujących praw, gdy od świata dzielą schody, brak informacji, brak dostępu do rehabilitacji, brak podręczników, książek, czasopism, brak pracy i... brak akceptacji? Te progi i bariery można by wyliczać długo. Niepełnosprawni na ogół nie są krezusami, więc skazani byli na zamknięty krąg pytań i odpowiedzi: „Dlaczegoś biedny? Boś głupi. Dlaczegoś głupi? Boś biedny.”

I nagle, nie do wiary, pojawiły się dla nich pieniądze! Pieniądze, które nie są przywilejem, lecz dały szansę tej pomijanej grupie ludzi. Nie sposób wymienić dobrodziejstw, które zawdzięczamy tym środkom. Dla mnie osobiście najważniejsza jest praca i możliwość zarabiania na utrzymanie rodziny i własne. Dzięki pożyczce PFRON kupiłam swój pierwszy komputer, ze środków PFRON wyposażono moje miejsce pracy, a od kilku lat mój pracodawca otrzymuje dofinansowanie do mojego wynagrodzenia. Tysiące niewidomych i słabowidzących zaopatrzyło się w specjalistyczne programy i urządzenia lektorskie. Rzesza niepełnosprawnych ruchowo dostaje pomoc na zakup wózków inwalidzkich i dzięki wybudowanym za pefronowskie pieniądze pojazdom i zainstalowanym windom, mogą dostać się do urzędów i innych budynków użyteczności publicznej. Mam znajomych, którym Fundusz pomógł kupić samochody; jakaż to była ulga, gdy mogli wozić swoje niepełnosprawne dzieci do lekarzy, na rehabilitację, do placówek oświatowych, czy opiekuńczych. Wszyscy chętni do zdobywania wyższego wykształcenia otrzymują stypendia. Wielu znalazło pracę na otwartym rynku pracy a przede wszystkim w licznie powstałych na mocy ustawy o rehabilitacji i zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, zakładach pracy chronionych, wspomaganych ze środków PFRON. Mamy swoją prasę i dostęp do informacji.

To są rzeczy praktyczne i „oczywiste”, do których już się przyzwyczailiśmy, że są i powinny być. Ale ogromną, chociaż trudno mierzalną wartością, jest zaistnienie niepełnosprawnych w życiu społecznym, nie chyłkiem jakoś, na marginesie, ale jako pełnoprawni obywatele.

Nie wiem ile razy pisałam przez 14 lat istnienia miesięcznika „Razem z Tobą” o Funduszu. Na naszym portalu internetowym, który działa od września 2004 roku, na

pierwszym miejscu w statystyce jest słowo niepełnosprawny(-ość, -i, -y) – znalazło się w 2135 artykułach, co oczywiste. Ale skrót PFRON też staje „na pudle”, przebijając dyskryminację – odnalazł się w 445 tekstach. Nie bez powodu.

Wiele jest jeszcze do zrobienia, wiele jest jeszcze przeszkód do pokonania, aby niepełnosprawny istotnie stał się równy – w prawach i obowiązkach (z poprawką oczywiście na najciężej poszkodowanych, którym jesteśmy winni daleko idącą pomoc i opiekę). Więc dobrze jest mieć na uwa-

dze, że jeszcze niczego nie zbudowano samymi dobrymi chęciami – co najwyżej piekło wybrukowano. Na wszystko inne potrzebne są pieniądze.

Elżbieta Szczesiul-Cieślak

Redaktor naczelna miesięcznika i portalu „Razem Tobą” wydawanego przez Elbląską Radę Konsultacyjną Osób Niepełnosprawnych; w latach 1989-1998 pracowała jako specjalista ds. rehabilitacji i czynny instruktor rehabilitacji niewidomych i słabowidzących w Zarządzie Okręgu PZN w Elblągu.

„Równe szanse, równy dostęp” – pozytywistyczne działania samorządów

Ogólnopolski Konkurs na najlepszy projekt jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminy i powiatu na rzecz środowisk osób niepełnosprawnych „RÓWNE SZANSE, RÓWNY DOSTĘP” organizowany był przez PFRON od 2004 r. do 2010 r.

Konkurs w pierwotnej swojej wersji opatrzony tytułem „Żyjmy bez barier”, zorganizowany został przez Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych i PFRON jako element wspólnych przedsięwzięć, realizowanych w ramach Europejskiego Roku Osób Niepełnosprawnych.

Inicjatywa w założeniu miała charakter jednorazowy; wartość merytoryczna konkursu sprawiła jednak, że PFRON podjął się organizacji Konkursu w kolejnych latach.

W ślad za reformą administracyjną Polski, pod koniec lat 90-tych nastąpiła częściowa decentralizacja zadań i środków PFRON. Powiaty zostały zobligowane do tworzenia powiatowych programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych. Ideą pierwszej edycji konkursu było więc mobilizowanie powiatów do tworzenia powiatowych strategii i programów, które uwzględniałyby wymogi aktów prawnych, w tym także ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji.

W kolejnych latach regulamin konkursowy ulegał modyfikacji – zawężono krąg uczestników do powiatów i gmin realizujących projekty ponadstandardowe, wykraczające poza obowiązki nakładane na jednostki samorządu powiatowego i gminnego przez ustawodawcę.

Do ośmiu edycji Konkursu zgłoszono 402 projekty, a PFRON przeznaczył na nagrody ponad 5,5 mln zł.

Dzięki Konkursowi mogły zostać wyłuskane „perełki” inicjatyw samorządowych, przyczyniających się w znacznym stopniu do polepszania jakości życia niepełnosprawnych mieszkańców lokalnych społeczności jak również wyrównywania szans w ich życiu społecznym czy zawodowym.

Najlepsze projekty – jako dobre praktyki – PFRON przedstawiał na swojej stronie www oraz w biuletynie BIFRON.

Otwarte drzwi

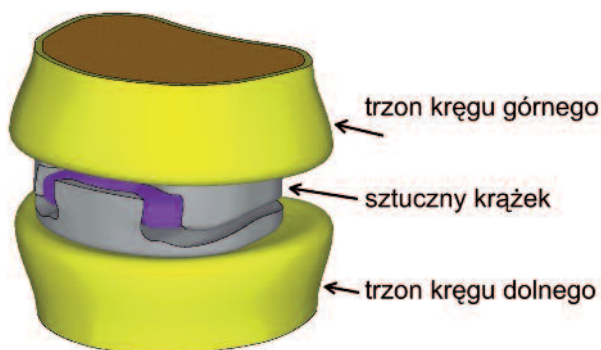
Konkurs na najlepszą pracę magisterską lub doktorską, której tematem badawczym jest zjawisko niepełnosprawności w wymiarze zdrowotnym, zawodowym lub społecznym OTWARTE DRZWI, od początku swego istnienia cieszy się dużym zainteresowaniem środowisk akademickich.

Konkurs zapoczątkowany w 2003 roku jako element obchodów Europejskiego Roku Osób Niepełnosprawnych, był wówczas wspólnym przedsięwzięciem PFRON i Ministerstwa Pracy.

Do konkursu były i są zgłaszane wyłącznie prace ocenione jako bardzo dobre i rekomendowane przez wyższe uczelnie, dając tym samym gwarancję ich wysokiego poziomu.

W pierwszych edycjach konkursu dominowały prace z zakresu rehabilitacji społecznej, obecnie coraz więcej obejmuje zakres rehabilitacji medycznej i zawodowej. W ostatnich latach zauważalne jest również zainteresowanie konkursem kolejnych ośrodków akademickich, przy czym wiele z nich to, obok szkół wyższych o profilu humanistycznym, uczelnie medyczne i politechniczne.

Komisja Konkursowa, w której skład wchodzi przedstawiciele środowisk naukowych z różnych uczelni i z różnych dziedzin: medycyny, rehabilitacji, psychologii, pedagogiki specjalnej, nauk technicznych, wskazuje na coraz wyższy poziom zgłaszanych prac. Szczególnie cenne są prace doktorskie. Do tej pory ich tematyka dotyczyła m.in. twórczości artystycznej osób głuchoniewidomych, zakresu medycyny (nowego typu sztucznego krążka międzykręgowego) czy z psychologii (rozwoju wyobrażeń surogatowych i rozumowania przez analogie u uczniów niewidomych).

Projekt nowego typu sztucznego krążka międzykręgowego. Nagroda za pracę doktorską w 2008 roku – Paweł Borkowski „Biomechaniczna analiza i projektowanie nowego typu sztucznego krążka międzykręgowego”, Wydział Mechaniczny Energetyki i Lotnictwa, PW.

Odnotowuje się również zwiększenie liczby prac o dużych walorach praktycznych oraz takich, które promują nowe rozwiązania o najwyższych światowych standardach; szczególnie interesujący był projekt zawarty w jednej z prac magisterskich zgłoszonej w 2008 roku – „Urządzenie umożliwiające komunikację z otoczeniem ludziom z poważnym upośledzeniem układu ruchowego”, w ramach którego zostało skonstruowane praktyczne urządzenie – wielokrotnie tańsze od obecnie dostępnego na rynku sprzętu rehabilitacyjnego.

Niektóre propozycje techniczne prezentowane w pracach laureatów Konkursu OTWARTE DRZWI trafiły do produkcji i są wykorzystywane w rehabilitacji, zarówno osób chorych jak i niepełnosprawnych.

PFRON od pierwszej edycji OTWARTYCH DRZWI przeznaczył na nagrody blisko 200 tys. zł.

Publikowanie streszczeń najlepszych prac na witrynie internetowej Funduszu, a także w BIFRON, pozwala na szerszą prezentację dorobku Konkursu.

Statuetki Zarządu PFRON

Statuetka to symbol, który wyraża i podkreśla działania wykraczające poza zwykłe obowiązki, wyjątkowe osiągnięcia, postawy ludzkie ogólnie uznane za wyjątkowo szlachetne. Zarząd Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych postanowił uhonorować statuetkami osoby, które w sposób szczególny przyczyniły się do propagowania idei równości szans osób niepełnosprawnych. Po raz pierwszy statuetki zostały wręczone w ramach obchodów Europejskiego Roku Osób Niepełnosprawnych w 2003 roku. Od tego czasu stała się ona symbolem działań podejmowanych na rzecz przełamywania stereotypów niemożności i osamotnienia osoby niepełnosprawnej.

Twórcą statuetki jest artysta rzeźbiarz – Andrzej Renes. Człowiek o wyjątkowych zdolnościach i wyobraźni. Kawaler Orderu Uśmiechu. W jego dorobku są takie dzieła jak pomnik Kardynała Stefana Wyszyńskiego na Krakowskim Przedmieściu i Prezydenta Warszawy Stefana Starzyńskiego, a także statuetki wielu nagród wręczanych corocznie, między innymi: Wiktora – nagroda dla osobowości telewizyjnych, Nagroda Kisiela – tygodnika Wprost, Czempion – nagroda dla najlepszych 10 sportowców roku. Rzeźby Andrzeja Renesa prezentowane są na wystawach indywidualnych w kraju i za granicą. Znajdują się także w kolekcjach prywatnych i muzeach.

Statuetki honorowe Zarządu PFRON łączą różne środowiska; nagradzają wyjątkowe zaangażowanie w pracę i działalność społeczną, która bezpośrednio służy środowisku osób niepełnosprawnych w Polsce.

Zarządowi PFRON jako fundatorowi statuetki przy wyborze osób i instytucji, którym jest ona przyznawana cały czas przyswiera hasło *Im wyższa i powszechniejsza świadomość praw osób niepełnosprawnych, tym ich droga do godnego życia staje się prostsza a udział w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego pełniejszy.*

Laureaci statuetek Zarządu PFRON

2004 r.

1. Dziennik Polski
2. Gazeta Prawna
3. Magazyn „Integracja” – TVP1
4. Magazyn Młodzieżowy „Raj” – TVP1
5. Magazyn „Spróbujmy Razem” – TVP 2
6. Magazyn Zakłady Pracy Chronionej
7. Nasze Sprawy
8. Pani Domu
9. Polskie Radio Lublin
10. Polskie Radio Program 3
11. Radio Bis
12. Radio Dla Ciebie
13. Redakcja Czterech Pór Roku, PR Program 1
14. Redakcja Programów Katolickich TVP
15. Redakcja Reportażu TVP
16. Radio RMF FM
17. Rzeczpospolita
18. Telewizja Polska Program 2
19. Telewizja Polska Program 3 Regionalny

2005 r.

1. prof. Bassam Auil – psycholog - Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
2. Donata Baraniewska – dziennikarka TVP
3. Kardynał Stanisław Dziwisz – metropolita krakowski
4. Kardynał Zenon Grocholewski – prefekt watykańskiej kongregacji ds. wychowania
5. prof. Zbigniew Izdebski – psycholog – seksuolog – Uniwersytet Zielonogórski
6. prof. Krystyna Kościelska – psycholog – Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
7. Jolanta Kwaśniewska – Małżonka Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
8. Czesław Majewski – muzyk, animator kultury muzycznej młodzieży niepełnosprawnej
9. Dorota Stalińska – aktorka, Prezes Fundacji „Nadzieja”
10. prof. Andrzej Zoll – Rzecznik Praw Obywatelskich
11. Regionalna Spółdzielnia Usług Rehabilitacyjno-Socjalnych RESURS we Wrocławiu
12. Spółdzielnia ŁUKSJA im. Gen. Kleeberga w Łukowie – Zakład Pracy Chronionej

13. Wielkopolskie Zaplecze Rehabilitacyjno – Techniczne Spółdzielni Inwalidów w Poznaniu
14. Caritas Archidiecezji Krakowskiej
15. Fundacja Aktywnej Rehabilitacji „FAR”
16. Fundacja im. Brata Alberta z Radwanowic
17. Fundacja Inicjatyw na Rzecz Niepełnosprawnych PRO OMNIBUS z Ciechocinka
18. Fundacja Inwalidów i Osób Niepełnosprawnych „Miłosierdzie” z Kalisza
19. Fundacja Pomocy Dzieciom i Młodzieży Niepełnosprawnej im. Św. St. Kostki z Katowic
20. Fundacja Pomocy Osobom Niepełnosprawnym w Stróżach
21. Fundacja Rozwoju Przedsiębiorczości w Suwałkach
22. Krajowa Izba Gospodarczo-Rehabilitacyjna
23. Krajowy Związek Rewizyjny Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych
24. Lubelskie Forum Organizacji Osób Niepełnosprawnych
25. Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym
26. Teatr im. Juliusza Osterwy w Lublinie
27. Towarzystwo Walki z Kalectwem
28. Stowarzyszenie Abstynentów Klubu „Opoka” z Przysuchy
29. Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym „Krok za krokiem” w Zamościu
30. Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej „Szansa” ze Stalowej Woli
31. Stowarzyszenie na rzecz Integracji i Usamodzielniania „Dom w Głogowie”
32. Stowarzyszenie Osób z Wadą Słuchu „Cisza” z Gdyni
33. Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji z Warszawy
34. Stowarzyszenie Rodziców Dzieci Autystycznych z Gorzowa Wielkopolskiego
35. Stowarzyszenie „Otwarte Drzwi” z Warszawy
36. Świętokrzyskie Stowarzyszenie „Niepełnosprawni PLUS” ze Starachowic
37. Warmińsko-Mazurski Sejmik Osób Niepełnosprawnych
38. Wrocławski Sejmik Osób Niepełnosprawnych

2006 r.

1. Maria Kaczyńska – Małżonka Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
2. Ks. Prałat Grzegorz Karolak – Proboszcz Parafii pw. Piotra i Pawła w Ciechocinku
3. Michał Zalewski – Prezydent Torunia
4. Barbara Tuptyńska – Dyrektor Ogólnopolskiego Festiwalu Artystycznego Osób Niepełnosprawnych w Brodnicy

5. Leszek Dzierżewicz – Burmistrz Ciechocinka
6. Ks. Prałat Henryk Błaszczak – Kapelan Delegatury Warmińskiej Związku Polskich Kawalerów Maltańskich
7. Lucyna Jędrzycka – Przewodnicząca Stowarzyszenia Integracji osób Niepełnosprawnych w Bartoszycach
8. Tadeusz Milewski – Prezes Warmińsko – Mazurskiego Sejmiku Osób Niepełnosprawnych
9. Ewa Sprawka – Szefowa Elbląskiej Rady Konsultacyjnej
10. Zofia Trochimowicz-Warga – Przewodnicząca Koła PSOUU w Tarnobrzegu

2007 r.

1. Ks. Stanisław Łada – Proboszcz Parafii Podwyższenia Krzyża Świętego w Pruszczu Gdańskim
2. Fundacja dla Dzieci Niepełnosprawnych „Nadzieja” z siedzibą w Słupsku
3. Helena Feldheim – Przewodnicząca Ligi Kobiet Polskich – Zarząd Wojewódzki w Bydgoszczy
4. Zespół PARTITA
5. Bp. Alojzy Mering – Diecezja Włocławska
6. Zygmunt Kapuścik – prezes firmy KARTONEX z Krasnegostawu
7. Erich Geike – Dyrektor Donau-Ries-Werkstätten GmbH der Lebenshilfe w Nordlingen
8. Johann Uhl – Dyrektor Nordschwabishe Werkstätten GmbH der Lebenshilfe w Dillingen
9. Spółdzielnia MUSI w Lublinie
10. Jan Kazimierz Kowalski – Trener osób niepełnosprawnych w klubie START Jelenia Góra
11. Jane Cordell – Pierwsza Sekretarz Ambasady Wielkiej Brytanii w Warszawie
12. Krystyna Mrugalska – Prezes Zarządu Głównego Polskiego Stowarzyszenia na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym
13. Stowarzyszenie Rodziców i Opiekunów Chorych z Zespołem Downa z Łodzi
14. Stowarzyszenie "Studio Integracji" z Łodzi

2008 r.

1. Elżbieta Głogowska – Prezes Fundacji Aktywnej Rehabilitacji w Warszawie
2. Krystyna Grabowska – Prezes Centrum Rehabilitacji im. Ks. Bsp. Jana Chrapka w Grudziądzu
3. Włodzimierz Krupa – Prezes Stowarzyszenia Klubu Abstynentów OPOKA w Przysusze
4. Stowarzyszenie „Centrum Niezależnego Życia” w Ciechocinku

5. Stowarzyszenie Elbląska Rada Konsultacyjna Osób Niepełnosprawnych (ERKON) w Elblągu
6. Stanisław Kowalski – Prezes Fundacji Dzieciom „Zdążyć z pomocą”.
7. dr Bożena Sępnik-Świątek - kierownik Warsztatu Terapii Zajęciowej przy Caritas Diecezji Siedleckiej w Siedlcach.
8. dr Leszek Ploch – Kawaler Orderu Uśmiechu, prezes Fundacji Krzewienia Kultury Artystycznej Osób Niepełnosprawnych

2009 r.

1. Marek Winiarczyk – Prezes Mazurskiej Szkoły Żeglarsstwa w Giżycku

2. Stanisław Świdorski – Prezes Zarządu Komitetu Nowojorskiego Pomocy dla Niewidomych w Polsce
3. Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego
4. Michał Wroniszewski – Prezes Zarządu Fundacji SYNAPSIS
5. Biblioteka Śląska w Katowicach,
6. Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach,
7. Redakcja Audycji „Gdzieś obok nas” w Katowicach.

2010 r.

1. Janina Rzeźnik – Prezes Ostrowskiego Stowarzyszenia Osób Chorych na Stwardnienie Rozsiane w Ostrowie Wielk.
2. Grzegorz Stanisław Chwiałkowski – Prezes Zarządu Stowarzyszenia Pomocy Rodzinie „Bank Chleba” w Kaliszu.

Sztuka niekoniecznie naiwna

Pomysł na konkurs plastyczny, który miał pokazać potencjał pracowni terapeutycznych warsztatów terapii zajęciowej i możliwości tkwiące w uczestnikach warsztatów, miał długą historię – już w 2000-2002 roku, konkurs plastyczny dla osób niepełnosprawnych organizowała redakcja BIFRON. Do oceny można było zgłaszać pocztówki świąteczne.

Idea zorganizowania „poważnego” ogólnopolskiego konkursu plastycznego dla osób niepełnosprawnych pojawiła się w 2003 r. – Europejskim Roku Osób Niepełnosprawnych.

Konkurs SZTUKA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH adresowany był pierwotnie wyłącznie do uczestników warsztatów terapii zajęciowej. Od 2006 roku jego formułę rozszerzono i od tego momentu prace plastyczne mogą zgłaszać również mieszkańcy domów pomocy społecznej i uczestnicy środowiskowych domów samopomocy.

Jego celem jest popularyzacja szeroko rozumianej idei integracji poprzez promowanie i nagradzanie twórczości artystycznej osób niepełnosprawnych. Realizowanie się poprzez sztukę to nie tylko forma rehabilitacji, ale również sposób dialogu społecznego oraz możliwość nawiązywa-

nia kontaktów ze światem. Doświadczenia placówek, które zgłaszają do PFRON prace w ilości ponad dwa tysiące rocznie, pozwalają stwierdzić autorytatywnie, że twórczość artystyczna to jedna z najbardziej efektywnych – i efektywnych form terapii. Rozwijanie swojego talentu pozwala uwierzyć we własne siły, a to początek drogi do samodzielnego życia.

„...sztuka prymitywna jest łatwiejsza w odbiorze i pozbawiona wyrafinowania, bardziej autentyczna. Współczesne malarstwo, a w szczególności malarstwo abstrakcyjne niejednokrotnie szokuje, przeraża i przytłacza swym dziwactwem. Wytwory sztuki ludowej - wycinanka, rzeźba czy nawet obraz spełniają funkcje kultowe, obrzędowe, estetyczne i magiczne. Przedstawiają pewne wydarzenia, wspomnienia, osoby. Wyrażają najprostsze uczucia twórców, są prezentacją ich filozofii, przeżyć, umiejętności i wiedzy o świecie...”

prof. dr hab. Marian Pokropek

Jesteśmy wszyscy osadzeni w świecie wyobraźni. Granice tego obszaru to życie ludzkie. Góry to emocje, rzeki to wgłębienia w codzienności. W tym świecie nie ma podziału na pełnosprawnych i niepełnosprawnych, dobrych i złych. Radość tworzenia łączy wszystkich podróżników tego świata. Z ogromną radością spotykam się z emocjami uczestników, którzy przysłali prace na Konkurs. Mam możliwość odkrywania procesu twórczego zawartego w każdej z prac. Gdyby człowiek był postrzegany poprzez pryzmat kreacji twórczej, zapewne żyłoby nam się łatwiej i przyjemniej. Dziękuję za ciekawe prace. Każda z nich jest zapisem radości odkrywania nowych przestrzeni podróży plastycznej. Jest jeszcze wiele miejsc fascynujących i ciekawych do poznania. Życzę wszystkim dużo sił i przyjemności w stawianiu każdego, choćby najtrudniejszego kroku w tej fascynującej podróży.

Andrzej Renes

Dotychczas prace nagrodzone w Konkursie SZTUKA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH prezentowane były m.in. na Zamku Królewskim w Warszawie, w Narodowej Galerii Zachęta, Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie, Muzeum Sztuki Ludowej w Otrębusach czy Muzeum Historycznym M. St. Warszawy.

Spis treści

Budowanie społeczeństwa równych szans	1
Kalendarium 20-lecia systemu zatrudniania oraz rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych	4
Pierwszego Pełnomocnika refleksje o pracach nad nowym systemem	10
Sylwetki twórców ustawy	12
Zmiana systemu zatrudniania osób niepełnosprawnych	14
Rządowy program dla osób niepełnosprawnych	16
System nie zawsze bywa skuteczny	19
Dzieje Biura Pełnomocnika	26
Zadania ustawowe – projekty systemowe – informacja dla osób niepełnosprawnych	30
Jubileuszowe refleksje i wspomnienia	35
Czy PFRON spełnia swoją misję?	40
Rola PFRON w systemie rehabilitacji zawodowej i społecznej w Polsce	42
Przegląd najważniejszych wydarzeń i wybranych działań PFRON	50
Szanse polityki włączenia społecznego osób niepełnosprawnych	53
XX lat i co dalej – refleksje o rehabilitacji osób niepełnosprawnych	56
PFRON – Twój Fundusz	57
„Równe szanse, równy dostęp” – pozytywistyczne działania samorządów	58
Otwarte drzwi	59
Statuetki Zarządu PFRON	60
Sztuka niekoniecznie naiwna	62

ISSN 1508-4795

Wydawca:

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, www.pfron.org.pl

Redakcja:

Wydział Programowania i Realizacji Zadań

Redaktorzy Prowadzący – Joanna Kowtun, M. A. Radziszewska

Michał Rydzewski, M. Karowska-Koperwas

Adres redakcji:

00-828 Warszawa, Al. Jana Pawła II 13, tel: (22) 50 55 293, 50 55 659

e-mail: bifron@pfron.org.pl

Organizacja druku i dystrybucja:

New Art Agencja Reklamowa

Warszawa 00-710

Al. Witosa 31 lok. 22

e-mail: newart@newart.com.pl

Projekt graficzny i skład:

New Art

Nakład: 25 000 egz.

Redakcja dziękuje za nadesłane materiały i zastrzega sobie prawo do korekt i redagowania tekstów. Biuletyn **bezpłatny** finansowany ze środków PFRON